

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ – ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ»

«ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ: Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ. ΔΡΑΣΕΙΣ ΦΙΛΑΝΑΓΝΩΣΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ»

“MODERN FAIRYTALE: CONTRIBUTION TO AND ROLE IN AN INDIVIDUAL’S PERSONAL DEVELOPMENT AS WELL AS THE COLLECTIVE CULTURAL IDENTITY. PHILANAGNOSIA (JOY OF READING) ACTS AND CREATIVE WRITING”

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΕΥΚΑΡΠΙΔΟΥ ΚΥΡΙΑΚΗ

ΑΕΜ: 7334

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Η. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ,
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ.

ΕΠΟΠΤΡΙΕΣ: ΒΑΚΑΛΗ Π. ANNA και ΚΩΤΣΑΛΙΔΟΥ ΕΥΔΟΞΙΑ

ΦΛΩΡΙΝΑ 2020

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	4
Περίληψη ελληνικά	6
Περίληψη Αγγλικά	6
Αντί εισαγωγικών	7
Α΄ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	9
1. Ανάλυση των σύγχρονων παραμυθιών.....	10
1.1. Ιστορική και γραμματολογική προσέγγιση του σύγχρονου παραμυθιού.....	10
2. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα, σταθερές, και ορισμοί του σύγχρονου παραμυθιού.....	16
2.1. Αφήγηση.....	22
2.2. Είδη - κατηγορίες του σύγχρονου παραμυθιού.....	23
2.2.1. <i>Μεταμοντέρνο παραμύθι</i>	23
2.2.2. <i>Αντιπαραμύθι</i>	24
2.2.3. <i>Το Οικολογικό Παραμύθι</i>	25
2.2.4. <i>Κοινωνικό παραμύθι</i>	25
2.2.5. <i>Η παιδαγωγική αξία του σύγχρονου παραμυθιού</i>	26
2.2.6. <i>Ο μύθος</i>	34
3. Ο ρόλος του στην προσωπική ανάπτυξη του ατόμου και τη συλλογική πολιτισμική ταυτότητα.....	36
4. Δημιουργική Γραφή	42
5. Φιλαναγνωσία	45
5.1. Ορισμός	45
5.2. Ο σκοπός της Φιλαναγνωσίας.....	47
5.3. Ο ρόλος της οικογένειας στη φιλαναγνωσία.....	49
5.4. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στη φιλαναγνωσία	50
5.5. Φιλαναγνωσία στην ηλικία 4-5 ετών (προνήπια).....	51
5.6. Φιλαναγνωσία στην ηλικία 5-6 ετών (νήπια).....	51

5.7. Φιλαναγνωστικές δραστηριότητες	52
5.8. Αποτελέσματα φιλαναγνωσίας.....	54
Β΄ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	56
6. Μεθοδολογία – διαδικασίες έρευνας.....	57
6.1. Ερευνητική υπόθεση – στόχοι της έρευνας.....	57
6.2. Πλάνο εργασιών	57
6.2.1. Τόπος και χρονοδιάγραμμα εργασίας.....	57
6.2.2. Επιλογή θέματος	57
6.2.3. Εργασίες στο Νηπιαγωγείο.....	58
6.2.4. Ενδεικτικές δραστηριότητες	58
6.2.5. Δημιουργία ιστορίας – Κοινωνικό παραμύθι.....	63
7. Αποτελέσματα – Συζήτηση – Περιορισμοί - Συμπεράσματα - προτάσεις	71
Βιβλιογραφία	73

Πίνακας εικόνων

<i>Εικόνα 1: Ακρόαση παραμυθιού .....</i>	<i>59</i>
<i>Εικόνα 2: Ιδεοθύελλα στην παρεούλα .....</i>	<i>60</i>
<i>Εικόνα 3: Δημιουργική συζήτηση με θέμα τους πρόσφυγες .....</i>	<i>62</i>
<i>Εικόνα 4: Η νηπιαγωγός ακούει τις ιδέες των παιδιών στην παρεούλα.....</i>	<i>63</i>
<i>Εικόνα 5: Η Φάτιμα στη χώρα της την περίοδο της ειρήνης .....</i>	<i>64</i>
<i>Εικόνα 6: Ο πόλεμος και οι καταστροφές που φέρνει .....</i>	<i>65</i>
<i>Εικόνα 7: .. οι κακοί έχουν όπλα και σπαθιά και πολεμάνε. ....</i>	<i>65</i>
<i>Εικόνα 8: Ο Γιάννης ζει χαρούμενος στην Ελλάδα που έχει ειρήνη .....</i>	<i>66</i>
<i>Εικόνα 9: Στο σχολείο της πατρίδας της η Φάτιμα δεν περνάει καλά.....</i>	<i>66</i>
<i>Εικόνα 10: Η οικογένεια της Φάτιμα αποφασίζει να πάει στη Μεσόγειο, που δεν έχει πόλεμο .....</i>	<i>67</i>
<i>Εικόνα 11: Η Φάτιμα φοβάται από τον πόλεμο και η καρδιά της χτυπάει γρήγορα.....</i>	<i>67</i>
<i>Εικόνα 12: Το ταξίδι της Φάτιμα με τη φουσκωτή βάρκα .....</i>	<i>68</i>
<i>Εικόνα 13: Έφτασαν στην Ελλάδα και έγιναν ευτυχισμένοι .....</i>	<i>68</i>
<i>Εικόνα 14: Η γνωριμία της Φάτιμα με τον Γιάννη.....</i>	<i>69</i>
<i>Εικόνα 15: Ο γάμος της Φάτιμα με τον Γιάννη στην Κύπρο .....</i>	<i>69</i>
<i>Εικόνα 16: Απόκτηση της Ελπίδας.....</i>	<i>70</i>
<i>Εικόνα 17: Παρουσίαση του παραμυθιού στο άλλο τμήμα .....</i>	<i>70</i>

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία με θέμα «Το σύγχρονο παραμύθι: η συμβολή και ο ρόλος του στην προσωπική ανάπτυξη του ατόμου και τη συλλογική πολιτισμική ταυτότητα. Δράσεις φιλαναγνωσίας και Δημιουργικής Γραφής», εκπονήθηκε στην Παιδαγωγική σχολή Φλώρινας, στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Δημιουργική Γραφή», το ακαδημαϊκό έτος 2019- 2020.

Θέλω να ευχαριστήσω θερμά τον Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Τριαντάφυλλο Η. Κωτόπουλο, για την πολύτιμη στήριξη του, τις παραγωγικές υποδείξεις του και το πολύ καλό κλίμα συνεργασίας που διαμόρφωσε, συμβάλλοντας τα μέγιστα για την κατάρτιση της διπλωματικής μου εργασίας.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την κ. Άννα Π. Βακάλη και την κ. Ευδοξία Κωτσαλίδου για την εποικοδομητική συνεργασία μας.

Θερμές ευχαριστίες θέλω να απευθύνω στους καθηγητές μου που είχα όλα αυτά τα χρόνια στο Πανεπιστήμιο της Φλώρινας.

Θέλω να ευχαριστήσω τα νήπια και τη νηπιαγωγό του 3^{ου} νηπιαγωγείου Τριλόφου, την κ. Τριανταφυλλιά Παρταλιού, για την πολύτιμη βοήθειά τους. Εξάλλου, χωρίς τη δική τους συνδρομή δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί αυτή η μελέτη.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου που με υπομονή και κουράγιο πρόσφεραν την απαραίτητη ηθική συμπαράσταση για την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας.

«Υπάρχει τίποτα αληθινότερο από την αλήθεια;

-Ναι... το παραμύθι. Αυτό δίνει νόημα αθάνατο στην εφήμερη αλήθεια»

Νίκος Καζαντζάκης.

Στους γονείς μου

Θεόδωρο & Άννα

Περίληψη ελληνικά

Η παρούσα διπλωματική εργασία εστιάζει στη διερεύνηση της συμβολής και του ρόλου που διαδραματίζει το σύγχρονο παραμύθι στην προσωπική ανάπτυξη του ατόμου αλλά και στην συνολική πολιτισμική ταυτότητα. Η δομή που ακολουθείται είναι η εξής: Αρχικά παρουσιάζεται το θεωρητικό υπόβαθρο του σύγχρονου παραμυθιού, οι σταθερές και τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα. Στη συνέχεια, παρατίθενται τα είδη του σύγχρονου παραμυθιού, η παιδαγωγική του αξία και ο τρόπος που επηρεάζει τη ζωή των παιδιών στην προσωπική τους ανάπτυξη και τη συλλογική πολιτισμική ταυτότητα. Ακόμη, γίνεται αναφορά στη Φιλαναγνωσία και τη Δημιουργική Γραφή, στα χαρακτηριστικά τους και τις θετικές επιδράσεις τους στα παιδιά.

Λέξεις κλειδιά: Σύγχρονο παραμύθι, Φιλαναγνωσία, Δημιουργική Γραφή

Περίληψη Αγγλικά

The aim and objective of the present thesis is to focus on the investigation and the contribution of the role of the modern fairy tale to the importance on personal development of the individual and to the overall cultural identity. To begin with the investigation of the theoretical background of the modern fairy tale, its perennial existence and features is presented. Following are the types of contemporary fairy tale, their pedagogical value and how fairy tales influence children's lives in their personal development and collective cultural identity. The Loving of Reading and Creative Writing are also mentioned, their characteristics and their positive effects on children.

Keywords: Contemporary Fairy Tale, Love of Reading, Creative Writing

Αντί εισαγωγικών

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Δημιουργική Γραφή», του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας και ασχολείται με το σύγχρονο παραμύθι. Εστιάζει στη συμβολή και στον ρόλο που διαδραματίζει το σύγχρονο παραμύθι, στη διαδικασία της ανάπτυξης του ατόμου αλλά και τη συγκρότηση και διατήρηση της συλλογικής πολιτισμικής ταυτότητας.

Με το πέρασμα των αιώνων το παραμύθι, εκτός από αστείρευτη πηγή έμπνευσης και φαντασίας, αξιοποιήθηκε και με διδακτικό τρόπο ως ένα μέσο που διδάσκει, συμβάλλοντας στη συγκρότηση της προσωπικότητας του μικρού παιδιού. Ακόμη, αναπαράγει και διαδίδει την πολιτισμική ταυτότητα, μεταφέρει αντιλήψεις και ιδεολογίες που κυριαρχούν σε κάθε εποχή. Η λέξη παραμύθι εμπεριέχει στο εσωτερικό της, τη δύναμη και τη μνήμη ολόκληρων λαών. Με έναν καθολικό τρόπο, οι άνθρωποι στο άκουσμά της, νιώθουν ζεστασιά και οικειότητα, ενώ ταυτόχρονα ανακαλούν αναμνήσεις από την παιδική ηλικία και το οικογενειακό περιβάλλον.

Πιο συγκεκριμένα, στα χαρακτηριστικά του σύγχρονου παραμυθιού, αποδίδεται η γραμματολογική του προσέγγιση και η διαφοροποίηση του από το λαϊκό παραμύθι, ενώ παρατίθενται και τα αναγκαία ενδεικτικά παραδείγματα. Κύριος στόχος της εργασίας είναι η μελέτη της συμβολής του σύγχρονου παραμυθιού στην προσωπική ανάπτυξη του ατόμου και τη συλλογική πολιτισμική ταυτότητα. Τα μηνύματα που μεταδίδουν τα σύγχρονα παραμύθια, αναδύονται από τις αφηγήσεις και τα βιώματα των χαρακτήρων που πρωταγωνιστούν σε αυτά, μολονότι ωθούν τα παιδιά να βιώσουν και να νιώσουν συναισθήματα, όπως συγκίνηση και προβληματισμό, απέναντι σε θέματα που απασχολούν τις σύγχρονες κοινωνίες. Αναπτύσσεται η συναισθηματική ευφυΐα των παιδιών καθώς και η κριτική τους σκέψη. Επιπλέον επιτυγχάνονται εκπαιδευτικοί στόχοι, όπως είναι η εξοικείωση των παιδιών με το διαφορετικό, με την οικολογία, με την κοινωνικοποίηση και με την εξοικείωση στις νέες τεχνολογίες. Έτσι ενισχύεται η εγκόλπωση θετικών στάσεων και συμπεριφορών.

Μέσα από τη μελέτη της παιδικής λογοτεχνίας, των αφηγηματικών τεχνικών που ακολουθούνται, και κατά κύριο λόγο, μέσα από τη μελέτη της διακειμενικότητας

και της σύγχρονης προσέγγισης, γίνεται μία απόπειρα να σκιαγραφηθεί η συμβολή του σύγχρονου παραμυθιού τόσο για τον άνθρωπο όσο και για τον πολιτισμό μας.

Σε συνδυασμό με τις παραπάνω θετικές συμπεριφορές της μελέτης των σύγχρονων παραμυθιών, αξιοποιείται και ενισχύεται η καλλιτεχνική κλήση των παιδιών. Τα παιδιά από μικρή ηλικία εξοικειώνονται με την παιδική λογοτεχνία και κατ' επέκταση με το διάβασμα και το βιβλίο. Όλα τα παραπάνω, θέτουν τις πρώτες βάσεις για τη δημιουργία και τη συγκρότηση προσωπικοτήτων που θα ζουν και θα δρουν στο μέλλον ως ενεργοί πολίτες με σημαντική κοινωνική και πολιτιστική συμπεριφορά.

Α΄ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Ανάλυση των σύγχρονων παραμυθιών.

1.1. Ιστορική και γραμματολογική προσέγγιση του σύγχρονου παραμυθιού

Το παραμύθι, το πρώτο μυθολόγημα, γεννήθηκε και καθιερώθηκε από την αρχή της δημιουργίας του ανθρώπου και με το που ξεκίνησε η διαδικασία άρθρωσης νοήματος λόγου από αυτόν.

Η λέξη «παραμύθι» (παρά + μύθος) σχετίζεται ετυμολογικά με το ρήμα «παραμυθούμαι»: *δίνω θάρρος, προτρέπω, παρηγορώ, ανακουφίζω, υποστηρίζω*. Στην αρχαία Ελλάδα με τον όρο «παραμυθητής» αποκαλούνταν όποιος παρηγορούσε. Παραμύθια λέγονται από την εποχή που δημιουργήθηκε ο άνθρωπος. Στις αρχικές διηγήσεις προστίθενται καινούρια στοιχεία ή διαφοροποιούνται τα παλιά και προσαρμόζονται στα ήθη και στα έθιμα κάθε λαού. Σύμφωνα με τον ορισμό των J. Bolte και G. Polivka, (Αυδίκος, 1997), σχολιαστών της συλλογής των αδελφών Grimm, το παραμύθι είναι «*μια διήγηση δημιουργημένη με ποιητική φαντασία, παρμένη ιδιαίτερα από τον κόσμο του μαγικού, μια ιστορία του θαύματος που δεν εξαρτάται από τους όρους της πραγματικής ζωής, και την ακούνε με ευχαρίστηση μεγάλοι και μικροί, έστω κι αν δεν την θεωρούν πιστευτή*». Το παραμύθι λοιπόν είναι ένα είδος παρηγοριάς στην αρχαιότητα, όμως υπάρχει και η αντίληψη πως είναι ένα γέννημα, ένα δημιούργημα του μύθου. Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει ο Μερακλής (1993), το παραμύθι είναι το «*αρχαιότερο διασωμένο είδος αφήγησης*».

Το παραμύθι αλλιώς ονομάζεται λαϊκή αφήγηση ή conte populaire στα γαλλικά ή folke-tale στα αγγλικά ή skazki στα ρωσικά ή Märchen στα γερμανικά ή favola στα ιταλικά. Είναι λόγος, που ψυχαγωγεί τους ανθρώπους, κυρίως τα παιδιά μικρότερης ηλικίας. Κύρια χαρακτηριστικά του παραμυθιού είναι το μαγικό και ονειρικό, ο χρόνος που είναι πάντα αόριστος όπως: «Μια φορά και έναν καιρό», «Κάποτε», καθώς και αφηγηματικές τεχνικές (κλιμακωτή διατύπωση, διάλογος, αφήγηση σε ευθύ και πλάγιο λόγο). Τα παραμύθια βασίζονται «*στις λαϊκές δοξασίες και προλήψεις. Πρόκειται για έναν κόσμο γοητευτικό, πλημμυρισμένο από νεράιδες, αερικά, φαντάσματα και νάνους που, με τα μάγια τους, βοηθούν τους καλούς, τους τολμηρούς και τους*

καταπιεσμένους.» (“Παιδική Λογοτεχνία: Ο μαγικός κόσμος των παραμυθιών,” n.d.). Το παραμύθι εκτός από την παροχή γνώσεων και ενθάρρυνσης στα παιδιά, τα καθοδηγεί και προς τον δύσκολο δρόμο της ωρίμανσης. Καθισμένα πάνω στο μαγικό χαλί των παραμυθιών τα παιδιά ταξιδεύουν παντού, οποιαδήποτε στιγμή. Στα παραμύθια συνήθως κεντρικό μήνυμα αποτελεί η τιμωρία του κακού και η ανταμοιβή του καλού. Ο αγαθός και ενάρτεος ήρωας νικάει τον πονηρό και κακόβουλο. Οι αρετές που δεσπάζουν στα παραμύθια είναι η αγάπη, η καλοσύνη, η δικαιοσύνη, η τιμιότητα, η μεγαλοψυχία και η ανδρεία. (Παπαχρήστου & Στρατάκη, n.d.). Τα παραμύθια καθιστούν αιώνιο και ενιαίο τον χρόνο του χθες, του σήμερα και του αύριο. Όπως είπαν και οι αδερφοί Γκριμμ: «Το παραμύθι δεν είναι ούτε απλό φαντασμαγορικό παιχνίδι, ούτε φαντασία χωρίς βαθύτερο νόημα, αλλά εξάγγελος αιώνιων αληθειών μέσα σε συμβολικές εικόνες». Το μέσον μετάδοσης του λαϊκού παραμυθιού από τη μια γενιά στην άλλη ήταν ο προφορικός λόγος. Τα συστατικά του στοιχεία υπήρξαν ανέκαθεν η δράση και οι περιπέτειες. Με τον διδακτικό του χαρακτήρα εμπνέει στα παιδιά λύσεις σε προβλήματα, ενώ με την ηθικοπλαστική του δύναμη, τα βοηθά να διακρίνουν το ηθικό και το δίκαιο. Τα παιδιά προσδοκούν την λύτρωση που έρχεται ύστερα από την ένταση και τις αμέτρητες δοκιμασίες. Το παραμύθι καθώς πρεσβεύει το αισιόδοξο μήνυμα της ζωής, ασκεί τεράστια λυτρωτική δύναμη στις παιδικές ψυχές. Με τη γλώσσα και τα σύμβολα που χρησιμοποιεί αποτελεί πανανθρώπινο λογοτεχνικό είδος με οικουμενική απήχηση. Χάρη σε αυτή, την οικουμενικότητα, διαφορετικοί λαοί επικοινωνούν και συνεννοούνται μεταξύ τους. Παρά το γεγονός ότι η γλώσσα των παραμυθιών είναι ενοποιητική και παγκόσμια, εν τούτοις αφήνει χώρο για την ανάδειξη του διαφορετικού και των τοπικών πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων.

Ο Άγγλος εθνολόγος Edward Tylor (1832-1917) αναφέρει στο βιβλίο του «Primitive Culture» (1971, London) (Χατζητάκη-Καψωμένου, 2002) την άποψη ότι τα παραμύθια είναι μνήμες που επιβίωσαν από τη ζωή των πρωτόγονων λαών. Έτσι συναντούμε έθιμα, ανθρωποθυσίες, ανθρωποφαγίες και άλλα βιώματα των πρωτόγονων.

Από τη μυστηριώδη Ανατολή έφτασαν πριν από αιώνες τα πιο παλιά παραμύθια. Πρόκειται για μια συλλογή σανσκριτικών παραμυθιών με τίτλο «Ινδικά Πανχατάντρα» που ήρθαν στην Ελλάδα την εποχή του Μ. Αλεξάνδρου. Υπάρχει ακόμη η αραβική συλλογή «Χίλιες και μία Νύχτες». Από τον 15^ο αι. συναντάμε το λαϊκό παραμύθι στην Ιταλία και τη Γαλλία από τους Giovanni Francesco Straparola και Giambattista Basile, οι οποίοι άρχισαν να χρησιμοποιούν για δικό τους προσωπικό όφελος τη λαογραφία, καθώς και να μετατρέπουν τα μοτίβα και τα περιεχόμενα των λαϊκών

παραμυθιών προσαρμόζοντάς τα στα γούστα των αριστοκρατικών αναγνωστών (Zipes 1982a: 23). Την πρώτη συλλογή λαϊκών παραμυθιών με θαυμάσιες ξυλογραφίες, την υλοποίησε ο Γάλλος Charles Perrault, το 1697, με τον τίτλο « Παραμύθια της μαμάς χήνας» για να ευχαριστήσει τις κυρίες της αριστοκρατίας. Το παραμύθι γνώρισε εκεί μεγάλη άνθηση εφόσον οι ενήλικες αντιλήφθηκαν τον κυρίαρχο ρόλο του στη διαδικασία κοινωνικοποίησης των παιδιών. Οι προφορικές ιστορίες διαμορφώνονται έτσι που να ανταποκρίνονται στα πρότυπα της αριστοκρατίας, υπαγορεύοντας καλούς τρόπους και χριστιανικές αξίες στα παιδιά (Zipes, 1982).

Μεταξύ 1812 – 1814, οι Γερμανοί αδελφοί Γιάκομπ και Βίλχελμ Γκριμμ επιδόθηκαν στην έρευνα και συλλογή γερμανικών λαϊκών παραμυθιών. Οι Γκριμμ δεν είναι οι ιδρυτές της γερμανικής λαογραφίας ούτε οι πρώτοι που συγκέντρωσαν και εξέδωσαν λαϊκές ιστορίες και παραμύθια (Zipes, 1989). Αρχικός τους στόχος, κατά τον ίδιο μελετητή (Zipes, 1989) ήταν η ανακάλυψη των ετυμολογικών και γλωσσολογικών σημείων που ένωναν τον γερμανικό λαό και εκφράζονταν μέσα από τους νόμους και τα έθιμα.

Η ευρέως διαδεδομένη άποψη, ότι οι Grimm συνέλεξαν τα παραμύθια από προφορικές αφηγήσεις απλών ανθρώπων της υπαίθρου μένοντας πιστοί στο αρχικό τους νόημα, έχει αποδειχθεί εσφαλμένη (Zipes, 1989, 1991). Βασικός τρόπος άντλησης των πηγών, υπήρξε η κατ' οίκον αφήγηση από μορφωμένες νεαρές γυναίκες της μεσαίας τάξης και της αριστοκρατίας. Άλλος τρόπος εύρεσης υλικού, ήταν μέσα από βιβλία, εφημερίδες και γράμματα (Zipes, 1989). Άλλωστε η αντιγραφή, η μετάφραση και ο «αλληλοδανεισμός» ήταν συνήθεις πρακτικές για πάνω από διακόσια χρόνια, μεταξύ συγγραφέων και εκδοτών, συλλογών παραμυθιών (Bottigheimer, 1992). Η πλειονότητα των παραμυθιών που κατέγραψαν, προερχόταν από την Έσση ενώ πολλά ήταν γαλλικής προέλευσης. Επειδή τα παραμύθια διαφορετικών χωρών, συχνά παρουσίαζαν εκπληκτικές ομοιότητες μεταξύ τους υπάρχει και μια άποψη, ότι οι Grimm, θεωρούσαν, πώς τα παραμύθια αυτά έχουν κοινή καταγωγή (Robert, 1965; Γκριμμ, 2006). Υπό την πίεση της αναγνωστικής τους επιτυχίας, οι Grimm άρχισαν να στρέφονται στο παιδικό κοινό της ανερχόμενης αστικής τάξης (Degh, 1979; Μέμου, 2017), που ήταν και οι κύριοι αναγνώστες τους. Για να αρμόζουν τα παραμύθια στις βικτωριανές αξίες που είχε το κοινό τους (Zipes, 1991), οι Grimm από το 1819, συνεχώς βελτίωναν το στυλ και το περιεχόμενο των παραμυθιών τους, αμβλύνοντας τα στοιχεία της

έντονης βίας και της σεξουαλικότητας, κάνοντας αναφορές σε χριστιανικά ιδεώδη και δίνοντας έμφαση στους ρόλους των φύλων, όπως αναφέρει ο ίδιος συγγραφέας (Zipes, 1989). Οι ίδιοι, όμως, ισχυρίζονται ότι δεν έκαναν παρεμβάσεις για να ωραιοποιήσουν το υλικό τους (Γκριμμ, 2006). Η «Μικρή Έκδοση» με πενήντα επιλεγμένα παραμύθια, που πρωτοεκδόθηκε το 1825, ήταν μια έντονη προσπάθεια προσέλευσης του αναγνωστικού κοινού της αστικής τάξης (Zipes, 1989). Όπως αναφέρει ο ίδιος συγγραφέας (Zipes, 1991), οι αδελφοί Grimm συνέβαλλαν στη λογοτεχνική «αστικοποίηση» της προφορικής παράδοσης των κατώτερων τάξεων και έκαναν γνωστές τις παραδοσιακές και τις λαϊκές αξίες στην αστική τάξη σε μια προσπάθεια ενοποίησης του γερμανικού λαού. Στις μέρες μας είναι φανερό ότι το στυλ των Grimm (Gattung Grimm) είναι κυρίως δουλειά του Wilhelm Grimm, όπως αναφέρουν οι Alfred David και η Mary-Elisabeth David (David & David, 1964). Σύμφωνα μάλιστα με τον Zipes, οι Grimm δεν ήταν αμιγώς συλλογείς καθαρών λαϊκών παραμυθιών αλλά «δημιουργικοί επεξεργαστές και καλλιτέχνες» (Zipes, 2001). Ο Wilhelm δηλαδή, ενώ άλλαζε το πρωτότυπο, προσπαθούσε να διατηρήσει το βασικό νόημα του παραμυθιού. Επεδίωκε σε αυτό το πλαίσιο να ξαναδημιουργήσει την «αληθινή» ιστορία του παραμυθιού, εφόσον αυτό ήταν δυνατόν, παρόλο που ήξερε πως αυτό ήταν ανέφικτο. Αλλάζοντας και συνθέτοντας διάφορες παραλλαγές που είχαν στη διάθεσή τους επεδίωκαν στο τελικό αποτέλεσμα να δημιουργήσουν το ιδανικό κείμενο, το οποίο πίστευαν πως αντιπροσώπευε και το αληθινό μήνυμα των παραμυθιών (Zipes, 2001). Επιπλέον περιόρισαν το ερωτικό και σεξουαλικό στοιχείο, που πιθανόν να προσέβαλαν την ηθική της μεσαίας τάξης, πρόσθεσαν πολλές χριστιανικές εκφράσεις και αναφορές, έδωσαν έμφαση σε συγκεκριμένα μοντέλα ρόλων μεταξύ των δύο φύλων, σύμφωνα με τον κυρίαρχο πατριαρχικό κώδικα εκείνης της εποχής (Zipes, 2003). Προσέδωσαν στα κείμενά τους έναν πιο οικείο τόνο, χρησιμοποιώντας υποκοριστικά, παραστατικές περιγραφές και χαριτωμένες εκφράσεις. Οι Grimm επεξεργάστηκαν τα κείμενα των παραμυθιών ώστε να γίνουν αρεστά στην αστική τάξη, επειδή θεώρησαν ότι η μορφή και το περιεχόμενο των αμιγώς λαϊκών παραμυθιών δεν ταίριαζε με τις αστικές αξίες (Zipes, 2003).

Το παραμύθι, παρά τη σταθερότητα της δομής του και ορισμένων μορφολογικών γνωρισμάτων του, μέσα από την ιστορική του εξέλιξη στο διάβα των αιώνων, αλλάζει συνεχώς, αναπροσαρμόζεται, μεταβάλλεται και ρέει, εκπληρώνοντας τη βασική του λειτουργία που περιγράφει πολύ παραστατικά ο Γεώργιος Μέγας (Μέγας, 1967): *«ενώ δεν υπόκειται καθόλου στους όρους της πραγματικής ζωής, προσαρμόζεται όμως, ως επί το πλείστον, τόσο τέλεια προς το περιβάλλον, τα ήθη και έθιμα, τους μύθους και*

τις δοξασίες του λαού, ώστε γίνεται κομμάτι από τη ζωή του, παίρνει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του λαού».

Υπέροχα παραμύθια έχει δώσει και η ελληνική λαϊκή παράδοση. Θρακιώτικα, μακεδονικά, νησιώτικα, της Μ. Ασίας και του Πόντου, αξίζει να γίνουν ευρύτερα γνωστά στο αναγνωστικό κοινό.

Συμφωνά με τον Jack Zipes (Zipes, 1983): «Όλοι σχεδόν οι κριτικοί που έχουν ασχοληθεί με τη διαμόρφωση "λόγιων" παραμυθιών στην Ευρώπη συμφωνούν ότι μορφωμένοι συγγραφείς σκόπιμα ιδιοποιήθηκαν τα προφορικά λαϊκά παραμύθια και τα μετέτρεψαν σε λογοτεχνικές αφηγήσεις γύρω από ήθη, αξίες και έθιμα, έτσι ώστε τα παιδιά να εκπολιτίζονται σύμφωνα με τους κοινωνικούς κώδικες της εποχής. Γι' αυτό, σε κάθε νέο στάδιο πολιτισμού, σε κάθε νέα ιστορική εποχή, οι συμβολισμοί και οι μορφοποιήσεις των παραμυθιών επενδύονταν με νέα νοήματα, τροποποιούνταν ή αποβάλλονταν ανάλογα με τις ανάγκες και τις αντιθέσεις των ανθρώπων, με την κοινωνική τάξη πραγμάτων». Για τον Zipes, είναι αδιαμφισβήτητο ότι τα παραμύθια, παρά τα όσα έχουν ειπωθεί για τον μυστικιστικό, άχρονο και διαχρονικό τους χαρακτήρα, είναι ιστορικές κατασκευές που αντανακλούν την κοινωνία της εποχής μέσα από την οποία αναφύονται, καθώς επίσης και το πολιτικό ασυνείδητό της (Zipes, 1983).

Οι συλλογείς λαϊκών παραμυθιών έκαναν επεμβάσεις νοηματικές και υφολογικές ώστε το παραμύθι να αποτελεί το βασικό μέσο αγωγής για την πνευματική καλλιέργεια των παιδιών. Το ταλέντο ενός σωστού συλλέκτη είναι να επαναφέρει έντεχνα το παραμύθι στην πρώτη του μορφή. Με αυτή την στενή έννοια, όλα τα παραμύθια είναι έντεχνα. Οι αδελφοί Grimm έκαναν rewriting όπως και ο Perrault αφού η επιλογή του παραμυθιού και η μετατροπή του από προφορικό σε γραπτό λόγο περνά από κάποια φίλτρα και γίνεται σύμφωνα με κάποια κριτήρια (Τζημαγιώργη, 2011). Γενικά, το έντεχνο παραμύθι τροφοδοτείται από το λαϊκό, που αποτελεί για τους σύγχρονους συγγραφείς πηγή έμπνευσης και ψυχικού πλουτισμού. Δεν υπάρχει εντελώς αυθεντικό λαϊκό παραμύθι. Ο άμεσος προφορικός λόγος ποτέ δεν λειτουργεί ως γραπτός.

Το σύγχρονο ή έντεχνο παραμύθι είναι ο διάδοχος του λαϊκού παραμυθιού και ως λογοτεχνικό είδος είναι διαφορετικό από το λαϊκό παραμύθι. Σήμερα έχουμε περάσει από τη συρρίκνωση του λαϊκού παραμυθιού στην ακμή του σύγχρονου, από την απομυθοποίηση σε μία νέα μυθοποίηση του κόσμου, συγκεκριμένα στον κόσμο της τεχνολογίας και της μηχανής. Το σύγχρονο παραμύθι σε αντίθεση με το λαϊκό είναι

επώνυμο, γραμμένο από καταξιωμένους συγγραφείς, οι οποίοι συχνά μέσα από τη σάτιρα, το χιούμορ και την παρωδία μεταφέρουν τον αναγνώστη σε έναν πρωτοφάνερωτο κόσμο, καλύτερο από τον πραγματικό. Έχει περισσότερα προσωπικά βιώματα σε αντίθεση με την ομαδικότητα των βιωμάτων του λαϊκού παραμυθιού. Άρα φέρει όλους τους προβληματισμούς, τις αμφισβητήσεις, τις μοντέρνες ιδέες και αντιλήψεις ενός σύγχρονου λογοτέχνη. Οι σύγχρονοι παραμυθάδες μιμούνται παραγωγικά το λαϊκό παραμύθι και επιθυμούν μέσα από τα κείμενα τους, να ψυχαγωγήσουν τον αναγνώστη και να τον διαπλάσουν πολιτικά και ηθικά. Στα σύγχρονα παραμύθια, αν και υπάρχει θεματική ποικιλία, γενικότερα το μαγικό στοιχείο είναι περιορισμένο. Υπάρχει μία τάση λογικοποίησης και αποφεύγονται οι απλοϊκές ερμηνείες που είχαν τη ρίζα τους στην αμάθεια και του αφηγητή και των ακροατών.

Ακόμα, το σύγχρονο ή έντεχνο παραμύθι αποτελεί περισσότερο ανάγνωσμα παρά ακρόαμα. Σύμφωνα με τον Peter Hunt (Κανατσούλη, 2017) «η ανάγνωση και η πρόσληψη του ίδιου παραμυθιού από συνομηλικούς αναγνώστες διαφοροποιείται σε μεγάλο βαθμό, γιατί το ψυχικό μέταλλο πάνω στο οποίο προσκρούει εξαρτάται από το φύλο τους, την κοινωνική τάξη ή ομάδα που ανήκουν και την κουλτούρα μέσα στην οποία διαπαιδαγωγούνται».

Από το 1970, το σύγχρονο παιδικό παραμύθι άρχισε να χαρακτηρίζεται από νεότερες εξελίξεις και συνέχισε την εντυπωσιακή πρόοδο ως τις αρχές του 21^{ου} αι.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα, σταθερές, και ορισμοί του σύγχρονου παραμυθιού

Κύριος στόχος του σύγχρονου παραμυθιού είναι να βοηθήσει το παιδί να βρει τον εαυτό του και να ανακαλύψει τον κόσμο γύρω από αυτό. Διακρίνεται από την τάση της απομυθοποίησης του παραμυθιού, περιορίζεται δηλαδή σε σημαντικό βαθμό η καλπάζουσα φαντασία και γίνεται ασθενέστερο το μαγικό στοιχείο. Υπάρχει «έξοδος» των παραμυθικών ηρώων από τον μαγικό τους κόσμο καθώς εισέρχονται στον πραγματικό κόσμο «των ανθρώπων». Η ιδέα αυτή, πρωτότυπη όσο και σημαντική για την παιδική λογοτεχνία, σηματοδοτεί μια νέα παρουσίαση του νέου παραμυθικού υλικού που με βάση τη ρεαλιστική αναπαράσταση αποσκοπεί στη συγγραφική διαχείριση των στερεότυπων παραμυθικών ηρώων ως μέσου σάτιρας και κριτικής της καθημερινής κοινωνικής και πολιτικής ζωής (Ακριτόπουλος, 2013).

Στο σύγχρονο παραμύθι παρατηρεί κανείς ότι υπάρχουν συχνές συναισθηματικές εναλλαγές καθώς υπάρχουν έντονοι διάλογοι και σκηνές. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά προσδίδουν στο παραμύθι παραστατικότητα και ζωντάνια. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό του σύγχρονου παραμυθιού είναι ότι αποφεύγονται οι μακροσκελείς χαρακτηρισμοί προσώπων. Συνήθως οι συγγραφείς χρησιμοποιούν ελάχιστα επίθετα για να διευρύνουν την φαντασία του παιδιού-αναγνώστη. Το γεγονός αυτό τα καθιστά σύντομα σε σύγκριση με το λαϊκό παραμύθι.

Η γλώσσα είναι απλή και το λεξιλόγιο καθημερινό, με αποτέλεσμα τα παιδιά-αναγνώστες να μορφώνονται μέσω της φυσικής και αληθινής έκφρασης του παραμυθιού. Σημαντικό επίσης είναι ότι απουσιάζει ο έντονος διδακτισμός, δηλαδή υπάρχει μεν διδαχή αλλά έρχεται αβίαστα.

Το μαγικό στοιχείο αντικαθίσταται από τον ρεαλισμό, δηλαδή θέματα που εμπνέονται οι παραμυθάδες τα αφουγκράζονται μέσα από τα προβλήματα της σύγχρονης ζωής καθώς και από προβληματισμούς, συμπλέγματα και αμφιβολίες που τους διακατέχουν.

Στα σύγχρονα παραμύθια αποφεύγονται οι αγριότητες και οι θηριωδίες των λαϊκών παραμυθιών. Όσα προορίζονται για την τηλεόραση ή τον κινηματογράφο, περιορίζουν τη φαντασία του θεατή, ο οποίος παρακολουθεί τα δρώμενα σε συγκεκριμένο χώρο, δημιουργημένο από την φαντασία του σκηνοθέτη.

Οι σημερινές συνθήκες που επικρατούν στον κόσμο μας μαζί με την έξαρση της τεχνολογίας και του καταναλωτισμού επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τα σημερινά παιδιά, τα οποία ζούνε σε έναν κόσμο που συνεχώς συγκρούεται, φοβάται, δυστυχεί και ζει με ένα μόνιμο άγχος από τον παράλογο καθημερινό ρυθμό της ζωής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα παραμύθια να αποδυναμώνονται και να χάνουν την συγκινησιακή τους φόρτιση (Αυδίκος, 1997).

Σκοπός της λογοτεχνίας είναι να λαμβάνει υπόψη της την ηλικία και τα ενδιαφέροντα των αναγνωστών της και να τα φέρνει σε επαφή με σύγχρονα κοινωνικά θέματα. Αντλεί με μικρότερη συχνότητα θέματα από τη μυθολογία και τους λαϊκούς θρύλους. Ως περιεχόμενο δεν υπάρχει δυνατότητα εξέλιξης καθώς είναι ένα τετελεσμένο κείμενο που έχει γραφτεί από έναν επώνυμο συγγραφέα.

Το έντεχνο ή σύγχρονο παραμύθι, όπως αναφέρει ο Ακριτόπουλος, (2013), δεν επιδέχεται κανενός είδους επέμβαση ή αλλαγή στο κείμενο, επειδή είναι το παραμύθι των λογοτεχνών, το επώνυμο παραμύθι που γράφουν οι συγγραφείς μας. Αυτό δεν σημαίνει πως το λαϊκό παραμύθι είναι ανώνυμο, αλλά ότι το λαϊκό παραμύθι είναι δημιούργημα του λαού, της φυλής, συλλογικό έργο, γι' αυτό και παρουσιάζονται πολλές παραλλαγές αλλά και ομοιότητες παραμυθιών από λαό σε λαό και από τόπο σε τόπο. Αντίθετα, το έντεχνο, είναι το προσωπικό δημιούργημα του συγγραφέα, έργο ενός μοναχικού ονειροπόλου και αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του. «Μπορεί να συνδεθεί εύκολα με μια εποχή ή ακόμη και με ένα λογοτεχνικό ρεύμα» (ό.π. 2013). Σκοπός του (όπως και του λαϊκού παραμυθιού) είναι η τέρψη, που πετυχαίνεται με την ικανοποίηση προσωπικών, συλλογικών, κοινώς αποδεκτών αισθητικών επιλογών.

Μάλιστα, σύμφωνα με τον Μ. Γ. Μερακλή «το νεότερο παραμύθι είναι ένα θαυμάσιο ντοκουμέντο για την πολιτιστική εξέλιξη του ανθρώπου, γιατί, λόγω της συντηρητικότητας που το διακρίνει, διαφύλαξε, έστω και κάποτε παραλλαγμένες, μορφές της πανάρχαιας σκέψης». Το σύγχρονο παραμύθι, όπως αναφέρει η Κουλουμπή-Παπαετροπούλου, (1996), διαβάζεται, δηλαδή αποτελεί ανάγνωσμα περισσότερο παρά ακρόαμα.

Στο σύγχρονο παραμύθι ένας καινούριος κόσμος, ο παραμυθικός, ξεκινά από τη σύγχρονη πραγματικότητα. Σε αυτόν τον κόσμο τα φανταστικά, μαγικά και ονειρικά του στοιχεία υπάρχουν και συγχρωτίζονται με το ρεαλιστικό στοιχείο, μέσα σε μια αφήγηση που χαρακτηρίζεται από φυσικότητα και αληθοφάνεια. Στο σύγχρονο παραμύθι, όπως αναφέρει ο Ακριτόπουλος (2013), εμφανίζεται ένας συνδυασμός αφήγησης, λεκτικής φαντασίας (πρόκειται για την ποιητική δύναμη, τη δημιουργική γραφή

του συγγραφέα), ένα παιχνίδι των λέξεων που επιτυγχάνεται με τη δημιουργία έντονου ρυθμού και χιούμορ, συνδυάζοντας μορφολογικά και θεματικά στοιχεία όπως στίχος, επανάληψη, ομοιοτέλετο, ομοιοκαταληξία. Ακόμη στα έντεχνα παραμύθια παρατηρούνται συμβολισμοί ονομάτων, μέσων, καταστάσεων και δράσης, χιούμορ, παρωδίας, σάτιρας και ποίησης, χωρίς βέβαια τα στοιχεία αυτά να συνυπάρχουν σε κάθε παραμύθι. Ο συγγραφέας του σύγχρονου παραμυθιού προσδοκά όχι να ψυχαγωγήσει απλώς τον αναγνώστη, αλλά και να τον διαμορφώσει ηθικά και πολιτικά.

Στην εποχή μας, το σύγχρονο παραμύθι με τη διεύρυνση της θεματικής του ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα των παιδιών. Λαμβάνοντας υπόψη του την ηλικία και τα ενδιαφέροντα των αναγνωστών του, τους φέρνει σε επαφή με σύγχρονα κοινωνικά θέματα, έχει δηλ. κοινωνικο-πολιτικές και οικολογικές προεκτάσεις. Αντλεί με μικρότερη συχνότητα θέματα από τη μυθολογία και τους λαϊκούς θρύλους και αντιστρέφει τους ρόλους των πρωταγωνιστών, ανατρέποντας τα ιδεολογικά στερεότυπα. Οι παραμυθάδες αντλούν τα θέματά τους από τα προβλήματα της σύγχρονης ζωής καθώς και από προβληματισμούς, συμπλέγματα και αμφιβολίες που τους διακατέχουν. Υπάρχει δηλαδή συγκερασμός πραγματικότητας και φαντασίας. Αποφεύγεται η ταξική κοινωνία με τους βασιλιάδες, τις βασίλισσες και τους φτωχούς, πιστούς υπηκόους. Η τάση αυτή απηχεί και τους γενικότερους πολιτικούς και κοινωνικούς μετασχηματισμούς. Ανθρώπινες αδυναμίες όπως: απληστία, αστοργία, ψέμα, κολακεία, αδικία και τα παρόμοια, καταγράφονται στο σημερινό παραμύθι και μέσα από μαγικές λύσεις ο αδικημένος δικαιώνεται (Ακριτόπουλος, 2013).

Στο σύγχρονο παραμύθι παρατηρεί κανείς ότι υπάρχουν συχνές συναισθηματικές εναλλαγές καθώς υπάρχουν έντονοι διάλογοι και σκηνές. Αποφεύγονται οι μακροσκελείς χαρακτηρισμοί προσώπων και χρησιμοποιούνται ελάχιστα επίθετα. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά προσδίδουν στο παραμύθι παραστατικότητα και ζωντάνια. Το ύφος και η πλοκή του είναι απλά, ο τόνος του πιο παιδικός και η έκτασή του πιο σύντομη, η γλώσσα είναι απλή και το λεξιλόγιο καθημερινό χωρίς τοπικά ιδιώματα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά-αναγνώστες να μορφώνονται μέσω της φυσικής και αληθινής έκφρασης του παραμυθιού.

Στα σύγχρονα παραμύθια, όπως αναφέρει ο Αναγνωστόπουλος, (2008), γίνεται προσπάθεια αποφυγής των αγριιοτήτων και των θηριωδιών που συναντώνται στα λαϊκά παραμύθια. Όσα προορίζονται για την τηλεόραση ή τον κινηματογράφο, περιορίζουν

τη φαντασία του θεατή, ο οποίος παρακολουθεί τα δρώμενα σε συγκεκριμένο χώρο, δημιουργημένο από την φαντασία του σκηνοθέτη. Τα σύγχρονα παραμύθια προάγουν το σύγχρονο πνεύμα της δικαιοσύνης και του ανθρωπισμού. Η συμπεριφορά και η ψυχογραφία των ηρώων είναι σύμφωνη με τους υπάρχοντες κοινωνικούς και ηθικούς κώδικες. Το ωραίο και το άσχημο δεν ταυτίζονται με το καλό και το κακό παρά μόνο με το ηθικό και το δίκαιο. Προβάλλουν το πρότυπο ενός ήρωα που είναι ευφυής, ικανός και διακρίνεται για τις ψυχικές και πνευματικές του αρετές. Στα έντεχνα παραμύθια υπάρχουν έντονα ανιμιστικά στοιχεία και κυρίως σε όσα απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Διατηρούν το μυθικό μοτίβο και το συνδυάζουν με την πραγματικότητα και τη φαντασία. Οι σημερινές όμως συνθήκες που επικρατούν στον κόσμο μαζί με την έξαρση της τεχνολογίας και του καταναλωτισμού επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τα σημερινά παιδιά, τα οποία ζούνε σε έναν κόσμο που συνεχώς συγκρούεται, φοβάται, δυστυχεί και ζει με ένα μόνιμο άγχος από τον παράλογο καθημερινό ρυθμό της ζωής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα παραμύθια να αποδυναμώνονται και να χάνουν την συγκινησιακή τους φόρτιση (Αυδίκος, 1997). Το τέλος είναι σχεδόν πάντα αισιόδοξο και έχουμε και την πάλη του καλού με το κακό με την τελική δικαίωση του πρώτου. Το έντεχνο παραμύθι προορίζεται για ανάγνωση, ενώ το λαϊκό κυρίως για προφορική αφήγηση (Μακρυκώστα, 2001).

Το παραμύθι που έχει μεγαλώσει γενιές και γενιές, κατέχει ξεχωριστή θέση στις καρδιές των παιδιών και θα ήταν αδύνατο να μείνει ανεπηρέαστο και απρόσβλητο από τα γεγονότα που συμβαίνουν στο σύγχρονο κόσμο, όπως είναι η αλματώδης τεχνολογική εξέλιξη. Το σύγχρονο παραμύθι έχει ως πυρήνα του τη μηχανή, τον κόσμο της τεχνολογίας και του διαστήματος. Διότι δεν είναι πλέον η φύση που απειλεί τον άνθρωπο, αλλά η αλόγιστη χρήση της τεχνολογίας, το απάνθρωπο περιβάλλον που αυτός δημιούργησε με την κατασπατάληση των φυσικών πόρων, η μόλυνση του περιβάλλοντος και τα προβλήματα στο οικολογικό σύστημα. Οι ήρωες του έντεχνου παραμυθιού είναι πιο «σύγχρονοι» π.χ. διαστημικά τέρατα που αντικατέστησαν τους κακούς δράκους, παντοδύναμοι ημίθεοι (superman) που πήραν τη θέση του καλού κι άξιου παλικαριού, ρομπότ που πήραν τη θέση του νάνου, τρελοί επιστήμονες που πήραν τη θέση του μάγου, νεράιδες και πρίγκιπες που αντικαταστάθηκαν από εξωγήινα όντα· υπάρχει μια τάση υποκατάστασης. Για παράδειγμα, τα μαγικά μέσα μεταμόρφωσης των λαϊκών παραμυθιών στα έντεχνα παραμύθια παραχώρησαν τη θέση τους σε φαρμακευτικά παρασκευάσματα ή άλλα τεχνολογικά επιτεύγματα. Το σύγχρονο παραμύθι επιδιώκει να είναι επίκαιρο και να καλλιεργεί τον προβληματισμό πάνω στα σύγχρονα

ζητήματα και περιβαλλοντικά ενδιαφέροντα των αναγνωστών, όπως: η σωτηρία του Πλανήτη από την ανθρώπινη παρέμβαση και λεηλασία, η ανάπτυξη οικολογικής συνείδησης και ο περιορισμός των καταστροφικών ενεργειών εις βάρος των οικοσυστημάτων. Ασχολούνται ακόμη τα σύγχρονα παραμύθια με την αστυφιλία, τις σχέσεις ανθρώπων και ζώων, την ειρήνη, τις διαπροσωπικές οικογενειακές σχέσεις (π.χ. διαζύγιο), τη ζωή του παιδιού στην οικογένεια και στο σχολείο, τις κοινωνικές συγκρούσεις και τα γενικότερα αντικοινωνικά φαινόμενα. (π.χ. ναρκωτικά, βία). Υπάρχουν παραμύθια που καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα γνώσεων με πληροφοριακό χαρακτήρα, στοχεύοντας στο να γνωρίσουν τα παιδιά τις κατακτήσεις της επιστήμης, τους πλανήτες, τα διάφορα μέρη του κόσμου κ.λ.π. Παρόλο που δεν είναι βιβλία γνώσεων, γίνεται προσπάθεια συνδυασμού της πληροφόρησης με τη λογοτεχνικότητα. Το έντεχνο παραμύθι στρέφεται προς τον θαυμαστό κόσμο του διαστήματος και στα εξωγήινα όντα, για να βοηθήσει το παιδί να καλλιεργήσει τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα και να προσεγγίσει το γενικότερο τεχνολογικό πνεύμα της εποχής του.

Μια υποκατηγορία του σύγχρονου παραμυθιού αποτελεί και το παραμύθι επιστημονικής φαντασίας, που είναι αποτέλεσμα της προαιώνιας επιθυμίας του ανθρώπου για την κατάκτηση του σύμπαντος κόσμου. Χαρακτηριστικά ο Προπ (Propp 1855-1970, 1991) υποστηρίζει πως το παραμύθι επιστημονικής φαντασίας αποκαλύπτει τον ενδόμυχο πόθο του ανθρώπου να τοποθετηθεί σωστότερα μέσα στον χώρο, να προεκταθεί μέσα στον χρόνο, να έρθει σε επαφή με άλλους κόσμους που πιστεύει ότι υπάρχουν και είναι πιο προηγμένοι από τον κόσμο που ζει. Το παραμύθι επιστημονικής φαντασίας πληροφορεί έμμεσα για την προσπάθεια χαρτογράφησης του διαστήματος, τα διαστημικά ταξίδια, το σύμπαν με τους μυστηριακούς του κόσμους και καλλιεργεί την αισιοδοξία για γαλαξιακή ειρήνη και αρμονική συμβίωση με εξωγήινους στο μέλλον σε κλίμα αμοιβαίου σεβασμού και αποδοχής. Γενικά το παραμύθι επιστημονικής φαντασίας είναι ένα κράμα μαγικού και έντεχνου παραμυθιού.

Τα κόμικς αποτελούν μια άλλη μορφή του έντεχνου παραμυθιού και μάλιστα συμβάλλουν θετικά εάν είναι ποιοτικά (Τζημαγιώργη, 2011).

Έτσι, το έντεχνο παραμύθι καλλιεργεί στο παιδί τον προβληματισμό και την κριτική σκέψη. Προσπαθεί να εξαλείψει φοβικές συμπεριφορές απέναντι στο διαφορετικό. Είναι λειτουργικό, δραστικό και ρεαλιστικό. Έχει ύφος λιτό και η πλοκή του είναι πιο απλή χωρίς πολλά επεισόδια.

Ακόμη και στο σύγχρονο παραμύθι συναντάμε βασικές αφηγηματικές λειτουργίες, όπως είναι η απαγόρευση, η παράβαση κανόνα και η δοκιμασία. Αποφεύγεται ο σεξισμός, ενώ διαπιστώνεται η ύπαρξη χιούμορ. Το τέλος των σύγχρονων παραμυθιών είναι ευχάριστο, αίσιο. Το παιδί αναγνώστης νιώθει λύτρωση, ηρεμία και ικανοποίηση. Αρνητικά στοιχεία που τυχόν μπορεί να υπάρχουν σε ορισμένα σύγχρονα παραμύθια είναι μια κουραστική πεζολογία, μια χαλαρή δομή, ένα λεξιλόγιο μη σύμφωνο με την αντιληπτική ικανότητα του παιδιού (Αναγνωστόπουλος, 2008; Τζημαγιώργη, 2011).

Τέλος, κυρίαρχο στοιχείο των έντεχνων παραμυθιών αποτελεί η εικονογράφηση. Ζούμε στην εποχή της εικόνας. Τη διηγηματική παραστατικότητα των παλιών παραμυθιών έχει αντικαταστήσει πλέον η εικόνα. Βασικά χαρακτηριστικά της εικονογράφησης των σύγχρονων παραμυθιών που τα διαφοροποιεί αρκετά από τα λαϊκά, είναι τα εξής (Σιβροπούλου, 2004):

- Υπάρχει ανάμεσα στην εικόνα και το κείμενο μια ισορροπία, έτσι ώστε το καθένα να λειτουργεί υποστηρικτικά και συμπληρωματικά για το άλλο.
- Στην εικονογράφηση των σύγχρονων παραμυθιών οι ήρωες είναι χαρακτηριστικοί και αναγνωρίσιμοι και σωστά ανεπτυγμένοι, συμμετέχοντας ενεργά στα γεγονότα του παραμυθιού.
- Κρίνεται απαραίτητη η εικονογράφηση στο σύγχρονο παραμύθι γιατί:
- Οι εικόνες παρέχουν στο παιδί γλωσσικές και οπτικές πληροφορίες. Το βοηθούν να διακρίνει τις σημαντικές από τις ασήμαντες λεπτομέρειες, το κυρίως θέμα από το επουσιώδες. Εκφράζουν έτσι νοήματα πιο ολοκληρωμένα για το παιδί, που δεν θα μπορούσαν να αποδοθούν μόνο με εικόνες ή μόνο με λέξεις.
- Θέτουν τα θεμέλια της κοινωνικοπολιτιστικής ταυτότητας του παιδιού. Το παιδί μέσω της εικόνας μαθαίνει περισσότερα για τον εαυτό του, τη χώρα του και τα κοινωνικά ζητήματα της εποχής του. Γενικά οι εικόνες συμβάλλουν ώστε το παιδί να καταλάβει τον κόσμο και να συνειδητοποιήσει την προσωπική και κοινωνική του ταυτότητα.

Οι εικόνες συμβάλλουν θετικά στον εγγραμμτισμό των παιδιών. Δίνουν ευκαιρίες στο παιδί να εκφραστεί και να καλλιεργήσει τη γλωσσική του ικανότητα, προφορική και γραπτή. Διεγείρουν τη στοχαστική διάθεση του αναγνώστη-παιδιού. Βοηθούν στην κατανόηση του παραμυθιού και των μηνυμάτων που θέλει να στείλει. Και γενικά μέσω των δραστηριοτήτων, που μπορούν να γίνουν με βάση τις εικόνες, προκύπτουν πολλά ακόμη θετικά για τον μικρό αναγνώστη. Ψυχαγωγούνται και

διασκεδάζουν ακόμη περισσότερο τα παιδιά με τις εικόνες. Καλλιεργούν τη φαντασία τους με τα σχήματά τους, τα χρώματα, τις συνθέσεις τους. Συμβάλλουν στην ευαισθητοποίηση και την εξοικείωση του παιδιού με αισθητικές αξίες. Ο Α. Μπενέκος, (Μπενέκος, 1981), σημειώνει: *«Δεν συντρέχει κανένας λόγος να στερήσουμε τα παιδιά από αυτό που οι μεγάλοι χαίρονται: τη μεγάλη τέχνη. Αντίθετα έχουμε όλα τα δεδομένα να πιστεύουμε, ότι η επαφή τους με έργα τέχνης καλλιεργεί την αισθητική τους αντίληψη και εκλεπτύνει το καλλιτεχνικό τους κριτήριο».*

2.1. Αφήγηση

Οι τεχνικές της αφήγησης μεταδίδονταν από τους γηραιότερους στους νεότερους. Το κοινό είναι ο πιο αυστηρός κριτής, για τον λόγο αυτό αν ανταποκρίνονταν θετικά ο εκάστοτε αφηγητής, υπολόγιζε και τον χρόνο αφήγησης, ταξιδεύοντας με τον νου τους ακροατές.

Υπάρχουν δύο τύποι αφηγητών: ο αφηγητής του λαϊκού παραμυθιού και ο αφηγητής του σύγχρονου. Χρησιμοποιούν ποικίλους τρόπους για να αυτοχαρακτηρίζονται όπως : «νέο-αφηγητής», «επαγγελματίας παραμυθάς», «σύγχρονος παραμυθάς», «σύγχρονος αφηγητής», «παραμυθάς», «νέο-παραμυθάς». Να σημειωθεί ότι η πρόθεση μπροστά από τη λέξη αφηγητής γίνεται με στόχο τη διάκριση μεταξύ ενός λαϊκού αφηγητή και ενός σύγχρονου (Κατσαούνης-Πελασγός, 2004; Κουλουμπή-Παπαπετροπούλου, 2004).

Τη σημερινή εποχή, οι λαϊκοί παραμυθάδες ολοένα και σπανίζουν. Το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι η προφορικότητά τους, δηλαδή δεν διαβάζουν ένα κείμενο αλλά το παριστάνουν ταυτόχρονα με την ομιλία τους, ζωντανά. Γίνονται παραστατικοί.

Οι διαφορές ανάμεσα στους δύο είναι ότι ο σύγχρονος αφηγητής είναι επώνυμος και έχει σπουδάσει τεχνικές αφήγησης ή έχει έρθει σε επαφή με κάποιον λαϊκό παραμυθά. Επίσης χρησιμοποιεί τεχνικές θεάτρου και πέρα από παραμύθια αφηγείται τραγούδια, έμμετρα αφηγήματα, ιστορίες και μύθους (Κατσαούνης-Πελασγός, 2004).

Ωστόσο, τα κοινά τους χαρακτηριστικά είναι περισσότερα, αφού ο σύγχρονος αφηγητής είναι η συνέχεια και η εξέλιξη του λαϊκού αφηγητή. Πιο συγκεκριμένα, σέβονται και οι δύο τη λαϊκή παράδοση. Η γλώσσα που χρησιμοποιούν είναι απλή, λιτή και κάνουν χρήση της αλληγορίας και του συμβολισμού. Μιμούνται ήχους και φωνές

ζώων, κάνουν παύσεις για να εντείνουν το ενδιαφέρον και την αγωνία του κοινού. Τόσο ο λαϊκός όσο και ο σύγχρονος αφηγητής κάνουν χρήση επαναληπτικών λέξεων σε σημεία της αφήγησης που τους επιτρέπονται, αποκαλύπτουν αλήθειες, έχουν χιούμορ και ταυτόχρονα γίνονται υπερβολικοί για να ενθουσιάσουν το ακροατήριο. Σύμφωνα με τον Jack Zipes, (Zipes, 1995), «ενώ όλοι θέλουμε να αφηγηθούμε τις ζωές μας, εντούτοις λίγοι από εμάς μπορούμε να το κάνουμε, γιατί μας λείπει η διάθεση και η γνώση των τεχνικών. Χρειάζεται από μικρή ηλικία να μυηθούμε στις στρατηγικές της αφήγησης ώστε να αντιληφθούμε ότι μπορούμε να γίνουμε οι προσωπικοί αφηγητές της ζωής μας και να προσπαθήσουμε να εφαρμόσουμε τα όνειρά μας». Αναμφισβήτητο κοινό σημείο τους, αποτελεί η αγάπη για την αφήγηση και στόχος τους είναι να οδηγήσουν τον ακροατή στην αυτογνωσία και τον διαλογισμό μέσω αυτής.

Η τέχνη της αφήγησης σήμερα διδάσκεται μέσα από σεμινάρια ή συγκεκριμένα προγράμματα πανεπιστημίου και ο χώρος που διαδραματίζεται είναι περισσότερο σε σχολεία, βιβλιοθήκες, παρουσιάσεις, μουσεία και θέατρα.

2.2. Είδη - κατηγορίες του σύγχρονου παραμυθιού

2.2.1. Μεταμοντέρνο παραμύθι

Η μεταμοντέρνα μυθοπλασία αποτελεί γέννημα μιας εποχής που αλλάζει (Αφεντουλίδου, 2014). Οι κοινωνικές και ιδεολογικές ανακατατάξεις, κυρίως κατά τις δεκαετίες του '60 και του '70, όχι μόνο θέτουν υπό αμφισβήτηση όλες τις κατεστημένες αξίες αλλά, κυρίως, σχετικοποιούν την ύπαρξή τους. Μέσα σε αυτό το κλίμα της κατάρριψης και της σχετικοποίησης των αξιών, η λογοτεχνία υιοθετεί μια παιγνιώδη διάσταση: παρωδούνται οι συμβάσεις της αφήγησης και των λογοτεχνικών ειδών ή κάποιων λογοτεχνικών έργων, αναμειγνύονται ρεαλιστικά και φανταστικά στοιχεία σε έναν δημιουργικό συνδυασμό φαντασίας και πραγματικότητας, συγχωνεύονται παραδοσιακά σχήματα και σύγχρονες αναφορές, ενώ ιδιαίτερη θέση κατέχει η διακειμενικότητα (Οικονομίδου, 2000). Η Καλογήρου (2005) πάλι παρατηρεί ότι "Ανοιχτός στην ετερογένεια και την πολλαπλότητα, ο μεταμοντερνισμός υποβάλλει σε παιγνιώδεις δοκιμασίες τις κατακτήσεις του μοντερνισμού [...]". Και όπως ο μεταμοντερνισμός εξορισμού διατηρεί μια "διαλεκτική αντιπαράθεση" με τον μοντερνισμό, έτσι και η μεταμυθοπλασία συνδέεται άρρηκτα με τη μυθοπλασία, καθώς έρχεται να την υπερβεί αμφισβητώντας τη σχέση γραφής και πραγματικότητας (Πολίτης, 2002). Αλλάζει και

η θέση που κατέχει ο αναγνώστης στη διαδικασία της λογοτεχνικής επικοινωνίας, καθώς σύμφωνα με τις σύγχρονες θεωρίες πρόσληψης ο αναγνώστης κατακτά μια καθοριστική θέση σε αυτήν. Στη βάση αυτή ο αναγνώστης, όπως αναφέρει η Καλογήρου (2005) τίθεται στο επίκεντρο της λογοτεχνικής επικοινωνίας, είναι δηλαδή αυτός που νοσηματοδοτεί το κείμενο μέσα από τις αντιδράσεις που του προκαλεί, τις εικόνες, τις μνήμες, τις αναμνήσεις, τους συνειρμούς, τα συναισθήματα, γεμίζει δηλαδή με τη δική του μοναδικότητα τα κενά του κειμένου. Ο Τζάνι Ροντάρι και ο Ευγένιος Τριβιζάς φαίνεται να αρέσκονται στα παιχνίδια της μεταμοντέρνας γραφής. Η υπερβολή, ο μαγικός ρεαλισμός, η διακειμενικότητα, η παρωδία, τα γλωσσικά παιχνίδια, το δια-ειδολογικό παιχνίδι, οι συγγραφικές παρεμβάσεις και άλλες τεχνικές που ανιχνεύονται στο ρεπερτόριο των δύο συγγραφέων δίνουν στα έργα τους μεταμοντέρνα διάσταση. Μέσα από το παιχνίδι αυτό ενεργοποιούν τον αναγνώστη ώστε να συμμετέχει άμεσα ή έμμεσα ως συνδημιουργός στο κείμενο, πετυχαίνοντας ταυτόχρονα δύο πράγματα: αποκαλύπτουν τις συμβάσεις του λογοτεχνήματος, απομυθοποιώντας τον ρόλο του συγγραφέα και διασκεδάζουν τον μικρό αναγνώστη με τα ευφυή - συχνά παράλογα- τεχνάσματα και τις παιγνιώδεις τεχνικές που χρησιμοποιούν.

2.2.2. Αντιπαραμύθι

Το παραμύθι είναι τέχνη. Ως τέχνη είναι και ανατρεπτικό. Τα τελευταία χρόνια αναπτύχθηκε η τάση να δίνεται καινούρια μορφή σε προϋπάρχοντα στοιχεία του παραδοσιακού παραμυθιού. Τα «ανάποδα» παραμύθια, όπως τα λένε, ξαναγράφονται με ειρωνεία, εικονογραφούνται με χιούμορ, παρωδούν τα παλιά και συγχρόνως είναι διαφορετικά καινούρια παραμύθια. Το καινοτόμο στοιχείο διαπερνά όλα τα στοιχεία λογοτεχνικότητας του λαϊκού παραμυθιού, είτε αυτά είναι συστατικά είτε είναι εμπειρικά και συμβατικά: την ποίηση που προέρχεται από τη λεκτική φαντασία, τη μυθοπλαστική αφήγηση, το χιούμορ που μεταλλάσσεται σε παρωδία ή σάτιρα. Προκύπτει λοιπόν, ένα καινούριο είδος παραμυθιού: το αντιπαραμύθι. Τα τελευταία χρόνια το είδος αυτό έφερε στο προσκήνιο μια νέα ιδεολογική πνοή στη διαπολιτισμικότητα και τη διακειμενικότητα που ήδη έχει κατακτήσει το παιδικό βιβλίο και συγχρόνως τους μικρούς αναγνώστες (Ακριτόπουλος, 2013).

Αξίζει να τονιστεί ότι το αντιπαραμύθι αποτελεί ταυτόχρονα και ένα διακείμενο. Αυτό σημαίνει ότι ξαναγράφει προϋπάρχοντα κείμενα. Παραδείγματος χάρη, βασικό χαρακτηριστικό του αντιπαραμυθίου είναι το γεγονός ότι αντιστρέφονται πλήρως οι ρόλοι των ηρώων και ανατρέπονται τα στερεότυπα του παραδοσιακού λαϊκού παραμυθίου. Η αντιστροφή στοχεύει καινοτόμα στην ανανέωση του περιεχομένου του παραμυθικού είδους (Ακριτόπουλος, 2013).

2.2.3. Το Οικολογικό Παραμύθι

Τις τελευταίες δεκαετίες, η Ελλάδα διανύει μια καινούρια εποχή που χαρακτηρίζεται από προσπάθειες και πρωτοποριακές πρωτοβουλίες ενεργοποίησης της ελληνικής κοινωνίας σε περιβαλλοντικά θέματα. Κοινό θέμα όλων των σύγχρονων οικολογικών παραμυθιών, είναι τα σύγχρονα οικολογικά προβλήματα των πόλεων και της υπαίθρου. Αρχικά, τίθεται το θέμα ως πρόβλημα και στο τέλος έρχεται η λύση, η οποία είναι πάντοτε αισιόδοξη και αποδίδει πάντοτε δικαιοσύνη, έστω συμβολικά (Ακριτόπουλος, 2013).

Ο απώτερος στόχος των συγγραφέων είναι αναμφισβήτητα ο προβληματισμός, δεν λείπει όμως και η διδακτική πρόθεση. Μέσω της αλληγορίας και των συμβολισμών περνιούνται στους μικρούς αναγνώστες τα επιθυμητά μηνύματα. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν με τέτοιο τρόπο τους ήρωες ώστε να προβληθούν στερεότυπα και ένοχες συμπεριφορές που οδηγούν στην οικολογική καταστροφή και την επιδείνωση των συνθηκών επιβίωσης σε όλους τους ζώντες οργανισμούς. Απευθύνονται σε ένα παιδικό κοινό της προσχολικής ηλικίας, επιχειρώντας την συνειδητοποίηση και την ευαισθητοποίησή τους στα οικολογικά θέματα, τα οποία με πολύ ζήλο και θέρμη άρχισαν να αναδεικνύονται στην Ελλάδα ήδη από τη δεκαετία του 1980 (Ακριτόπουλος, 2013).

2.2.4. Κοινωνικό παραμύθι

Το κοινωνικό παραμύθι έχει αποδειχθεί ότι συνεισφέρει στην καλλιέργεια του πνεύματος και βοηθάει σημαντικά τα παιδιά να ξεκαθαρίσουν τα συναισθήματά τους. Επιπροσθέτως, παρουσιάζει λύσεις στα προβλήματά τους. Παράλληλα, όμως, δίνει στο παιδί τη δυνατότητα να παρακολουθήσει την παρέμβαση του ανθρώπου σε μια κατάσταση που το περιβάλλει. Έτσι ηρεμεί και γαληνεύει από τις καθημερινές εντάσεις που βιώνει, μαθαίνει ν' ακούει και να σκέφτεται (Τομπούλογλου, 2019, Χαδιαράκου, 2012).

Δεν είναι λίγα τα παραμύθια που περνούν κοινωνικά μηνύματα. Κάποιες φορές οι ιστορίες επιδιώκουν να μεταδώσουν αξίες, όπως δικαιοσύνη, καλοσύνη ή ισότητα και άλλες προσπαθούν να περάσουν μηνύματα που είναι συνδεδεμένα με το κοινωνικό περιβάλλον, όπως η σημασία της κοινότητας, οι «αντρικοί» και «γυναικείοι» ρόλοι ή η κοινωνική ιεραρχία. Ενδεικτικά θέματα που πραγματεύεται το κοινωνικό παραμύθι είναι η κοινωνική αδικία, η αδιαφορία της κοινωνίας, η ανθρωπιά και στερεότυπα σε σχέση με τον γάμο.

Τα κοινωνικά παραμύθια χρησιμοποιούνται σήμερα από ορισμένους ψυχολόγους για να βοηθήσουν τους ανηλίκους να ξεπεράσουν ορισμένα ψυχολογικά προβλήματα. Όταν συνειδητοποιήσουμε τη βαθύτερη σημασία του νοήματος ενός κοινωνικού παραμυθιού, τότε μπορούμε να μεταφράσουμε ασυνείδητες σκέψεις και φόβους μας και να τα αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικότερα (Χαδιαράκου, 2012). Οι κοινωνικές ιστορίες χρησιμοποιούνται ευρέως τόσο στον χώρο της γενικής εκπαίδευσης (Benish & Bramlett, 2011) όσο και στον χώρο της ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης, για παιδαγωγικούς σκοπούς (Briody & McGarry, 2005; Herrin, 2004).

Κύρια μορφολογικά και ιδεολογικά χαρακτηριστικά του κοινωνικού παραμυθιού είναι η σύντομη μορφή, η αντικειμενική αφήγηση, ο έντονος συμβολισμός του λόγου, η κοινωνική και πολιτική αλληγορία και ο έμμεσος διδακτισμός του (Ακριτόπουλος, 2013).

2.2.5. Η παιδαγωγική αξία του σύγχρονου παραμυθιού

Το πολυεπίπεδο νόημα των παραμυθιών βοηθά τα παιδιά να δομήσουν την εσωτερική και εξωτερική τους πραγματικότητα, κινητοποιώντας τους μηχανισμούς της προβολής και της ταύτισης. Ο πολύπλοκος και συχνά ακατανόητος κόσμος που περιβάλλει τα παιδιά, αποκτά νόημα μέσα από τα παραμύθια, όπως αναφέρει η Βαϊζίδου, (2017).

Το παραμύθι κατέχει σημαντική θέση στη ζωή των παιδιών για τους παρακάτω λόγους:

1. Διεγείρει και ικανοποιεί τη φαντασία, η οποία χαρακτηρίζει ιδιαίτερα την παιδική ηλικία. Η καλλιέργεια της φαντασίας αποτελεί τη βάση κάθε ανώτερης σύλληψης και δημιουργίας. Με τη διέγερση της φαντασίας το παιδί προχωρεί στη διαδικασία

να πλάσει μόνο του ή με τη βοήθεια της εξεικόνισης έναν κόσμο διαφορετικό από τον πραγματικό. Φαντασία σημαίνει ανάπτυξη της συμβολικής λειτουργίας. Μέσα από το ζωογόνο και διηθητικό φίλτρο της φαντασίας και των αισθήσεων, τα παιδιά προσεγγίζουν τον κόσμο, κοινωνικοποιούν τη σκέψη τους και ενισχύουν την αυτοεικόνα και το αυτοσυναίσθημά τους.

Το παραμύθι αποτελεί το όχημα με το οποίο το παιδί μπορεί να ταξιδέψει σε κόσμους άγνωστους και απρόσιτους, να γνωρίσει τον αγώνα της επικράτησης του καλού πάνω στο κακό, να ταυτιστεί αυτόματα με το καλό και να δικαιωθεί από την επιλογή του αυτή. Να διαπιστώσει ταυτιζόμενο με τους ήρωες, ότι έχοντας σύμμαχο την ελπίδα, και με τον προσωπικό αγώνα του καθενός, στο τέλος παραμερίζονται οι αδικίες και οι δυσκολίες και όλα πάνε καλά. Όπως λέει ο Άγγλος συγγραφέας G.K.Chesterton: «Τα παραμύθια είναι κάτι παραπάνω από αληθινά, όχι επειδή μας λένε ότι υπάρχουν δράκοι, αλλά για να μας πούνε ότι μπορούν να ηττηθούν οι δράκοι» (Chesterton, n.d.).

Το παραμύθι κινητοποιεί μια μυθοπλαστική διεργασία στον εγκέφαλο του παιδιού, μέσω της οποίας πολλές φορές το παιδί – ακροατής είναι σε θέση να συνεχίσει μόνο του τη ροή του παραμυθιού. Έτσι, με βασικό εργαλείο τον διάλογο, αναπτύσσεται η γλωσσική έκφραση, ενισχύονται η κρίση, το συναίσθημα και η μνήμη, γίνεται αποδεκτή η πολυφωνία των απόψεων, ενδυναμώνεται η βούληση, με τη βοήθεια της οποίας το παιδί θα αποτολμήσει το μεγάλο άλμα, να πηδήσει δηλ. και να κινηθεί από το ενστιγματικό στο συνειδητό επίπεδο της ζωής» (Ντούλια, 2010).

Το στοιχείο αυτό χρησιμοποιεί ο Ευγένιος Τριβιζάς, γνωστός παραμυθογράφος, στα βιβλία του «Τα 33 ροζ ρουμπίνια» και «Τα 88 ντολμαδάκια», καλώντας στο τέλος κάθε σελίδας τον αναγνώστη να ενεργοποιηθεί και να αποφασίσει για τον ρου της ιστορίας (Βαϊζίδου, 2017).

2. Με το παραμύθι καλλιεργείται η αισθητική μόρφωση του παιδιού, αφού το περιεχόμενο και η μορφή του, όπως κάθε καλλιτέχνημα, δημιουργούν σ' αυτό θαυμασμό και ανιδιοτελή συγκίνηση.

3. Έχει πλήρη μορφωτική αξία, αφού με την ποικιλία του περιεχομένου του φέρνει το παιδί σ' επαφή με όλες τις περιοχές της γνώσης και δημιουργεί μ' αυτές σχέσεις και συνδέσμους τόσο ισχυρούς, ώστε να μην αποσπάται εύκολα η προσοχή και το ενδιαφέρον του απ' αυτές.

4. Ευχαριστεί την παιδική ψυχή κι ανταποκρίνεται πλήρως στην ψυχοσύνθεσή της, καθώς εξυπηρετεί πολλαπλούς σκοπούς, γνωστικούς, συναισθηματικούς και ψυχοκινητικούς (Μερακλής, 1999).

Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι τα παιδιά εγκαταλείπουν κάθε παιγνιώδη δραστηριότητά τους προκειμένου να απολαύσουν τη διήγηση ενός ωραίου παραμυθιού.

5. Ηθικοποιεί, κοινωνικοποιεί, και διαπαιδαγωγεί τους μικρούς μαθητές με τρόπο αβίαστο και σύμφωνο προς την πλαστικότητα της ψυχής τους. Η ηθική συνείδηση διαπλάθεται όχι με ηθικολογίες, κανόνες, προσταγές και απαγορεύσεις, αλλά με την τιμωρία του κακού και την αμοιβή του καλού. Αυτός είναι και ο καταλληλότερος τρόπος της δημιουργίας ηθικής σκέψης στο παιδί, αφού λόγω της ανωριμότητάς του δεν μπορεί να συλλάβει τα βαθύτερα κίνητρα και τις επιδιώξεις των ανθρώπινων πράξεων.

Τα παιδιά αναγνώστες, ταυτίζονται με τον κεντρικό ήρωα/ ηρωίδα του παραμυθιού, και με τις πληροφορίες που συγκεντρώνουν μέσα από τον ρόλο των ηρώων, αναπαριστούν τις εσωτερικές τους συγκρούσεις, επιλύουν προβλήματα, πειραματίζονται με νέους τρόπους αντιμετώπισης των δυσκολιών τους και αντιλαμβάνονται καλύτερα τον εαυτό τους και τον κόσμο που τα περιβάλλει.

Σύμφωνα με τον Πεσταλότζι, το παραμύθι εξασφαλίζει μ' έναν ιδιαίτερο τρόπο, εκτός από τη διαμόρφωση της ηθικής συνείδησης, την οικειοποίηση ιδεωδών και αξιών και την ανάπτυξη της έννοιας του καθήκοντος, που αποτελούν βασικό μέρος του περιεχομένου της Αγωγής. Έτσι, παραμύθι και Αγωγή φαίνεται να συμπλέκονται αρμονικά οδηγώντας το παιδί σ' αυτό που ο Αριστοτέλης έλεγε «προς το της ψυχής ήθος», με τελικό στόχο τη διαμόρφωση του «καλού καγαθού» ανθρώπου.

6. Το παραμύθι κρίνεται κατάλληλο ως μέσο αγωγής στο σχολείο, γιατί προκαλεί μέσω της έκφρασης τη γλωσσική και πνευματική ανάπτυξη του παιδιού – αναγνώστη.

Τα παραμύθια χρησιμεύουν στα μαθηματικά, όπως και τα μαθηματικά χρησιμεύουν στα παραμύθια. Χρησιμεύουν στην ποίηση, στη μουσική, στην ουτοπία, στην πολιτικοποίηση: κοντολογίς συμβάλλουν στη διαμόρφωση της ψυχοπνευματικής συγκρότησης του ανθρώπου. Είναι πολύτιμα ακριβώς, επειδή – φαινομενικά- δεν χρησιμεύουν σε τίποτα, όπως η μουσική και η ποίηση, όπως το θέατρο και τα σπορ (αν δεν γίνουν εμπορική επιχείρηση).

7. Το παραμύθι δημιουργεί ένα αντίδοτο, ένα ψυχικό αντέρεισμα στην εξωτερική πίεση που ασκείται από την τεχνολογική εποχή μας. Είναι ένας τρόπος φυγής αλλά και ισορροπίας.

8. Εξασφαλίζει μια σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ του παιδιού και του αφηγητή.

9. Αποτελεί ερέθισμα για τη συγκέντρωση της προσοχής, ακόμη και σε παιδιά με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητα (ΔΕΠΥ).

Στο παιδί το παραμύθι είναι απαραίτητο ως πρώτη επαφή του με τη λογοτεχνία, γιατί το βοηθά να αποκτήσει μια σωστή φιλοσοφία ζωής. Το βοηθά να αναζητά και να προβληματίζεται.

Στη σημερινή εποχή, με τα νέα ενδιαφέροντα των παιδιών, το παραμύθι έχει αρχίσει να διαφοροποιείται. Έγινε θα λέγαμε πιο σύγχρονο, και τα θέματά του ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της διαστημικής εποχής μας.

Όμως, ο κεντρικός πυρήνας, η κεντρική ιδέα του, παραμένει η ίδια. Η διαχρονική πάλη του καλού ενάντια στο κακό και η τελική νίκη των αγαθών δυνάμεων θα μεταφέρεται πάντα σαν αιώνια μάθηση μέσω αυτού.

Το σύγχρονο παραμύθι βασικά καλλιεργεί την προβληματική πάνω στα ζητήματα που αντιμετωπίζει ο κόσμος, όπως είναι η κοινωνική δικαιοσύνη, η ανθρωπιά, και η αλληλεγγύη, καλλιεργώντας στο παιδί μια θετική στάση απέναντι στο διαφορετικό, συμβάλλοντας στη διαπολιτισμική του αγωγή, ενδυναμώνοντας τον ψυχικό του κόσμο και βοηθώντας το να ωριμάσει συναισθηματικά. Επιπλέον αναπτύσσεται η κοινωνικοποίηση, η απομάκρυνση των φόβων, η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης και η απόκτηση θάρρους για την ομαλή προσαρμογή στους γρήγορους ρυθμούς της ζωής.

Μέσα από τις ιστορίες του παραμυθιού επιτυγχάνεται η διαχείριση και εξομάλυνση δύσκολων καταστάσεων, όπως είναι το άγχος του αποχωρισμού, οι χρόνιες ή παροδικές ασθένειες που κατά καιρούς ταλαιπωρούν το παιδί, το προβληματικό οικογενειακό περιβάλλον ή ακόμη και ο θάνατος προσφιλούς προσώπου.

Με τα αισιόδοξα μηνύματα του παραμυθιού και την ηθική δικαίωση που έρχεται στο τέλος με την επικράτηση του καλού, το παιδί ανακουφίζεται, ηρεμεί, χαίρεται και οικοδομεί το κατάλληλο βάθρο πάνω στο οποίο αργότερα θα στηριχθεί η αντίληψή του για τη ζωή, τον άνθρωπο και την ηθική του συνείδηση.

Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι στο σύγχρονο παραμύθι, οι παραδοσιακές κοινωνικοπολιτισμικές αξίες αλλάζουν δραματικά, καθώς προσβάλλονται και καταπατώνται ιδεολογικά στερεότυπα που αφορούν στην τάξη, στο φύλο ή στη φυλή, στις ιδέες περί πατρίδας, θρησκείας, οικογένειας ή φύσης. Ο συγγραφέας μέσα από το παραμύθι του,

έχει τη δυνατότητα με τρόπο απροκάλυπτο να εμφανίσει και να συστήσει τις ιδεολογικοπολιτικές, κοινωνικές ή ηθικές του θέσεις. Η ιδεολογία του συγγραφέα στην περίπτωση αυτή είναι πολύ εύκολο να εντοπιστεί, καθώς η παρουσία της είναι συνειδητή, σκόπιμη και σε μεγάλο βαθμό προβαλλόμενη. Όσο πιο προικισμένος και ικανός είναι ένας συγγραφέας, τόσο πιθανότερο είναι να προβάλλει τις ιδεολογικές του θέσεις με πιο συγκαλυμμένο τρόπο (Οικονομίδου, 2000).

Ουσιαστικά, οι νεότεροι συγγραφείς επιδιώκουν να παρουσιάσουν έναν πρωτοφανέρωτο νέο κόσμο, καλύτερο από τον πραγματικό. Φαίνεται πως προσδοκούν όχι μόνο να ψυχαγωγήσουν τον αναγνώστη αλλά και να τον διαμορφώσουν ηθικά και πολιτικά. Μια τέτοια ιδέα υλοποιείται σε πράξη με τον συνδυασμό αφήγησης, λεκτικής φαντασίας, χιούμορ, παρωδίας, σάτιρας και ποίησης.

Όπως γίνεται εμφανές, στόχος των περισσότερων νεότερων συγγραφέων είναι να καλλιεργήσουν την πολιτική και ηθική ευαισθητοποίηση/ συνειδητοποίηση των μικρών αναγνωστών, να επιστήσουν την προσοχή τους σε όλα εκείνα τα σημεία της σύγχρονης πολιτικής ζωής που δρουν ενάντια στη χειραφέτηση, την ελευθερία και την αυτοδυναμία σκέψης και δράσης του πολίτη.

Με τη βοήθεια του σύγχρονου παραμυθιού, το παιδί αντιλαμβάνεται τη δύναμη της γνώσης. Προσλαμβάνει τη γνώση ταχύτερα, αναπτύσσει πλούσιο λεξιλόγιο και χειρίζεται με περισσότερη δεξιότητα τον γραπτό λόγο.

Υπάρχει η τάση να αποφεύγονται οι θηριωδίες και οι αγριότητες που δημιουργούν άγχος και ανασφάλεια.. Τους παλιούς ήρωες, τους μάγους, τις νεράιδες έχουν τώρα αντικαταστήσει τα ρομπότ, οι κακές καμινάδες που μολύνουν το περιβάλλον κ.λ.π. Η κατάκτηση του διαστήματος και τα μεγάλα επιστημονικά επιτεύγματα έδωσαν νέα θέματα στο σύγχρονο παραμύθι.

Έτσι, το διαστημικό παραμύθι, βοηθάει το παιδί να προσεγγίσει στο πνεύμα της εποχής μας, καλλιεργώντας του παράλληλα τη φαντασία και τα επιστημονικά ενδιαφέροντα.

Ο Πιαζέ, με τις παρατηρήσεις του και τις μακροχρόνιες έρευνές του στα παιδιά, υποστηρίζει ανεπιφύλακτα την εκπαιδευτική αξία του παραμυθιού. Πιστεύει ότι βοηθά στη νοητική του ανάπτυξη. Είναι κοντά στη σκέψη του, γιατί συμφωνεί με τον ανιμισμό του. Επίσης, ο Πιαζέ, έκανε και την εκπληκτική διαπίστωση ότι τα παιδιά αποδίδουν στα παραμύθια μια αντικειμενική υπόσταση, δηλ. δεν τα θεωρούν απλώς

γεννήματα της σκέψης τους και της φαντασίας, αλλά τα θεωρούν ότι υπάρχουν κάπου μόνα τους και έρχονται στον ύπνο των παιδιών για να τα επισκεφτούν.

Κάποτε ο Αϊνστάϊν όταν ρωτήθηκε από μία μητέρα για το τι θα μπορούσε να κάνει ώστε ο γιος της να γίνει εξυπνότερος, απάντησε περίπου ως εξής: «Διαβάζετε του παραμύθια». Η μητέρα, που φάνηκε να μην έχει μείνει απόλυτα ικανοποιημένη από την απάντηση, ρώτησε τι άλλο θα μπορούσε να κάνει, αφού θα του έχει διαβάσει παραμύθια. Η απάντηση που πήρε τότε, ήταν : «Διαβάστε του ακόμα περισσότερα παραμύθια!».

Τα μηνύματα που περνούν τα παραμύθια (κλασικά και σύγχρονα) πιστεύεται πως ανοίγουν φωτεινά παράθυρα στην αληθινή και καθαρή θέα του κόσμου. Βοηθούν τα παιδιά να αναγνωρίσουν και να χαρούν ό,τι ωραίο και αληθινό κρύβει η ζωή.

Το παραμύθι συμβάλλει στην πολιτισμογνωσία (γνώση του πολιτισμού). Τα παραμύθια που αναφέρονται στην Ιστορία, τα ήθη και τα έθιμα διαφόρων λαών και διαφόρων εποχών, εισάγουν τον ακροατή στο πνεύμα και τη γνώση διαφόρων εποχών, παρωχημένων πολιτισμών της ανθρωπότητας. Επί πλέον, τα παραμύθια παρέχουν την ευκαιρία να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά την ιστορική συνέχεια των λαών και ν' αποκτήσουν και λαογραφικές γνώσεις. Η Virginia Haviland ("Virginia Haviland," n.d.), βραβευμένη διεθνώς συγγραφέας παιδικών παραμυθιών και παιδικής λογοτεχνίας, τόνισε ότι θα υπήρχε πλήρης στασιμότητα σ' όλες τις επιστήμες και στην τέχνη δίχως την αχαλίνωτη φαντασία δημιουργικών ανθρώπων που, όπως φαίνεται, επηρεάστηκαν διαβάζοντας παραμύθια στην παιδική τους ηλικία.

Στο σύγχρονο παραμύθι, όπως εξάλλου και στο λαϊκό, ο κόσμος εξακολουθεί να μην είναι αιτιοκρατικός, αφού και εδώ τα πάντα μπορούν να συμβούν, ενώ η νίκη των αγαθών δυνάμεων πάνω στο κακό συνεχίζει ν' αποτελεί το κεντρικό σημείο της διήγησης, αποδεικνύοντας τη διαχρονική παιδαγωγική αξία του παραμυθιού.

Έτσι λοιπόν σήμερα το σύγχρονο (έντεχνο) παραμύθι, χωρίς ν' αποτελεί απομεινάρι ενός μακρινού παρελθόντος, αναπροσαρμόζεται συνεχώς και μέσα απ' τη νέα «παραγωγή» αντανακλά τις νέες διαστάσεις του πολιτισμού και της πολιτιστικής δημιουργίας. Στηριγμένο στις διαχρονικές και οικουμενικές αξίες του λαϊκού παραμυθιού, το σύγχρονο παραμύθι καλλιεργεί την προβληματική πάνω στα ζητήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο κόσμος και απασχολούν τον άνθρωπο. Διδάσκει τη δύναμη της γνώσης, αναδεικνύει τα κοινωνικά προβλήματα, καταδικάζει τις διακρίσεις και την ανισότητα, καυτηριάζει την ανθρώπινη εκμετάλλευση και προβάλλει το οικολογικό πρόβλημα.

Στο σύγχρονο παραμύθι μπορεί να άλλαξε η μορφή των ηρώων και τη θέση των μάγων να πήραν τα ρομπότ, όμως το «μια φορά κι έναν καιρό» εξακολουθεί να ασκεί τη μαγική του δύναμη και να μεταφέρει τα παιδιά σε κόσμους θαυμαστούς, ειρηνικούς και δίκαιους γεμίζοντας με αισιοδοξία, χαρά και αγάπη την παιδική ψυχή. Από το σύγχρονο παραμύθι δεν λείπει βέβαια και η ηθογραφική πλευρά, αφού είναι αναγνωρισμένης παιδαγωγικής αξίας η περιγραφή των οικογενειακών σχέσεων, η καταδίκη της οκνηρίας, του πείσματος, της φιλαρέσκειας, της φιλαργυρίας, της πλεονεξίας και της απληστίας.

Έτσι, μέσα απ' το σύγχρονο παραμύθι, βλέπουμε τον Άντερσεν να περνάει τα παιδαγωγικά του μηνύματα, αποδεικνύοντας πως η σωματική ασχήμια και μειονεξία δεν είναι καταδικαστικά για την ανθρώπινη προσωπικότητα, ενώ παράλληλα προσφέρει χαρακτηριστικά με τα οποία ο καθένας μπορεί να ταυτιστεί και να ξεπεράσει τα όποια προβλήματα έχει με την εικόνα του εαυτού του. Ο Δανός παραμυθάς, στιγματίζει την οικονομική ανισότητα, την εκμετάλλευση, την αλαζονεία και τη ματαιοδοξία, θέλοντας να προβάλει στο παιδί έναν καλύτερο κόσμο. Δείχνει με ιδιαίτερο τρόπο τη συγκίνησή του στον ανθρώπινο πόνο, για να κάνει το παιδί πιο ευαίσθητο.

Ο Lewis Carroll, ο συγγραφέας της «Αλίκης στη Χώρα των Θαυμάτων», (Lewis, 2013), μέσα από τις πράξεις της ηρωίδας του, δείχνει στα παιδιά πως δεν πρέπει να παίρνουν βιαστικές αποφάσεις χωρίς να σκέφτονται τις συνέπειες. Με χιούμορ και εύσημο τρόπο πολεμά τα παιδικά ελαττώματα, όπως η επίδειξη και ο εντυπωσιασμός. Ενθαρρύνει τα παιδιά περνώντας το μήνυμα, πως όλα μπορεί να τα καταφέρει κανείς αρκεί να τολμήσει και να κάνει την αρχή. Έτσι ο Lewis Carroll μ' έναν έμμεσο και πολύ διακριτικό τρόπο συμβάλλει στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού, προσφέροντας ελκυστικά πρότυπα σωστής συμπεριφοράς.

Ο Gianni Rodari μέ ένα δικό του ξεχωριστό τρόπο, χωρίς ηθικολογίες αλλά με μια βαθιά αισιοδοξία δίνει μια άλλη διάσταση στην αγωγή του παιδιού. Στο βιβλίο του «Ο Κρεμμυδάκης και η παρέα του», (Ροντάρι, 2014) συγκρούεται ένας πρωτότυπος κόσμος καλών και κακών λαχανοηρώων. Η σύγκρουση τελειώνει με την απελευθέρωση των αθών καταδικωμένων και την ανακήρυξη της δημοκρατίας. Εδώ το πολιτικο-παιδαγωγικό μήνυμα είναι σαφές, όπως το ίδιο σαφές είναι και στους «Μικρούς Τυχοδιώκτες», όπου παρουσιάζονται τα βάσανα και οι ελπίδες των εργατών μετά τον πόλεμο. Ο Gianni Rodari καταφέρνει και εκφράζει μ' ένα εύθυμο τρόπο την ανάγκη

για απελευθέρωση από προκαταλήψεις και αδικίες, πράγματα που τα παιδιά καταλαβαίνουν ή μπορούν εύκολα να φανταστούν.

Γενική διαπίστωση λοιπόν είναι ότι το σύγχρονο παραμύθι δεν διστάζει να κάνει κοινωνικο – πολιτικές προεκτάσεις. Προσφέρει παραδείγματα προς αποφυγή ή μίμηση, ενώ πολλές φορές μέσα από μαγικές και φανταστικές κοινωνίες χτυπάει τα «κακώς κείμενα» ή προβάλλει ιδανικά πρότυπα.

Ακόμα, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, που το σύγχρονο παραμύθι καταπιάνεται με το οικολογικό πρόβλημα, αναδεικνύοντας ένα από τα σοβαρότερα ζητήματα της εποχής μας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της τάσης, αποτελεί το «Πώς φτιάχτηκε το δάσος» της Γαλάτειας Σουρέλη (1988), που στοχεύει στην ευαισθητοποίηση των παιδιών στο ζήτημα της προστασίας του περιβάλλοντος.

Το σύγχρονο παραμύθι, ως διεθνές λαογραφικό – ανθρωπολογικό είδος, καταφέρνει υπερβαίνοντας τα στενά εθνικά όρια να επιτύχει την προώθηση της ειρήνης και της αλληλεγγύης μεταξύ των λαών.

Επομένως, κρίνεται σκόπιμο, το παραμύθι να εντάσσεται στο ημερήσιο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου και των πρώτων τάξεων του Δημοτικού Σχολείου (Μερακλής, 1999), διότι από εκεί ξεκινά η βασική εκπαίδευση των μαθητών. Μπορεί να «διδάσκεται» αυτόνομα ή να χρησιμοποιείται επικουρικά και παρενθετικά στα μαθήματα, προκειμένου να κάνει τη γνώση πιο εύληπτη, κατανοητή και προσπελάσιμη. Επιπλέον, ένα παραμύθι, μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για την εκπόνηση καινοτόμων διαθεματικών προγραμμάτων και την υλοποίηση σχεδίων εργασίας (Αγωγή Υγείας, Περιβαλλοντικά και τα παρόμοια)

Σήμερα, λόγω έλλειψης χρόνου, υπερβολικής χρήσης των ηλεκτρονικών μέσων και της πυρηνικής οικογένειας, τα παραμύθια έχουν παραμεριστεί. Παρόλα αυτά, η παιδική λογοτεχνία, ακμάζει, υπάρχουν πολλές επιλογές παραμυθιών και επιπλέον η ελληνική μυθολογία και η παράδοσή μας αποτελούν αστείρευτη πηγή άντλησης ιστοριών. Όπως έλεγε ο Χανς Κρίστιαν Άντερσεν (Γνωμικολόγιον, n.d.): «Οτιδήποτε βλέπεις, μπορεί να γίνει παραμύθι και μπορείς να βγάλεις μία ιστορία από οτιδήποτε αγίζεις».

Τα παραμύθια είναι σε θέση να μεταφέρουν στα παιδιά τη μεγαλύτερη αλήθεια και τη μεγαλύτερη ευκαιρία διάπλασης των δρόμων του μυαλού. Στο κάτω κάτω “αν σου μιλώ με παραμύθια είναι γιατί τ’ ακούς γλυκύτερα”. (Σεφέρης, 1972)

2.2.6. Ο μύθος

Προκειμένου να γίνει σαφής ο διαχωρισμός μεταξύ παραμυθιού και μύθου, κρίνεται σκόπιμο στο σημείο αυτό να γίνει αναφορά στον μύθο και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του.

Μύθος είναι μια φανταστική διήγηση, συνήθως λαϊκής προέλευσης, που αναφέρεται ιδίως σε θεούς και ήρωες ή στη δημιουργία και στην εξέλιξη του κόσμου και μεταδίδεται συνήθως προφορικά από γενιά σε γενιά (Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, n.d.). Μυθολογία ονομάζεται η επιστήμη που πραγματεύεται τους μύθους. Μύθος είναι επίσης η μικρή αλληγορική διήγηση, από τον κόσμο των ζώων ή των ανθρώπων, που θέλει να μας διδάξει κάτι (Efkarpidis, 2011). Σύμφωνα με τον Schelling (Schelling, 1957), ο μύθος είναι μια «αλήθεια» η οποία αξιολογείται θετικά. Ο μύθος επομένως, δεν κινείται μεταξύ ενός «εφευρεμένου» αλλά ούτε και μεταξύ ενός «ποιητικού» κόσμου, αλλά πολύ περισσότερο στη δική του πραγματικότητα. Ο μύθος δεν αποτελεί απλώς έμπνευση, αλλά πρόκειται για αυτόνομο τρόπο της σκέψης ή του συναισθήματος, όπως ακριβώς και ο Λόγος. Σύμφωνα με τον Bethe (Bethe, 1922), μέχρι τον 19^ο αιώνα ο μύθος ως προς το νόημα ήταν ταυτόσημος με την προφορική παράδοση και το παραμύθι, που αποκαλούνταν αφηγήσεις. Σήμερα όμως έχει τη θέση του ως αυτόνομη υπόσταση και διαχωρίζεται από τα προηγούμενα.

Σε παιδαγωγικό επίπεδο, ο δίχως όρια κόσμος του μύθου, θα μπορούσε να συγκριθεί με την πνευματική εξωστρέφεια του ανθρώπου, που επίσης δεν έχει όρια (Jaspers, 1971). Η αναλογία αυτή φαίνεται να έχει και συνέχεια: ο μύθος «ξεπετάγεται» από τη μια μεριά από το πνεύμα του ανθρώπου, ωριμάζει, αναπτύσσεται και διαμορφώνει τον κόσμο του και από την άλλη μεριά, ταυτόχρονα, αποτελεί πηγή ανεξάντλητης πνευματικής τροφής (Reinhardt, 1927).

Συνήθως οι μύθοι επιλέγονται για να δώσουν με περισσότερη παραστατικότητα αυτό που θέλουν να διδάξουν. Οι μύθοι διακρίνονται σε: α) κοσμογονικούς, β) εθνεγεργετικούς, γ) φυσιογνωστικούς, δ) κοινωνικούς ή διδακτικούς (Ruthven, 1988). Η κοινωνικοί ή διδακτικοί μύθοι μας ενδιαφέρουν περισσότερο για το παιδαγωγικό τους περιεχόμενο. Ο σημαντικότερος μυθοποιός μύθων με ζώα είναι ο Αίσωπος. Οι προφορικοί μύθοι που κυκλοφορούσαν κατά την αρχαιότητα έπρεπε να αποδοθούν σε κάποιο πρόσωπο με σάρκα και οστά και αποδόθηκαν στον Αίσωπο. Παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός ότι, ενώ η όλη υπόθεση του μύθου μπορεί να εκφράζει ένα πνεύμα

αμφισβήτησης της ισχύουσας τότε κατάστασης, πολιτικής, κοινωνικής ή άλλης, στο τέλος το διδακτικό επιμύθιο συμφωνεί με την υπάρχουσα κατάσταση και εντέλει δικαιώνει μια συμβατική ηθική (Αυδίκος, 1997). Στο σημείο αυτό, θα είχε ιδιαίτερη αξία η επισήμανση των χαρακτηριστικών των μύθων (Efkarpidis, 2011):

- ο μύθος δείχνει μια εξωστρέφεια στον κόσμο
- δίνει τη δυνατότητα κατανόησης και εξωτερίκευσης
- δίνει μια απάντηση στην ερώτηση για την παρουσία του ανθρώπου
- μεταφέρει γνώσεις και σοφία, τόσο βιωμένη όσο και φανταστική στις επόμενες γενιές
- έχει τις ρίζες του στον ανθρώπινο νου και στη λαϊκή σοφία.

Ο ρόλος του στην προσωπική ανάπτυξη του ατόμου και τη συλλογική πολιτισμική ταυτότητα

Σύμφωνα με το ψυχαναλυτικό μοντέλο προσέγγισης, τα παραμύθια μεταφέρουν σημαντικά μηνύματα στο συνειδητό, στο προσυνειδητό και στο ασυνείδητο. Οι ιστορίες των παραμυθιών όπως ξετυλίγονται, ενσαρκώνουν τις πιέσεις του Εκείνου (id), επιτρέπουν την αναγνώρισή τους και υποδεικνύουν δρόμους για την ικανοποίηση των πιέσεων που, όμως, ευθυγραμμίζονται με τις απαιτήσεις του Εγώ (Ego) και του Υπερεγώ (Superego). Με απλά λόγια, το παραμύθι παίρνει πολύ σοβαρά τα υπαρξιακά άγχη και διλήμματα του παιδιού και προτείνει άμεσες λύσεις σε αυτά.

Κατά τη Γερμανίδα παιδαγωγό Τσιτσλσπέργκερ, (2006), στις πρώτες αναμνήσεις που δημιουργούν τα παιδιά, τα παραμύθια κατέχουν σημαντική θέση. Από τις εμπειρίες που έχει αποκτήσει το παιδί στο κοινωνικό περιβάλλον, υπάρχουν χρήσιμες πληροφορίες, για την οικοδόμηση της σκέψης του μέσα από τις οποίες οργανώνεται ο εγκέφαλος. «Πρόκειται για μια ζωντανή, εύκαμπτη διαδικασία μεταβολών ανάμεσα στις υπάρχουσες δομές και τις νέες εμπειρίες, με τις οποίες οι δομές οργανώνονται παραπέρα και συγχρόνως μεταβάλλονται, όπως και οι αξιολογήσεις των προεμπειριών». Μέσω της έρευνας, βγήκε σαφές συμπέρασμα, ότι ο εγκέφαλος οργανώνεται πάνω στη βάση δικών του προεμπειριών, δηλαδή το κεντρικό νευρικό σύστημα του παιδιού, υπόκειται σε ένα σχέδιο οικοδόμησης που δεν έχει «στεγανό». Μπορεί να αναπτύσσεται όταν βρίσκεται σε σχέση αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον (Μερακλής, 2012). Αναλυτικότερα, ο ρόλος του παραμυθιού συμβάλλει στην ψυχική και νοητική ανάπτυξη του ατόμου, στην πορεία του προς την ενηλικίωση και την προσπάθειά του να κατανοήσει τον εαυτό του και τον κόσμο που το περιβάλλει. Θίγει την ανάγκη να μας αγαπούν και εξαλείφει σε μεγάλο βαθμό το άγχος του αποχωρισμού που βιώνουν πολλές φορές τα παιδιά. Με τον τρόπο αυτό γίνονται ισορροπημένα άτομα, έχοντας ξεπεράσει το οιδιπόδειο σύμπλεγμα, όπως αναφέρεται στην ψυχολογία του βάρθους (Bettelheim, 1995). Με απλά λόγια, λαμβάνει σοβαρά τα υπαρξιακά άγχη και διλήμματα του παιδιού και απευθύνεται άμεσα σε αυτά. Συγκεκριμένα, απευθύνεται στην ανάγκη να μας αγαπούν, στην αγάπη για τη ζωή και στον φόβο του θανάτου, δίνοντας συγχρόνως λύσεις σε πιεστικές δυσκολίες που αντιστοιχούν στο επίπεδο κατανόησης των παιδιών. Το παραμύθι είναι το μόνο είδος διήγησης που νικάει τον θάνατο. Δίνει

στον ακροατή την αίσθηση πως όλα είναι δυνατά και μπορούν να ξεπεραστούν. Με γνώμονα τη φαντασία τα πάντα μπορούν να συμβούν. Επίσης, στο τέλος υπάρχει και μία διδαχή, όπως για παράδειγμα, εφόσον το καλό θριαμβεύει και το κακό τιμωρείται, ο ήρωας δικαιώνεται και η αδικία αποκαλύπτεται. Το παιδί νιώθει ασφαλές όταν το κακό τιμωρείται. Ο Bettelheim (1995) αναφέρει: «Όσο πιο σκληρή είναι η τιμωρία που επιβάλλεται στους κακούς τόσο πιο πολύ το παιδί αισθάνεται ασφαλές».

Δεν ξεγελούν, έτσι, το παιδί ότι είναι δυνατή η αιώνια ζωή, αλλά του υποδεικνύουν τον τρόπο να ανακουφιστεί από τον πόνο της απώλειας. Μαθαίνει να ελέγχει δυσάρεστα συναισθήματα που το καταπιέζουν, βρίσκει διέξοδο έχοντας ελπίδα και αισιοδοξία ότι και το ίδιο σαν τον ήρωα θα τα καταφέρει (Bettelheim, 1995).

Τα παραμύθια, προβάλλοντας κάποιον αδύναμο ήρωα, ο οποίος στοχεύει να πετύχει το ακατόρθωτο, κάνουν το παιδί να πιστέψει ότι και οι πιο αδύναμοι μπορούν να πετύχουν στη ζωή και να γίνουν υπέρξεις ανεξάρτητες και αυτοδύναμες. Ο Bettelheim (1995) λέει: «Το μαγικό παραμύθι δρα καθησυχαστικά, δίνει ελπίδα για το μέλλον και περιέχει την υπόσχεση για ένα ευτυχές αποτέλεσμα. Το παραμύθι υπαγορεύει στο παιδί με μορφή συμβολική ποιες μάχες πρέπει να δώσει για να πραγματοποιήσει τις βαθύτερες επιθυμίες του, να βάλει τάξη στο χάος της συνείδησής του και να γίνει ισορροπημένο κι ολοκληρωμένο άτομο. Κι ενώ οι καταστάσεις φαίνονται δύσκολες και επώδυνες αν ειπωθούν με το όνομα τους, με τη βοήθεια των παραμυθιών αυτές μπορούν να γίνουν πιο ήπιες και πιο ανώδυνες για το παιδί. Ο σκληρός ρεαλιστικός κόσμος των ενηλίκων μπορεί να γίνει πιο όμορφος, αν αυτός παρουσιαστεί μέσα από το παραμύθι και έτσι το παιδί βρίσκει τη δική του προσωπική λύση μέσα από την αφήγηση- ανάγνωση».

Η ψυχαναλυτική σχολή με τις μελέτες του Μπρούνο Μπέτελχάιμ (Μπέτελχάιμ, 1995) εμπλούτισε την παραμυθολογία και συνέβαλε στην κατανόηση της παιδαγωγικής και θεραπευτικής λειτουργίας του παραμυθιού στην ανάπτυξη του παιδιού. Ο ίδιος συγγραφέας αναφέρει σχετικά: «Τα παραμύθια κατορθώνουν να μεταδώσουν με ποικίλες μορφές στο παιδί αυτό ακριβώς το μήνυμα: ότι ο αγώνας εναντίον σοβαρών δυσκολιών είναι αναπόφευκτος, είναι ουσιαστικό κομμάτι της ανθρώπινης ύπαρξης, όμως αν κανείς δεν λιγοψυχήσει και αντιμετωπίσει απτόητος απρόσμενες και συχνά άδικες δοκιμασίες, τότε κυριαρχεί σε όλα τα εμπόδια και στο τέλος αναδεικνύεται νικητής».

Σύμφωνα με τον Jack Zipes, Αμερικανό ακαδημαϊκό, διακεκριμένο θεωρητικό της λογοτεχνίας, τα παραμύθια είναι αναγκαία για την πολιτισμική μας κληρονομιά, αλλά δεν θα πρέπει να καταναλώνονται εσαεί ως στατικά μοντέλα (Zipes, 2002).

Προτείνει την ενεργή παραγωγή και λήψη τους σε φόρμες κοινωνικής αλληλεπίδρασης που οδηγούν σε μεγαλύτερη ατομική αυτονομία. Ο ίδιος, θεωρεί ότι η πλειοψηφία των παραμυθιών έχει σεξιστικό χαρακτήρα, ρατσιστικό και απολυταρχικό και τα αντιλαμβάνεται ως ιδεολογικά καταπιεστικά (Winston, 1998; Zipes, 2002). Ακόμα, δεν συμφωνεί με τις ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις των παραδοσιακών και προτείνει τη γόνιμη χρήση της φαντασίας ως μέσου, για έναν εναλλακτικό τρόπο σκέψης απέναντι στην σκληρή πραγματικότητα (Zipes, 2009).

Από την άλλη μεριά, η Maria Tatar (1999) δηλώνει ότι τα κλασικά παραμύθια προβάλλουν μια απαρχαιωμένη παιδαγωγική του φόβου, εκφράζοντας αρνητικά τα γυναικεία πρότυπα και υποστηρίζει ότι το παραμύθι είναι γυναικεία υπόθεση με μητριαρχική καταγωγή. Αντίθετη είναι η άποψη του Bruno Bettelheim που θέλει τα παραμύθια να επιδέχονται γονική εξήγηση, ενώ η Maria Tatar προτείνει μία κοινή προσπάθεια, ανάμεσα σε γονείς και παιδιά, όπου θα τα βοηθήσει να δράσουν και να δημιουργήσουν δικές τους ιστορίες (Tatar, 1995). Θεωρεί αυτή την προσπάθεια αναθεώρησης, γενική πρόβα αντίστασης, απέναντι στους κοινωνικούς καταναγκασμούς και τα άχρηστα μαθήματα της κοινωνίας (Tatar, 1993).

Εξετάζοντας τους θεωρητικούς της λογοτεχνίας, οι οποίοι προσέγγισαν τα παραμύθια ως σημαντικά στοιχεία για την ανάπτυξη των παιδιών, μπορεί εύκολα κανείς να διακρίνει δύο βασικές και αντιμαχόμενες προσεγγίσεις. Τους παραδοσιακούς, με κύριο εκπρόσωπο τον Bruno Bettelheim, κατά τους οποίους τα παραμύθια είναι φορείς πνευματικής και παγκόσμιας γνώσης και τους αναθεωρητές, μεταξύ των οποίων είναι ο Jack Zipes και η Maria Tatar, οι οποίοι εξετάζουν τις πολιτιστικές και τις ιστορικές ρίζες των παραμυθιών και παρατηρούν τις ηθικές αξίες τους.

Πιο συγκεκριμένα, ο Bruno Bettelheim, δίνει εξηγήσεις για τα παραμύθια, βάσει των ψυχαναλυτικών προσεγγίσεων και των θεωριών του Freud, οι οποίες υποστηρίζουν ότι οι εσωτερικές διαδικασίες που συντελούνται στο άτομο προέρχονται από το προσυνειδητό και το υποσυνειδητό (Winston, 1998). Θεωρούν επιπλέον, ότι μόνο η πρωτότυπη μορφή των παραμυθιών μπορεί να μεταδώσει στα παιδιά νοήματα τα οποία θα τα γοητεύσουν. Προτρέπουν τους γονείς να μην αναλύουν τα παραμύθια στα παιδιά τους, γιατί έτσι χάνεται η μαγεία. Από μόνα τους θα καταλάβουν την ουσία και το περιεχόμενο, αιτιολογώντας πως ο καθένας βρίσκει το δικό του νόημα στη ζωή και

νώθει εσωτερική ασφάλεια μόνο όταν κατανοεί και λύνει μόνος τα προβλήματά του (Μπέτελχαϊμ, 1995).

Ο Zipes (Zipes, 1997) δηλώνει, ότι: «Οι κινηματογραφικοί παραγωγοί δεν κατάλαβαν πόσο πλούσιο και παντοδύναμο όπλο ήταν τα παραμύθια παρά μόνο μετά το 1930, την εποχή του μεγάλου Κραχ, που ταρακούνησε πολύ κόσμο και προκάλεσε πολλή φτώχεια· άλλωστε, ήταν και η εποχή που φασισμοί κάθε είδους ήταν στο απόγειό τους. Το παραμύθι μιλούσε για ευτυχία και ουτοπία σε αντιπαράθεση με τις πραγματικές συνθήκες που διέλυαν τις ζωές των ανθρώπων παντού στον κόσμο. Ίσως γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, για τα ουτοπικά μηνύματά της, η Χιονάτη και οι εφτά νάνοι του Ντίσνεϋ είχε τόσο μεγάλη επιτυχία το 1937».

Βέβαια, για τον Zipes, ο Ντίσνεϋ, με τις κινηματογραφικές μεταφορές των παραμυθιών, δεν επεδίωκε να προβάλλει τόσο την πρωτοτυπία και μοναδικότητα της κινηματογραφικής γραφής στην αξιοποίηση ιστοριών που γράφτηκαν παλαιότερα, όσο να προβάλλει, αξιοποιώντας την τελευταία λέξη της τότε τεχνολογίας, μια καθαρά αμερικανική οπτική: καθώς ο Ντίσνεϋ υπάρχει πάντοτε πίσω από τον πρίγκιπα του παραμυθιού, προβάλλεται ως ο τυπικός Αμερικανός ήρωας που «καθαρίζει» τον κόσμο στο όνομα της δικαιοσύνης και της καλοσύνης. «Ό,τι είναι καλό για τον Ντίσνεϋ», σχολιάζει επικριτικά, «είναι για όλο τον υπόλοιπο κόσμο» (Zipes, 1997).

Η βαθιά εσωτερική εμπιστοσύνη του παιδιού στον εαυτό του, όπως αναφέρει ο Scherf (στο: Σακελλαρίου, 1995), θα το βοηθήσει να αναπτύξει την ατομικότητά του, να βρει την αγάπη και να πετύχει στη ζωή του, έχοντας χειραφετηθεί και ξεπεράσει το άγχος του αποχωρισμού από τους γονείς (Μπέτελχαϊμ, 1995).

Οι μελετητές έχουν σημειώσει, ότι ο κεντρικός ήρωας αντιπροσωπεύει τον καλό μας εαυτό, που θα θέλαμε πάντα να ήμασταν, ενώ ο κακός ήρωας όλες τις ασυνείδητες υποχθόνιες δυνάμεις, που μας ωθούν σε πράξεις ανεπιθύμητες και κατακριτέες. Χάρη, λοιπόν, σε αυτή τη δυαδικότητα των ηρώων, του καλού και του κακού, το παιδί αποσαφηνίζει αυτές τις πολύ γενικές γι' αυτό έννοιες, δηλαδή του καλού και του κακού. Όπως τονίζει ο Μπέτελχαϊμ (ό.π. 1995), το παιδί δεν αναρωτιέται ποτέ *«μήπως θέλω να γίνω καλός»*, αλλά *«με ποιον θα ήθελα να μοιάσω»* και εδώ είναι η μεγάλη προσφορά των παραμυθιών που δημιουργούν και προβάλλουν αβίαστα αξιωματίματα πρότυπα συμπεριφοράς στο παιδί και δίνουν τη σωστή κατεύθυνση στον ψυχισμό του.

Πρότυπα ηθικής συμπεριφοράς, προβάλλονται στο παραμύθι με έμμεσο τρόπο, ώστε το παιδί να ταυτιστεί με ό,τι για εκείνο έχει νόημα (Μπέτελχαϊμ, 1995). Αποτελεί θέμα επιλογής του, αν θα ταυτιστεί με τον καλό ήρωα, καθώς βασικό του κριτήριο

είναι η συμπάθεια και όχι η καλοσύνη. Η απόδοση δικαιοσύνης, μιας βασικής επιθυμίας του παιδιού, όπως αναφέρει η Κουλάκογλου-Ηλιάδη (1988), έρχεται στο παραμύθι μέσα από τις περιπέτειες του ήρωα που καταφέρνει τελικά, να νικήσει με τη βοήθεια άλλων όντων. Έμμεσα, το παιδί μαθαίνει ότι για την επιτυχία του ήρωα, χρειάζεται ένας συνδυασμός ατομικής και συλλογικής προσπάθειας (Μερακλής, 1993) και ωθείται να μετακινηθεί, να γίνει καλύτερος άνθρωπος (Προύσαλης, 2009a, 2009b).

Η χρήση της γλώσσας κατά την αφήγηση ή αναδιήγηση του παραμυθιού, δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να ανακαλύψουν νέους ελκυστικούς γλωσσικούς κόσμους, καθώς μαθαίνουν να χρησιμοποιούν εκφράσεις όπως: «μπορεί ή θα μπορούσε ή ίσως να συμβεί», πιθανόν και τα παρόμοια, όπως αναφέρει ο Bruner (Tatar, 2010). Επίσης, το παραμύθι μπορεί να διασκεδάσει τα παιδιά, να αφυπνίσει την περιέργειά τους, να βάλει σε τάξη τα συναισθήματα τους, να τα εφοδιάσει με εμπιστοσύνη για τον εαυτό τους και ελπίδα για το μέλλον (Μπέτελχαϊμ, 1995). Για τα παραπάνω όμως οφέλη, όπως επισημαίνει ο Κουρκούτας (2009), δεν υπάρχουν επιστημονικές μελέτες που να τα επαληθεύουν, καθώς το παραμύθι καλύπτει μια εκδοχή της πραγματικότητας και όχι μια καθολική αλήθεια.

Η Τσιτσλοσπέργκερ (2006) αναφέρει ότι το παραμύθι παρουσιάζει πρόσωπα και ενέργειες, παραδείγματα προσωρινών και διαρκών λύσεων (Μπέτελχαϊμ, 1995), υπό συμβολική μορφή, ώστε να δώσει λύτρωση στις εσωτερικές συγκρούσεις που βιώνει το παιδί, στην ανάγκη του να βρει τις προσωπικές του ισορροπίες (Σακελλαρίου, 1995) και στις εμπειρίες του που θέλει να βάλει σε τάξη και να τους δώσει νόημα (Μπέτελχαϊμ, 1995). Το παραμύθι εκπροσωπεί την αλήθεια, όσο κι αν φαίνεται αυτό σαν σχήμα οξύμωρο, γιατί μόνο μέσα στην αλήθεια υπάρχει η έννοια της δικαιοσύνης.

Τα υπαρξιακά διλήμματα που βιώνει το παιδί, όπως του θανάτου και του αποχωρισμού, θίγονται μέσα από το παραμύθι με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργείται ασφάλεια στο παιδί. Ως λύση στην αγωνιώδη επιθυμία του για αιώνια ζωή, του προτάσσει τη συναισθηματική ασφάλεια, που μπορεί να βιωθεί, μέσα από τη δημιουργία γνήσιων διαπροσωπικών σχέσεων (Μπέτελχαϊμ, 1995). Η βαθιά εσωτερική εμπιστοσύνη του παιδιού στον εαυτό του, όπως αναφέρει ο Scherf (Σακελλαρίου, 1995), θα το βοηθήσει να αναπτύξει την ατομικότητά του, να βρει την αγάπη και να πετύχει στη ζωή του, έχοντας χειραφετηθεί και ξεπεράσει το άγχος του αποχωρισμού από τους γονείς (Μπέτελχαϊμ, 1995).

Η τελική καταξίωση του ήρωα στο παραμύθι μέσα από μια σειρά δοκιμασιών και το ευτυχισμένο τέλος με τον γάμο, μοιάζει με τις μυητικές τελετές διάφορων πολιτισμών για το συμβολικό πέρασμα των εφήβων στην ενηλικίωση (Γκριμμ, 2006; Δαμιανού, 1995; Πουλιτσίδου, 2017). Οι περιπέτειες του ήρωα θα μπορούσαν να έχουν αντίστοιχη λειτουργία για τα παιδιά που τις διαβάζουν, βοηθώντας τα να οδηγηθούν με ασφάλεια στην ωριμότητα (Μπέτελχαϊμ, 1995). Το ευτυχισμένο τέλος του παραμυθιού, προβάλλει την ενεργητική ή/και την ηθική στάση στη ζωή (Προύσαλης, 2009b), καθησυχάζει το παιδί και του δίνει ελπίδα για το μέλλον (Μπέτελχαϊμ, 1995; Τσιτσλοσπέργκερ, 2006).

Ο καθένας βρίσκει τη δική του λύση στο παραμύθι, το οποίο δεν παρέχει πληροφορίες για τον εξωτερικό κόσμο, μέσα από υπαρκτά γεγονότα, αλλά η μη ρεαλιστική φύση του είναι ένα τέχνασμα για να βρίσκει απαντήσεις που απασχολούν την εξωτερική του φύση. Το βαθύτερο νόημα του παραμυθιού είναι διαφορετικό για κάθε άτομο, αλλά και για το ίδιο άτομο, σε διαφορετικές φάσεις της ζωής του, που μπορεί να αντιληφθεί τα νέα νοήματα που προκύπτουν, αυθόρμητα και διαισθητικά. Συνδιαλεγόμενο το άτομο με το περιεχόμενο της ιστορίας πετυχαίνει να κινητοποιήσει την προσωπική του νοηματοδότηση, την εκ νέου κατασκευή της πραγματικότητας και την αναζήτηση του νοήματος της ζωής (Κούπερ, 2007). Για την Marina Wagner, το παραμύθι ανταποκρίνεται και σε βασικές ανάγκες των ενηλίκων. Μας βοηθάει να λέμε εναλλακτικές ιστορίες, να φανταζόμαστε κόσμους όπου το ευτυχισμένο τέλος είναι εφικτό και έχει θετική απήχηση στις καρδιές όλων των ανθρώπων (Cashdan, 1999).

Δημιουργική Γραφή

Η Δημιουργική Γραφή είναι ένας ευρέως πολυσυζητημένος όρος και αποτελεί μία τυπική μετάφραση του ξενόγλωσσου όρου: «creative writing».

Πιο συγκεκριμένα, η Δημιουργική Γραφή, είναι μία δημιουργική διαδικασία που συνδέεται άμεσα με την έννοια της δημιουργικότητας. Ο όρος συχνά δημιουργεί «σύγχυση», λόγω της πολλαπλής σημασίας και χρήσης του, αλλά και των αξιολογικών του προεκτάσεων, καθώς παραπέμπει σε μία σειρά νοημάτων, όπως: πεδίο συγγραφικών δραστηριοτήτων, τέχνη της λογοτεχνικής συγγραφής, βιωματική εκπαιδευτική μέθοδο για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας και της λογοτεχνικής γραφής, μορφή ψυχικής εκτόνωσης και τρόπο ενίσχυσης της αυτοεκτίμησης, πανεπιστημιακό γνωστικό αντικείμενο (Βακάλη, Ζωγράφου-Τσαντάκη, & Κωτόπουλος, 2013).

Ο όρος σήμερα δηλώνει τη διδασκαλία της λογοτεχνικής γραφής, αλλά εμπεριέχει στην ευρεία του σημασία και το σύνολο των διάφορων εκπαιδευτικών πρακτικών και τεχνικών, που στοχεύουν στην κατάκτηση συγγραφικών (λογοτεχνικών) δεξιοτήτων (Καρακίτσιος, 2012). Έχει διπλή σημασία: πρώτον, την ικανότητα κάποιου να είναι σε θέση να ελέγξει τις σκέψεις του και τις να αποτυπώσει στο χαρτί και δεύτερον, να δύναται να εμπεριέχει το σύνολο των διάφορων εκπαιδευτικών πρακτικών και τεχνικών που στοχεύουν στην κατάκτηση συγγραφικών δεξιοτήτων.

Η Δημιουργική Γραφή, χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς, κυρίως για να ενισχύσει τη γλωσσική ικανότητα του ατόμου. Σκοπός της είναι το άτομο να καλλιεργήσει τη φαντασία και τη δημιουργικότητά του, αποτυπώνοντάς την πάνω στο χαρτί. Η Δημιουργική Γραφή είναι η τέχνη να βρίσκει, να «κατεβάζει», να γεννά κάποιος ιδέες και να τις οργανώνει (Timbal-Duclaux, 1996).

Σύμφωνα με τον Τζιάνι Ροντάρι (2003), η δημιουργικότητα είναι συνώνυμο της αποκλίνουσας σκέψης, αυτής που έχει την ικανότητα να σπάει συνεχώς τα σχήματα της εμπειρίας. Είναι δημιουργικό ένα μυαλό που πάντα δουλεύει, που πάντα ρωτάει, που ανακαλύπτει προβλήματα εκεί όπου οι άλλοι βρίσκουν ικανοποιητικές απαντήσεις, που διαθέτει κρίση αυτόνομη και ανεξάρτητη, που αρνείται το τυποποιημένο, που καταπιάνεται από την αρχή με τα πράγματα και τις έννοιες, χωρίς να εμποδίζεται από κομφορμισμούς. Όλες αυτές οι ιδιότητες εκδηλώνονται στη διαδικασία της δημιουργίας, η οποία έχει ένα χαρακτήρα ψυχαγωγικό, πάντοτε ακόμα και αν έχουμε να

κάνουμε με τα αυστηρά μαθηματικά» (Ροντάρι, 2003). Με λίγα λόγια, η Δημιουργική Γραφή είναι για όλους, ανεξαρτήτως ηλικίας και εξαρτάται καθαρά από τη θέληση. Μπορεί να διδαχθεί ακόμη από τις μικρές τάξεις του νηπιαγωγείου μέχρι και την ανώτατη εκπαίδευση, το πανεπιστήμιο. Αποτελεί μία σύγχρονη εκπαιδευτική διαδικασία, μέσα από την οποία τα παιδιά μπορούν να βελτιώσουν τη γραπτή τους έκφραση με παιγνιώδεις δραστηριότητες. Κατά κύριο λόγο, όπως έλεγε και ο Μίμης Σουλιώτης (2012), η Δημιουργική Γραφή είναι κυρίως το δημιουργικό σβήσιμο στις λέξεις που αποτυπώνει κάποιος στο χαρτί. Με το γράψιμο ιστοριών που πηγάζουν από τη φαντασία, τα παιδιά μαθαίνουν και διασκεδάζουν. Απώτερος στόχος, είναι να κατανοήσει το παιδί πως η γλώσσα πλάθεται κάθε στιγμή που τη γράφουμε ή τη μιλάμε (Πασσιά & Μανδηλαράς, 2000).

Τα παιδιά με παιγνιώδη τρόπο, αβίαστα και χωρίς περιορισμούς (Καραγιάννης, 2010), μέσω της Δημιουργικής Γραφής, εισάγονται στο νόημα των αφηγηματικών τεχνικών ενός κειμένου, καθώς και στα βασικά δομικά του στοιχεία, όπως είναι η πλοκή, οι χαρακτήρες και το χωρο-χρονικό πλαίσιο. Τα παραπάνω βασικά, δομικά στοιχεία της Δημιουργικής Γραφής αξιοποιεί και η φιλιαναγνωσία, αφού οι στόχοι της συμπίπτουν με τη Δημιουργική Γραφή στα σημεία της δημιουργικότητας.

Η Δημιουργικότητα προϋποθέτει το παιχνίδι και την εκούσια συμμετοχή σ' αυτό (Μουλά, 2012), τη φαντασία και την ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε λογοτεχνικού έργου, μέσα από την αποκάλυψη των μηχανισμών της συγγραφής και κατασκευής του στην πράξη και όχι στη θεωρία (Νικολαΐδου, 2012). Για την αξιοποίηση της Δημιουργικής Γραφής σε φιλιαναγνωστικές δράσεις, πρωτεύοντα ρόλο κατέχει το βιβλίο. Ξεκινώντας και τελειώνοντας με αυτό, οι δραστηριότητες δημιουργικής γραφής αποκτούν ακόμη έναν στόχο: την ανάδειξή του κειμένου και τη μετουσίωση και μεταφορά των συναισθημάτων που προκαλεί η ανάγνωσή του σε κάθε είδους νέο κείμενο όπως, μυθιστόρημα, ποίημα, παραμύθι, διήγημα, δοκίμιο, θεατρικό έργο ή κόμικ. Ταυτόχρονα και η φιλιαναγνωσία ενισχύει επικουρικά τους στόχους της δημιουργικής γραφής, καθώς εκθέτει σε ποικίλα αναγνωστικά ερεθίσματα τους μαθητές και τους εξοικειώνει με όλα τα είδη της Λογοτεχνίας (ό.π. Νικολαΐδου, 2012). Επομένως, «η Δημιουργική Γραφή μαζί με τη φιλιαναγνωσία είναι δυνατόν να αποτελέσουν τους δύο βασικούς πυλώνες της διδασκαλίας της λογοτεχνίας και γενικότερα του λογοτεχνικού πολιτισμού, ύστερα από την εφαρμογή ειδικών διδακτικών τεχνικών και παρεμβάσεων.

Ο συνδυασμός Δημιουργικής Γραφής και φιλιαναγνωσίας βοηθά τον διδασκόμενο να αναπτύξει αφενός τις συγγραφικές του δεξιότητες και αφετέρου να μετεξελιχθεί σε έναν σοβαρό αναγνώστη (Αρτζανίδου, Γουλή, Γρόσδος, & Καρακίτσιος, 2011).

Φιλαναγνωσία

5.1. Ορισμός

Φιλαναγνωσία σημαίνει αγάπη για την ανάγνωση, το βιβλίο και την αναγνωστική διαδικασία. Φαίνεται ότι ο όρος αυτός έχει άμεση σχέση με τον περιφραστικό γαλλικό όρο *aimer lire* (αγάπη για ανάγνωση), ενώ μοιάζει να διαφοροποιείται από τους αντίστοιχους αλλόγλωσσους όρους, *Literacy*, *Literatie* (Καρακίτσιος, 2012). Κατά την Μαραγκουδάκη (1994), ως φιλαναγνωσία νοείται η συνήθεια ή το ενδιαφέρον του παιδιού να επιλέγει να ασχολείται με το βιβλίο, στα πλαίσια του ελεύθερου χρόνου του. Μέχρι πρόσφατα χρησιμοποιούνταν περισσότερο οι συνώνυμοι όροι «βιβλιοφιλία» και «εγγραμματισμός» που θα μπορούσαμε να πούμε ότι εμπεριέχονται στον όρο φιλαναγνωσία (Αρτζανίδου et al., 2011), καθώς αυτός ο καινούριος όρος στην ελληνική βιβλιογραφία συμπεριλαμβάνει την εδραίωση μιας θετικής στάσης του παιδιού για το βιβλίο, αλλά και την ανάδυση του γραμματισμού στα παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας. Ο Μαρκίδης πάλι, (2011), δίνει έναν πιο ολοκληρωμένο ορισμό σύμφωνα με τον οποίο: «ο όρος φιλαναγνωσία παραπέμπει στη θετικά προσδιορισμένη σχέση του αναγνώστη με το βιβλίο, ως το κατεξοχήν είδος και έκφραση της γραπτής ύλης, και εμπεριέχει ταυτόχρονα τις εξειδικευμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, που στοχεύουν στη διαμόρφωση αυτής της σχέσης μέσα από την ανάπτυξη των αναγκαίων γνωστικών, κοινωνικών και αισθητικών δεξιοτήτων» (βλ. και Καρακίτσιος, 2012).

Οι δραστηριότητες φιλαναγνωσίας κατά τον Παπαδάτο (στο: Τομπατζόγλου, 2013), έχουν το πλεονέκτημα να προσαρμόζονται στην ηλικία και τα ενδιαφέροντα του κάθε αναγνώστη και για αυτό τον λόγο μπορούν να εφαρμοστούν από την προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία έως και τις μεγαλύτερες τάξεις της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τον Wolfgang Iser (1974) βασική αιτία που προκαλεί την αναγνωστική ενεργοποίηση του ατόμου κάθε ηλικίας αποτελεί η διάψευση των προσδοκιών που διαμορφώνει ο αναγνώστης (βλ. και Κατσίκη-Γκίβαλου, 2012). Όταν αρχίζει κάποιος την ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου, έχει ήδη δημιουργήσει κάποιες προσδοκίες για την εξέλιξη της ιστορίας, προερχόμενες από τον τίτλο ή την ανάγνωση της περίληψης στο οπισθόφυλλο. Άλλες από τις προβλέψεις, στις οποίες προβαίνει ο αναγνώστης, ως προς την εξέλιξη της ιστορίας, επιβεβαιώνονται, ενώ κάποιες άλλες διαψεύδονται. Η διαδικασία αυτή ξεσηκώνει το ενδιαφέρον του αναγνώστη, διεγείροντας τα εσωτερικά του κίνητρα για να συνεχίσει την ανάγνωση. Το ίδιο ισχύει και

για τους ανήλικους αναγνώστες, όταν αυτοί εμπλέκονται βιωματικά στη διαδικασία αυτή μέσα από παιγνιώδεις δραστηριότητες, που σκοπό έχουν αφενός την κατανόηση του κειμένου και αφετέρου την αισθητική τους καλλιέργεια.

Μέσω των λογοτεχνικών κειμένων τα παιδιά της προσχολικής και της πρώτης σχολικής ηλικίας γνωρίζουν τις δυνατότητες της γλώσσας, επιστρατεύουν τη φαντασία τους και εξελίσσουν τη δημιουργικότητά τους, ταυτίζονται με τους ήρωες, έρχονται σε επαφή με πολιτισμούς και ήθη άλλων λαών και αναπτύσσουν την ενσυναίσθηση (ό.π. Κατσίκη-Γκίβαλου, 2012). Επιπλέον, οι εικόνες, οι πληροφορίες και οι ιδέες που ένα παιδί προσλαμβάνει από την επαφή του με τα βιβλία βοηθούν στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και της προσωπικότητάς του, καθώς και στις ιδέες και στην εικόνα που έχει για τον κόσμο γύρω του (Μητρέλης, 2018).

Συνοψίζοντας, φιλιαναγνωσία είναι ένας πολύτροπος όρος, περιγραφικός και συνάμα ευρύχωρος. Επικεντρώνει το ενδιαφέρον στη θετική σχέση του παιδιού με το βιβλίο και στοχεύει στην ενδυνάμωση της σχέσης αυτής. Το κεντρικό στοιχείο της φιλιαναγνωσίας, η ανάγνωση, ποικίλλει σε σημείο οριακής ασυμφωνίας. Η ανάγνωση λογοτεχνικών βιβλίων είναι μια σύνθετη νοητική διαδικασία, που συνδέεται με την απόλαυση, την ψυχαγωγία και την προσωπική επιλογή διαχείρισης του ατομικού χρόνου. Συνδέεται με την αίσθηση της διασκέδασης, της φυγής, του ταξιδιού, των διακοπών και με τη γενικότερη προσωπική άνεση. Είναι μία πράξη προσωπική που δεν επιδέχεται γενικεύσεις, μια μοναδική σχέση μεταξύ κειμένου και αναγνώστη, πάρα πολύ σπουδαία και μη ανταλλάξιμη (Αρτζανίδου et al., 2011). Είναι σημαντικό τα παιδιά να έρχονται σε επαφή με τα βιβλία, ακόμα και αυτά που δεν γνωρίζουν ακόμα ανάγνωση. Ξεφυλλίζοντας τα παιδιά ένα εικονογραφημένο παραμύθι, από την παρατήρηση και μόνο των εικόνων, λαμβάνουν ερεθίσματα και αντλούν πληροφορίες για το περιεχόμενό του. Με την καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας, τα παιδιά νιώθουν ικανά να εκφράσουν σκέψεις και επιθυμίες ελεύθερα και δημιουργικά. Πρόσφατες, αλλά και παλαιότερες ακόμη μελέτες από τον ευρύτερο χώρο του γλωσσικού εγγραμματισμού, δείχνουν ότι ο συνδυασμός κειμένου και εικόνας που προσφέρεται στα βιβλία, αποτελεί για τα παιδιά αλησμόνητη εμπειρία, ικανή να τα ωθήσει στην εξερεύνηση του κόσμου στον οποίο ζουν ή στην κατασκευή αυτού που θα ήθελαν να ζήσουν. Στο σημείο αυτό, σημαντική επίδραση στην παιδική ψυχή ασκεί η συστηματική αφήγηση και ανάγνωση ιστοριών από έναν ενήλικο, που απευθύνεται σε ένα ή περισσότερα παιδιά

5.2. Ο σκοπός της Φιλαναγνωσίας.

Κανείς δεν γεννιέται έχοντας έμφυτη την αγάπη για το διάβασμα. Η ιδιότητα της φιλαναγνωσίας, καλλιεργείται όταν το παιδί, από μικρή ηλικία, αποκτά επαφή με το βιβλίο. Σύμφωνα με τα πορίσματα σχετικών ερευνών, η ικανότητα των παιδιών να κρατούν και να χειρίζονται σωστά ένα βιβλίο αναπτύσσεται ανάμεσα στα τρία έως και πέντε χρόνια (Μακρίδου-Μπούσιου, 2005). Η καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας έχει θεαματικά αποτελέσματα αν η πρωταρχική σχέση του παιδιού με το βιβλίο έχει ψυχαγωγικό χαρακτήρα και η ανάγνωση το διασκεδάζει όπως το παιχνίδι (Β. Αγγελοπούλου, 1994).

Όταν οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που πλαισιώνουν την ανάγνωση γίνονται με τη μορφή παιχνιδιού, παίζουν σημαντικό ρόλο στο να αγαπήσει το παιδί το βιβλίο και συμβάλλουν στην αλλαγή της στάσης του απέναντι στην ανάγνωση που για κάποια δεν αποτελεί δημοφιλή ενασχόληση. Με άλλα λόγια οι φιλαναγνωστικές πρακτικές στοχεύουν στο να προκαλέσουν και να πείσουν τα παιδιά που δεν αγαπούν το διάβασμα, να διαβάσουν βιβλία. Αυτό θα συμβεί, όταν η ανάγνωση στην τάξη είναι προαιρετική και συνοδεύεται από παιχνίδι και συναρπαστικές δραστηριότητες με κύριο ρόλο το στοιχείο της έκπληξης. Η περιέργεια του παιδιού για το τι πρόκειται να ακολουθήσει, έχει ως συνέπεια τη διαμόρφωση θετικής στάσης απέναντι στο βιβλίο. Έτσι το παιδί θα διαβάζει όχι μόνο για να αποκτήσει πληροφορίες και γνώσεις αλλά και για απόλαυση, ευχαρίστηση, δημιουργικότητα (βλ. και Αρτζανίδου & Κουράκη, 2014; Γούλης & Γρόσδος, 2011).

Η καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας δεν πραγματοποιείται σε σύντομο χρονικό διάστημα. Απαιτεί τη συνεχή, συστηματική και συνδυασμένη καθοδηγητική παρέμβαση όλων των φορέων που εμπλέκονται στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού, όπως είναι κατά κύριο λόγο η οικογένεια και το σχολείο (Μαραγκουδάκη, 1994).

Βασικός σκοπός της Φιλαναγνωσίας είναι αρχικά η εξοικείωση του μικρού αναγνώστη με το βιβλίο και στη συνέχεια η εδραίωση μιας φιλικής σχέσης με αυτό. Εκτός από τα γνωστικά οφέλη που αποκομίζει το παιδί από τη σχέση αυτή, ακόμα πιο σημαντική είναι η διαμόρφωση της προσωπικότητάς του, η ενεργοποίηση της φαντασίας του, η καλλιέργεια της αποκλίνουσας σκέψης, της εφευρετικότητας, της συναισθηματικής νοημοσύνης και της αισθητικής του. Επιμέρους στόχοι της ανάπτυξης της φιλαναγνωσίας σύμφωνα με το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (Ε.ΚΕ.ΒΙ.) (στο: Τομπατζόγλου, 2013) αποτελούν:

- Η καλλιέργεια της αναγνωστικής απόλαυσης.

Η ανάγνωση λογοτεχνικών κειμένων αποτελεί μια δραστηριότητα που ψυχαγωγεί το άτομο. Δεν είναι μια ακόμη σχολική υποχρέωση και δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως τέτοια από τους μαθητές, αλλά αντίθετα να συνιστά μια ευχάριστη δραστηριότητα, συνυφασμένη με την ανάπαυση και την ευχαρίστηση. Η ανάγνωση λογοτεχνικών κειμένων χωρίς να έχει ως αυτοσκοπό την αποκόμιση γνώσεων, καλλιεργεί και αναπτύσσει τις γνωστικές λειτουργίες και δεξιότητες. Ο βασικός λόγος που καταφεύγουμε στην ανάγνωση ενός βιβλίου είναι καταρχήν η ικανοποίηση και η απόλαυση που μας προσφέρει. Δευτερευόντως η ανάγνωση ενός ενδιαφέροντος βιβλίου, εξάπτει την φαντασία μας και μας προσφέρει αισθητική απόλαυση ανάλογη με αυτήν μιας θεατρικής παράστασης. Αυτό, στα μικρά παιδιά γίνεται αισθητό μόνο με βιωματικό τρόπο.

- Η άσκηση της δεξιότητας της προσεχτικής ακρόασης.

Στις μικρές ηλικίες που τα παιδιά ακόμα δεν έχουν αποκτήσει την ικανότητα της γραφής και της ανάγνωσης, κάποιος ενήλικος (γονιός, νηπιαγωγός) τους διαβάζει διάφορα αναγνώσματα (μύθους, παραμύθια, ποιήματα). Με τον τρόπο αυτό τα νήπια αναπτύσσουν την ικανότητα να ακούν προσεχτικά μια ιστορία με αλληλουχία και να την κατανοούν. Η άσκηση αυτής της δεξιότητας είναι μεγάλης σπουδαιότητας, καθώς μπορεί να λειτουργήσει προληπτικά σε διαταραχές όπως η ελλειμματική προσοχή.

- Η ανάπτυξη της δεξιότητας της κατανόησης και αναδιήγησης ιστοριών, της περιγραφής συναισθημάτων και της ενσυναίσθησης.

Μέσω των φιλιαναγνωστικών δραστηριοτήτων τα παιδιά καθίστανται ικανά να κατανοούν και να διηγούνται με τον δικό τους τρόπο, μια ιστορία που άκουσαν ή διάβασαν. Εξασκούνται στην παράθεση γεγονότων με χρονική αλληλουχία, στην κατανόηση των συναισθημάτων των ηρώων και συνεπώς στην απόκτηση ενσυναίσθησης, η οποία αποτελεί σημαντικό επίτευγμα για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας που η σκέψη τους χαρακτηρίζεται από έντονο εγωκεντρισμό.

- Η ανάπτυξη συνεργατικής και επικοινωνιακής ικανότητας.

Τα παιδιά, συμμετέχοντας ως ομάδα σε δραστηριότητες που απορρέουν από το βιβλίο μαθαίνουν να επικοινωνούν, να συνεργάζονται για έναν κοινό σκοπό (πχ. τη

δραματοποίηση μιας ιστορίας), να ακούν και να σέβονται τη γνώμη του άλλου και όλα αυτά μέσα σε ένα κλίμα αποδοχής, όπου όλες οι απόψεις είναι ισάξιες και ισότιμες.

- Η δημιουργία κλίματος συντροφικότητας και δημιουργικότητας.

Σταδιακά χτίζονται σχέσεις εμπιστοσύνης μεταξύ των παιδιών και του εκπαιδευτικού και διαμορφώνεται η έννοια της ομάδας η οποία εκφράζεται δημιουργικά, έχοντας κοινό χαρακτηριστικό της την αγάπη για το βιβλίο.

Γενικά η καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας συμβάλλει στην ευρύτερη καλλιέργεια του ανθρώπου (Κατσίκη-Γκίβαλου, Πολίτης, Χαλκιαδάκη, & Τσιαμπάση, 2011).

5.3. Ο ρόλος της οικογένειας στη φιλιαναγνωσία

Η φιλιαναγνωσία, ως διαδικασία δεν μεταδίδεται με την κληρονομικότητα, αλλά καλλιεργείται στα παιδιά με υπομονή, προσπάθεια και σωστά αναγνωστικά πρότυπα (μίμηση ενηλίκων). Η βοήθεια της οικογένειας και η θετική της στάση απέναντι στο βιβλίο, αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για να υιοθετήσουν τα παιδιά αναγνωστικές συνήθειες από τη βρεφική τους ηλικία και να εξελιχθούν σε φιλιαναγνώστες (Καραγιάννη, 2018; Μαλαφάντης, 2005).

Σε μια οικογένεια που οι γονείς αγαπούν το διάβασμα, πιθανότατα το παιδί θα έχει καλή σχέση με την ανάγνωση βιβλίων, αφού μιμείται συνήθως τη συμπεριφορά των γονιών του (Παπαδάτος, 2013). Ο Bruner προκειμένου να περιγράψει την υποστηρικτική που παρέχουν οι γονείς σε κάθε μαθησιακή προσπάθεια των παιδιών, παραλληλίζει το ρόλο τους με εκείνον της προστατευτικής σκαλωσιάς που κατευθύνει, υποβοηθεί, στηρίζει, προστατεύει (στο: Μακρίδου-Μπούσιου, 2005). Η ύπαρξη βιβλιοθήκης στο σπίτι, το συχνό διάβασμα βιβλίων από τους γονείς, και των γονέων προς τα παιδιά, φαίνεται ότι επηρεάζει θετικά τις μελλοντικές αναγνωστικές τους προτιμήσεις. Οι προτιμήσεις των παιδιών διαμορφώνονται στην προσχολική ηλικία, στο πλαίσιο της οικογενειακής ζωής, ως καθημερινές αναγνωστικές συνήθειες των παιδιών μαζί με τους γονείς. Ο ρόλος της οικογένειας για την ενίσχυση της φιλιαναγνωσίας ξεκινά από τους πρώτους μήνες ζωής του παιδιού. Η αφήγηση δημιουργεί ατμόσφαιρα οικειότητας γύρω από τα βρέφη και επιτρέπει την αφομοίωση των εμπειριών και τη διεύρυνση των γνωστικών τους σχημάτων (ό.π. 2013). Κατά τη διάρκεια της νηπιακής ηλικίας, ο γονέας ως καθοδηγητής οφείλει να διαμορφώσει ένα επικοινωνιακό και πρόσφορο περιβάλλον, αναφορικά με τα παιδικά βιβλία. Οι παιγνιώδεις δραστηριότητες φιλιαναγνωσίας είναι ιδιαίτερα δημοφιλείς και η συμμετοχή των γονέων τις καθιστά χρήσιμες για τη δημιουργία ενός εν δυνάμει αναγνώστη. Το είδος, η διάρκεια και η ποιότητα

αυτής της σχέσης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα βιώματα του παιδιού στην περίοδο που διδάσκεται ανάγνωση και γραφή, διαδικασίες που για το φυσιολογικό παιδί αρχίζουν και ολοκληρώνονται στα πρώτα σχολικά χρόνια (ό.π. 2013). Η προσπάθεια των γονέων για τη δημιουργία θετικού κλίματος ανάμεσα στο παιδί και στο βιβλίο δεν πρέπει να σταματήσει, όταν το παιδί μάθει να διαβάζει κατά την πρώτη σχολική ηλικία. Βοηθάει αποτελεσματικά το παιδί η συνανάγνωση (Καραγιάννη, 2018; Παπαδάτος, 2013), δηλαδή η από κοινού ανάγνωση του γονέα με το παιδί, κάτι που θα οδηγήσει βαθμιαία στη δημιουργία ενός κριτικού αναγνώστη, αλλά και σε πιο παιδαγωγικές διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας.

Έρευνες βέβαια έχουν δείξει, ότι τα παιδιά των προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων εξοικειώνονται νωρίτερα με φιλιαναγνωστικές πρακτικές, σε σχέση με τα παιδιά των λαϊκών ή μικροαστικών στρωμάτων, ενώ ο ρόλος της μητέρας αναδεικνύεται σε κάθε περίπτωση καταλυτικός (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2012).

Σύμφωνα με την Γκουργκούτα (2003), θα συνέβαλε καθοριστικά στην καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας στο παιδί η δημιουργία μιας παιδικής βιβλιοθήκης στο σπίτι, κατά την οποία θα συμμετείχε ενεργά και το ίδιο. Προς την κατεύθυνση αυτή θετική συμβολή θα είχαν και οι τακτικές επισκέψεις σε βιβλιοθήκες, βιβλιοπωλεία, η ανταλλαγή βιβλίων μεταξύ φίλων και συμμαθητών και οι συζητήσεις μεταξύ των αναγνωστών για τα βιβλία που έχουν διαβάσει.

5.4. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στη φιλιαναγνωσία

Στην προώθηση της φιλιαναγνωσίας σημαντικό ρόλο διαδραματίζει αναμφίβολα το σχολείο και ιδιαίτερα το Νηπιαγωγείο. Κατά τη διάρκεια της φοίτησης του παιδιού στο Νηπιαγωγείο μπαίνουν τα θεμέλια της φιλιαναγνωστικής συμπεριφοράς του. Ο εκπαιδευτικός οφείλει να παρέχει αναγνωστικά κίνητρα, να καθοδηγεί, να εμπυχνώνει και να οργανώνει δραστηριότητες που θα εξοικειώνουν τον μικρό αναγνώστη με το βιβλίο και τη λογοτεχνία. Προϋπόθεση για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος αποτελεί η αγαστή συνεργασία Νηπιαγωγείου – οικογένειας. Έργο του/της νηπιαγωγού είναι η αβίαστη εξοικείωση του παιδιού με το βιβλίο, μέσα από παιγνιώδεις δραστηριότητες και βιωματικές δράσεις, ώστε αυτή να μετεξελιχθεί σε ουσιαστική και προσωπική μύηση στα έργα παιδικής Λογοτεχνίας (Γρηγορίου, 2017; Καλλέργης, 2007).

5.5. Φιλαναγνωσία στην ηλικία 4-5 ετών (προνήπια)

Τα παιδιά σε αυτή την ηλικία παρατηρούν τα βιβλία, αγγίζουν τα εξώφυλλα και ενδιαφέρονται για σελίδες γεμάτες όμορφες εικόνες με ζωνρά χρώματα. Συνήθως τα παιδιά διαλέγουν το εκάστοτε βιβλίο ανάλογα με τη διάθεση της στιγμής, το σχήμα, την εικόνα, το περιεχόμενο, τους ήρωες και μεγαλώνοντας, με βάση τον συγγραφέα. Τα παιδιά ηλικίας 4 χρόνων, (Αρτζανίδου et al., 2011), διαλέγουν βιβλία με δραστηριότητες και αυτοκόλλητα. Μέχρι και την ηλικία των τεσσάρων, η επιλογή βιβλίου είναι σχεδόν προσωπική υπόθεση ή τυχαία επιλογή. Μεγάλη σημασία έχει επίσης, ότι καμία ανάγνωση βιβλίων, δεν έχει ενδιαφέρον χωρίς την παρουσία των μεγάλων. Σε αυτή την ηλικία η ανάγνωση είναι υπόθεση που μοιράζεται, όπως μοιράζεται μια εικόνα, μια συγκίνηση, μία έκπληξη που προκαλεί συνήθως ένα βιβλίο και επομένως η ανάγνωση των βιβλίων ενδιαφέρει το παιδί γιατί δημιουργεί και ενισχύει τις σχέσεις με τους μεγάλους. Τέλος, τα παιδιά αυτής την ηλικίας προτιμούν πρωινές ώρες βιβλία δραστηριοτήτων και το βράδυ συνήθως μεγάλου μεγέθους, με ήρωες.

5.6. Φιλαναγνωσία στην ηλικία 5-6 ετών (νήπια)

Το παιδί στο νηπιαγωγείο είναι ένας ξεχωριστός αναγνώστης, ένας αναγνώστης – παίχτης σύμφωνα με τον Appleyard (στο: Αρτζανίδου et al., 2011). Μία συνηθισμένη δραστηριότητα ανάγνωσης όπου η νηπιαγωγός διαβάσει ένα βιβλίο στα παιδιά, αποτελεί θεατρική πράξη όπου προβάλλεται και αναδεικνύεται η ανάγνωση ενός βιβλίου και ταυτόχρονα προβάλλεται και διαφημίζεται αυτή η σχέση ως κάτι το επιθυμητό και το ευκαίιο, όπως αναφέρει ο Παπαδάτος (βλ. και Αρτζανίδου et al., 2011; Παπαδάτος, 2013).

Μαζί με τη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού, αναπτύσσονται παράλληλα και άλλες πλευρές της προσωπικότητάς του με χαρακτηριστικότερη τη γνωστική πλευρά. Ειδικότερα τα νήπια αναγνωρίζουν και ομαδοποιούν αντικείμενα, χρώματα, σχήματα σε εικονοβιβλία ή απλά ξεφυλλίζουν βιβλία γνώσης με αριθμούς. Το νήπιο, ως ακροατής, οργανώνει τη σκέψη του, συγκροτεί και δομεί πληροφορίες χτίζοντας και συνδέοντας τις σχέσεις αιτίας και αποτελέσματος, τη χρονική σειρά και την αλληλουχία μεταξύ γεγονότων, καταστάσεων και επεισοδίων. Εκεί όμως όπου η ακρόαση λογοτεχνικών αφηγήσεων ενεργεί καταλυτικά, είναι στην υπολανθάνουσα λειτουργία της λογοτεχνίας στο μικρό παιδί της προσχολικής ηλικίας.

Το βιβλίο λοιπόν δίνει το ερέθισμα για γλωσσική επεξεργασία, επικοινωνία και αποτελεί εργαλείο για την οργάνωση πληροφοριών και γνώσεων. Εμπλουτίζει το

λεξιλόγιο των παιδιών. Ειδικότερα οι Robinson και Spodek παρατηρούν ότι η λογοτεχνία αποτελεί μια προφανή πηγή ποικιλίας στη χρήση λέξεων και λεξιλογίου. Η παιδική λογοτεχνία και συγκεκριμένα οι μικρές εικονογραφημένες ιστορίες, μπορούν να βοηθήσουν στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου των παιδιών της προσχολικής ηλικίας (Επιστημονική και Συμβουλευτική Επιτροπή της συγχρηματοδοτούμενης πράξης, 2011).

Σύμφωνα με τον Daniel Pennac (στο: ό.π. 2011), τα δικαιώματα των παιδιών ως αναγνωστών δεν πρέπει να παραβλέπονται. Το παιδί έχει δικαίωμα:

- Να μη διαβάσει
- Να πηδάει σελίδες
- Να μην τελειώνει ένα βιβλίο
- Να το ξαναδιαβάσει
- Να διαβάσει οτιδήποτε
- Να ταυτίζει ένα βιβλίο με την πραγματικότητα
- Να διαβάσει οπουδήποτε
- Να το ξεφυλλίζει
- Να διαβάσει μεγαλόφωνα
- Να παραμένει σιωπηλό

Κλείνοντας την ενότητα αυτή, κρίνεται σκόπιμο να τονιστεί ότι τα βιβλία καλό είναι να επιλέγονται με προσοχή λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία, την ιδιοσυγκρασία και τα ενδιαφέροντα των μικρών αναγνωστών και παράλληλα να είναι επίκαιρα και να διακρίνονται από διαθεματικότητα (στο: Τομπατζόγλου, 2013).

5.7. Φιλαναγνωστικές δραστηριότητες

Ένα παράδειγμα οργάνωσης εκδηλώσεων που θα αποτελούσε καλή πρακτική για την προώθηση της φιλαναγνωσίας, θα μπορούσε να είναι η DEAR DAY (Drop Everything And Read Day-Μέρα που Αφήνω Ότι Κάνω και Διαβάζω) (βλ. και Μητρέλης, 2018), όπου όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας έχουν συμφωνήσει ότι σε μία καθορισμένη ώρα για όλους (μαθητές, εκπαιδευτικούς, τραπεζοκόμο, καθαρίστρια κλπ.) θα σταματήσουν τις δραστηριότητες ή την εργασία τους και θα διαβάσουν

για δέκα λεπτά το βιβλίο που έχουν φέρει μαζί τους. Η προώθηση της φιλιαναγνωσίας προϋποθέτει από τη μεριά των εκπαιδευτικών τον σεβασμό στα δικαιώματα του αναγνώστη, όπως το δικαίωμα να διαβάζουμε ό,τι, όπου, όταν και με όποιον τρόπο επιθυμούμε, αλλά όχι μόνο.

Θα ήταν προς τη σωστή κατεύθυνση επισκέψεις των παιδιών σε μια βιβλιοθήκη, σε μια έκθεση βιβλίου, σε κάποιο βιβλιοπωλείο. Ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να οργανώσει και επισκέψεις συγγραφέων - εικονογράφων στα σχολεία ώστε τα παιδιά να δουν από κοντά τους ανθρώπους που γράφουν και ζωγραφίζουν τα βιβλία που αυτά διαβάζουν, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις και παρουσίαση δημιουργικών εργασιών των μαθητών.

Καλές πρακτικές που προτείνει το ΕΚΕΒΙ και κάθε εκπαιδευτικός είναι εύκολο να αξιοποιήσει είναι :

- η δημιουργία θελκτικής, ζεστής γωνιάς αφήγησης μέσα στη σχολική αίθουσα, με χαλιά, μαξιλάρια
- οι τοίχοι της αίθουσας να είναι στολισμένοι με ζωγραφιές που εμπνεύστηκαν τα παιδιά από κάτι που διάβασαν.
- να παίζουν παιχνίδια όπως: ο ντετέκτιβ των βιβλίων, το βιβλιοπωλείο, παιχνίδια με τις λέξεις και τις εικόνες ενός παραμυθιού, δημιουργία δικού τους παραμυθιού/βιβλίου σε συνεργασία με τον δάσκαλο ως εμπνευστή.
- μαγνητοφώνηση της αφήγησης από τα παιδιά και αναπαραγωγή της όποτε επιθυμούν και πολλά άλλα.

Η παρακίνηση των παιδιών να αναλαμβάνουν ρόλους των ηρώων, να μιμούνται τα λόγια τους κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης και να προσπαθούν να νιώθουν τα συναισθήματά τους, σίγουρα προωθούν την φιλιαναγνωσία.

Μετά το πέρας κάθε παραμυθιού συνήθως ακολουθεί δραματοποίηση, θεατρικό παιχνίδι ή κουκλοθέατρο. Προκειμένου οι φιλιαναγνωστικές πρακτικές που εφαρμόζονται στο σχολικό περιβάλλον να ευδοκιμήσουν πρέπει να υπάρχει και η κατάλληλη εμπύχωση από τον εκπαιδευτικό. Ακόμα και οι λέξεις που θα χρησιμοποιηθούν για να περιγράψουν την ώρα της φιλιαναγνωσίας πρέπει να παραπέμπουν περισσότερο στο παιχνίδι παρά στο διάβασμα. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων καλό είναι να υπάρχει ποικιλία αναγνωσμάτων ώστε τα παιδιά να έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν αυτό που τους ενδιαφέρει περισσότερο.

Οι σχολικές βιβλιοθήκες είναι ο χώρος που οι μαθητές έρχονται σε επαφή με το βιβλίο, γι' αυτό ο ρόλος τους είναι σημαντικός στην καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας αλλά και στη δια βίου σχέση του παιδιού με την ανάγνωση λογοτεχνικών βιβλίων. Η παρουσία τους διασφαλίζει το δικαίωμα στην ανάγνωση και σε παιδιά που δυσκολεύονται να έρθουν σε επαφή με τα βιβλία (παιδιά φτωχών οικογενειών, όσα ζουν σε απομακρυσμένες περιοχές, κ.α.), συμβάλλοντας μ' αυτόν τον τρόπο στον περιορισμό των κοινωνικών ανισοτήτων (βλ. και Μητρέλης, 2018).

5.8. Αποτελέσματα φιλιαναγνωσίας

Οι θετικές επιδράσεις της φιλιαναγνωσίας, έχουν σημαντική θέση στην εξέλιξη των παιδιών αλλά μέχρι ενός ορίου. Όλα τα φυσιολογικά παιδιά περνούν από τα ίδια στάδια εξέλιξης των διαφόρων επιπέδων γης γλώσσας, (φωνολογικό, μορφοσυντακτικό, σημασιολογικό), αλλά παρατηρείται συχνά σημαντική διαφοροποίηση ως προς τον ρυθμό και τον βαθμό απόκτησης των γλωσσικών δεξιοτήτων. Αυτή η διαφοροποίηση επηρεάζεται και συνδέεται κατά βάση με την παρουσία ενός κατάλληλου γλωσσικού περιβάλλοντος που ορίζει ένα ελκυστικό βιβλίο, που δίνει το ερέθισμα για γλωσσική επεξεργασία, επικοινωνία και εργαλείο για οργάνωση πληροφοριών και γνώσεων.

Πιο συγκεκριμένα, εμπλουτίζει το λεξιλόγιο των παιδιών. Ειδικότερα οι Robinson και Spodek παρατηρούν ότι η λογοτεχνία αποτελεί μια προφανή πηγή ποικιλίας στη χρήση λέξεων και λεξιλογίου. Η παιδική λογοτεχνία και συγκεκριμένα οι μικρές εικονογραφημένες ιστορίες, μπορούν να βοηθήσουν στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου των παιδιών της προσχολικής ηλικίας (“Φιλιαναγνωσία,” n.d.).

Καλλιεργεί την φαντασία και τη σκέψη. Μέσα από τη φιλιαναγνωσία το παιδί εκτονώνεται και ικανοποιείται συναισθηματικά ενώ παράλληλα ταυτίζεται με τους ήρωες. Αν και ζούμε σε έναν κόσμο που η τεχνολογία ακμάζει, η βία και οι πόλεμοι είναι φαινόμενα που τα συναντάμε και τα προσπερνάμε, τα παιδιά ικανοποιούνται να βλέπουν μέσα σε ιστορίες το καλό και το δίκαιο να θριαμβεύουν, γιατί μέσα τους τα παιδιά έχουν ανεπτυγμένο το αίσθημα του δικαίου (“Φιλιαναγνωσία,” n.d.).

Β΄ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Μεθοδολογία – διαδικασίες έρευνας

6.1. Ερευνητική υπόθεση – στόχοι της έρευνας

Η διατύπωση της ερευνητικής υπόθεσης και των επιμέρους ερωτημάτων, τα οποία προέκυψαν από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, οδήγησαν στον προσδιορισμό του σκοπού και των επιμέρους στόχων της παρούσας μελέτης. Συγκεκριμένα, η ερευνητική υπόθεση που διατυπώθηκε από την παρούσα μελέτη ήταν η εξής:

«Οι μαθητές του νηπιαγωγείου με την κατάλληλη διδακτική μεθοδολογία και υποστήριξη της νηπιαγωγού έχουν τη δυνατότητα να παράξουν ένα παραμύθι, μέσα από τη μεθοδολογία της δημιουργικής γραφής». Το θέμα του παραμυθιού ήταν εμπνευσμένο από την επικαιρότητα και είχε σχέση με τους πρόσφυγες που φιλοξενεί η χώρα μας.

Στο β' μέρος της παρούσας εργασίας, το δημιουργικό, πραγματοποιήθηκε ερευνητική εργασία με στόχο τη δημιουργία «παραμυθιού» από μαθητές νηπιακής ηλικίας, μέσα από τη μεθοδολογία της δημιουργικής γραφής.

Επιμέρους στόχοι ήταν η λειτουργία των παιδιών ως ομάδας, η εξοικείωσή τους με την αφήγηση, η ανάληψη ευθύνης στην ομάδα, η δράση και η χαρά της δημιουργίας μέσα από την δημιουργική γραφή.

6.2. Πλάνο εργασιών

6.2.1. Τόπος και χρονοδιάγραμμα εργασίας

Το δημιουργικό μέρος της παρούσας μελέτης πραγματοποιήθηκε στο 3^ο Νηπιαγωγείο Τριλόφου, από τις αρχές Νοεμβρίου 2019 μέχρι τις αρχές Ιανουαρίου του 2020, για μια έως δύο ημέρες την εβδομάδα, κατόπιν συνεννόησης με την νηπιαγωγό του τμήματος.

6.2.2. Επιλογή θέματος

Επιλογή του συγκεκριμένου θέματος που πραγματεύεται τους πρόσφυγες, έγινε εξαιτίας της μεγάλης διάστασης που έχει πάρει το ζήτημα αυτό και αφορά ιδιαίτερα την Ευρώπη, την περιοχή μας και αποτελεί πλέον ένα μέρος, μεγάλο ή μικρό δεν έχει σημασία, των συμμαθητών τους. Επιπλέον, ως θεματική, καλύπτει αρκετές ενδιαφέρουσες ενότητες με ανθρωπιστικές αξίες και περιεχόμενο, όπως επικοινωνία με τον συνάνθρωπο, καταπολέμηση αδιαφορίας για τον «άλλον» και το «διαφορετικό», αντι-

ρατσιστική συμπεριφορά, κοινωνική προσφορά (οικονομική, ηθική, συναισθηματική υποστήριξη), αντιπολεμική αγωγή (αίτια-επιπτώσεις πολέμου).

6.2.3. *Εργασίες στο Νηπιαγωγείο*

Τον μήνα Νοέμβριο έγιναν οι πρώτες επαφές μου με τα νήπια και τη νηπιαγωγό του 3^{ου} νηπιαγωγείου Τριλόφου. Η νηπιαγωγός δεν μου ήταν άγνωστη, κοντά της είχα κάνει και άλλη φορά πρακτική άσκηση.

Οι **στόχοι** μου για τον μήνα Νοέμβριο ήταν:

- Να μπορέσουν να κατανοήσουν οι μαθητές τι είναι πρόσφυγας.

Να προσπαθήσουν να κατανοήσουν γιατί γίνεται κάποιος πρόσφυγας

Να ανατραπούν διάφορα στερεότυπα μέσα από μια αντιρατσιστική προσέγγιση (π.χ. ο πρόσφυγας δεν είναι πάντα φτωχός ή αμόρφωτος)

Να ευαισθητοποιηθούν τα παιδιά σε οτιδήποτε αφορά τις ανθρώπινες σχέσεις, κοινωνικές και διαπροσωπικές.

Να εξελιχθούν σε ενεργούς πολίτες

Να υιοθετήσουν θετική στάση

Πρωταρχικός **σκοπός** μου ήταν να μπορέσουν να διακρίνουν τα παιδιά τις διαφορές ανάμεσα στην ειρήνη και τον πόλεμο, διαβάζοντας ένα παραμύθι.

Ως **υλικό** χρησιμοποιήθηκε το παραμύθι : «Ζαχρά και Νικόλας: οι ιστορίες τους» (Πανίδου, 2018).

6.2.4. *Ενδεικτικές δραστηριότητες*

Δραστηριότητα 1^η

Η ανάγνωση του παραμυθιού «Ζαχρά και Νικόλας: Οι ιστορίες τους», κινητοποίησε το ενδιαφέρον των παιδιών. Το πρόβλημα της προσφυγιάς, φάνηκε ότι δεν τα άφησε αδιάφορα.

Στο παραμύθι παρουσιάζονται δύο χαρακτήρες: ο Νικόλας, που ζει σε μία ειρηνική χώρα και η Ζαχρά, που ζει τον πόλεμο. Προβάλλονται οι εντελώς διαφορετικές συνθήκες ζωής των δύο παιδιών μέσα από εικόνες.

Καθίσαμε στην παρεούλα όλοι μαζί, (παιδιά και νηπιαγωγός), και τους υπέβαλα ερωτήσεις σχετικά με το εξώφυλλο και το περιεχόμενο του βιβλίου. Στα περισσότερα

παιδιά, το θέμα των προσφύγων ήταν ήδη γνωστό από την τηλεόραση, από την καθημερινότητά τους και από τις συζητήσεις που είχαν κάνει με τη νηπιαγωγό της τάξης τους. Τα πρώτα σχόλια αφορούσαν το εξώφυλλο, συγκεκριμένα, την εικονογράφηση του παραμυθιού. Τα παιδιά έλεγαν: το μαύρο είναι στον πόλεμο και τα πολύχρωμα είναι στην ειρήνη. Κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης του παραμυθιού, ρωτούσα τα παιδιά: «Πώς είναι το σπίτι του Νικόλα»; «Πώς είναι το σπίτι της Ζαχρά»; «Πώς τρώει ο Νικόλας»; «Πώς τρώει η Ζαχρά»; «Τί αισθάνεται ο Νικόλας»; «Τί αισθάνεται η Ζαχρά»;

Τα παιδιά απαντούσαν στις ερωτήσεις και ταυτόχρονα ρωτούσαν και τα ίδια, όπως: «Τι είναι συσσίτιο, γιατί να έχει πόλεμο και γιατί να αφήσει τους φίλους της πίσω στον πόλεμο»;

Εικόνα 1: Ακρόαση παραμυθιού

Όταν τελείωσε το παραμύθι, ρώτησα τα παιδιά αν τους άρεσε, ποια σκηνή τους άρεσε περισσότερο, ποια λιγότερο, τι τους εντυπωσίασε, ποιες είναι οι διαφορές / ομοιότητες στα δύο παιδιά. Τα περισσότερα απάντησαν ότι η αγαπημένη τους σκηνή στο παραμύθι ήταν όταν οι δύο ήρωες συναντήθηκαν. Τους έδωσε χαρά και τους μετέδωσε το μήνυμα της ελπίδας και της ειρήνης, ενώ η εικόνα του πολέμου μέσα από τα μάτια της Ζαχρά, τους άρεσε λιγότερο. Με αφορμή λοιπόν το παραπάνω παραμύθι, μιλήσαμε για τους πρόσφυγες.

Δραστηριότητα 2^η

Μαζί με τα παιδιά σχηματίσαμε έναν κύκλο στην παρεούλα. Στο κέντρο του κύκλου τοποθέτησα μία λευκή σελίδα που στην μέση έγγραφε «πρόσφυγας». Ζήτησα από τα παιδιά να πούνε λέξεις κλειδιά, όποιες τους έρχονται πρώτες στο μυαλό (καταιγισμός εννοιών, ιδεοθύελλα (Osborn, 1979; βλ. και Τσιρώνη, 2014), για να τις γράψουμε δίπλα στην λέξη.

Εικόνα 2: Ιδεοθύελλα στην παρεούλα

Τα παιδιά ανταποκρίθηκαν θετικά, συμμετείχαν όλα λέγοντας από μία λέξη. Το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία ενός εννοιολογικού χάρτη (βλ. και Βασιλοπούλου, 2001):

Δραστηριότητα 3^η

Στη δραστηριότητα αυτή ζητήσαμε τη συνδρομή των γονέων των παιδιών. Σε συνεργασία λοιπόν μαζί τους, μαζί με τη νηπιαγωγό του τμήματος, ζητήσαμε από τους γονείς

να συζητήσουν με τα παιδιά τους το θέμα που αναπτύσσουμε στο νηπιαγωγείο παράλληλα, και να εμπλουτίσουν τις γνώσεις των παιδιών τους, μέσα από βιβλία και εικόνες που πιθανόν θα έβλεπαν από την τηλεόραση.

Δραστηριότητα 4^η

Με βάση το παραμύθι, αλλά και τις εμπειρίες που μας μετέφεραν τα παιδιά από το σπίτι τους, συζητήσαμε για τους πρόσφυγες, παρατηρήσαμε τις εικόνες του παραμυθιού για άλλη μια φορά και «οδηγηθήκαμε» στις εξής σκέψεις:

- Δεν είναι όλοι οι πρόσφυγες φτωχοί
- Αναγκάζονται να αφήσουν το σπίτι τους, για να σώσουν τον εαυτό τους και την οικογένεια τους, πηγαίνοντας σε μία άλλη πατρίδα.
- Δεν είναι όλοι οι πρόσφυγες μαύροι

Από τις παρατηρήσεις μας, που καταγράψαμε από την μέχρι τώρα εργασία μας με τα παιδιά, φάνηκε ότι ορισμένα από αυτά έχουν λανθασμένες αντιλήψεις για την έννοια του «πρόσφυγα». Με τις λέξεις που «έδωσαν» τα νήπια, θα συνεχιστεί το δημιουργικό μέρος της Ιστορίας.

Οι **στόχοι** μου στη συνέχεια, ήταν να προσπαθήσουν τα παιδιά να αντιληφθούν μέσα από ένα άλλο παραμύθι τις δυσκολίες του πολέμου και να γίνει μια «ρωγή» στα στερεότυπα και τις αντιλήψεις που έχουν για τους πρόσφυγες, είτε ως προσωπικών εμπειριών είτε ως εμπειριών που έχουν μέσα από την οικογένειά τους.

Δραστηριότητα 5^η

Η νηπιαγωγός της τάξης, την ώρα που τα παιδιά έπαιζαν ελεύθερα στις γωνιές, τοποθέτησε ένα παραμύθι στην παρεούλα. Μία ομάδα αποτελούμενη από δύο αγόρια και ένα κορίτσι που έπαιζαν με το οικοδομικό υλικό, φώναξαν τη νηπιαγωγό λέγοντας της: «Κυρία βρήκαμε αυτό το παραμύθι! Εσύ το έφερες; Τι είναι; Θα το διαβάσουμε;» Η νηπιαγωγός συμφώνησε ότι είναι καλή ιδέα να διαβάσουμε το παραμύθι.

Κατά τη γνωστή διαδικασία, καθίσαμε λοιπόν στην παρεούλα και εγώ διάβασα στα παιδιά το παραμύθι με τίτλο: «Το Σανταλάκι» της Ε. Αναστασοπούλου (2016). Αρχικά, παρατηρήσαμε το εξώφυλλο και κάποια παιδιά σκέφτηκαν μήπως είναι παρόμοιο με το παραμύθι που διαβάσαμε την προηγούμενη φορά. Τα παιδιά έδειξαν ενδιαφέρον και ευαισθητοποίηση κατά την ανάγνωση του παραμυθιού, το οποίο πραγματεύεται τον πόλεμο και την ειρήνη, την αξία της οικογένειας και της φιλίας.

Εικόνα 3: Δημιουργική συζήτηση με θέμα τους πρόσφυγες

Όσον αφορά τη φίλια, γίνεται αναφορά σε μία κούκλα που έδωσε στον ήρωα η φίλη του, για να του κάνει παρέα και να τον προσέχει στο ταξίδι, με απώτερο σκοπό να βρεθούνε ξανά και να της το επιστρέψει εφόσον και οι δύο είναι καλά.

Ένα νήπιο, παρατήρησε μία μαύρη κούκλα που υπάρχει στο κουκλόσπιτο της τάξης. «Κυρία, σαν την κούκλα μας, και αυτή είχε πόλεμο;» Τα περισσότερα νήπια της απάντησαν ότι η κούκλα αυτή ζει στην Ελλάδα, και στην Ελλάδα δεν έχουμε πόλεμο.

Ολοκληρώνοντας το παραμύθι, ρώτησα τα νήπια ποια σκηνή τους άρεσε περισσότερο/ λιγότερο. Τα νήπια ένιωσαν χαρά και ανακούφιση, ιδιαίτερα στο τέλος με την ευχή των δύο παιδιών: «Να γίνουν φίλοι οι εχθροί, Ειρήνη να έχει όλη η Γη».

Δραστηριότητα 6^η

Με αφορμή τα παραμύθια που διαβάσαμε στην τάξη, την επεξεργασία που έγινε, τις εμπειρίες που κατέθεσαν τα παιδιά, τους προβληματισμούς και τα ερωτήματα που ανέπτυξαν, ακολούθησε δημιουργική συζήτηση στην παρεούλα, η οποία οδήγησε μια ομάδα παιδιών να προτείνει τη δημιουργία του δικού μας παραμυθιού. Αμέσως άδραξα της ευκαιρίας και προέτρεψα τα παιδιά να υλοποιήσουμε την πρόταση αυτή. Έτσι, αποφασίσαμε να φτιάξουμε το δικό μας παραμύθι, να το εικονογραφήσουμε και να το παρουσιάσουμε στο άλλο τμήμα του Νηπιαγωγείου. Τα παιδιά πρότειναν μάλιστα να το κρατήσουμε για μερικές ημέρες στη δανειστική βιβλιοθήκη της τάξης μας, για να δοθεί η ευκαιρία να το διαβάσουν και τα παιδιά που απουσιάζουν.

Δραστηριότητα 7^η

Στόχος της δραστηριότητας που ακολουθεί, είναι τα παιδιά να ευαισθητοποιηθούν να φανταστούν και να δημιουργήσουν μία ιστορία από την οποία να περάσουν ένα κοινωνικό μήνυμα.

Αρχικά, καθίσαμε στην παρεούλα όλοι μαζί. Στην αρχή έθεσα ερωτήματα στα παιδιά για να τα οδηγήσω στη λήψη αποφάσεων, όπως για παράδειγμα, ποιους ήρωες θα βάλουμε στην νέα ιστορία, πώς θα τους ονομάσουμε και τα παρόμοια.

Εικόνα 4: Η νηπιαγωγός ακούει τις ιδέες των παιδιών στην παρεούλα

Τα περισσότερα παιδιά συμμετείχαν ενεργά, έλεγαν τις ιδέες τους και ένιωθαν χαρά όταν τις κατέγραφα στο χαρτί. Υπήρξαν πολλές διαφωνίες όσον αφορά τα ονόματα των ηρώων, την προσωπική τους ζωή, τις πληροφορίες σχετικά με το επάγγελμα ή την οικογένειά τους.

6.2.5. Δημιουργία ιστορίας – Κοινωνικό παραμύθι

Με εκφραστικό μέσο τόσο τις ζωγραφιές τους, όσο και τις μικρές αφηγήσεις που τις συνοδεύουν, τα παιδιά δημιούργησαν το παραμύθι τους με τίτλο: «Αγαπημένοι δίχως πόλεμο». Την ιστορία αυτή την επεξεργαστήκαμε μέχρι τις αρχές του

Δεκεμβρίου και την απολαύσαμε μέχρι να κλείσουν τα σχολεία για τις διακοπές των Χριστουγέννων.

Τα περισσότερα παιδιά στο νηπιαγωγείο γνωρίζουν πλέον την ιστορία της Φάτιμα και του Γιάννη. Σωστά; Και αν δεν τη γνωρίζουν θα τη μάθουν τώρα!

Το παραμύθι: «Αγαπημένοι δίχως πόλεμο»

Η Φάτιμα ζει στη Συρία με την οικογένεια και τους φίλους της, έχει κόκκινα μαλλιά και μπλε μάτια.

Εικόνα 5: Η Φατιμά στη χώρα της την περίοδο της ειρήνης

Στην χώρα που ζει έχει πόλεμο, δηλαδή όλα είναι κατεστραμμένα, τα σπίτια έχουν σπασμένα τζάμια, οι τοίχοι είναι ραγισμένοι από τις βόμβες, τα σχολεία είναι γκρεμισμένα και μαύρα από τον καπνό και τη φωτιά. Οι πόρτες έχουν χαλάσει, τα λουλούδια είναι μαραμμένα.

Εικόνα 6: Ο πόλεμος και οι καταστροφές που φέρνει

Όλα αυτά, επειδή οι κακοί έχουν όπλα και σπαθιά και πολεμάνε με τους καλούς ανθρώπους, επειδή δεν έχουν όλοι την ίδια χώρα.

Εικόνα 7: ... οι κακοί έχουν όπλα και σπαθιά και πολεμάνε. ...

Από την άλλη πλευρά, ο Γιάννης νιώθει πολύ καλά στην Ελλάδα, επειδή δεν έχει πόλεμο. Έχει καστανά μαλλιά και μαύρα μάτια. Πάει σχολείο στην Κρήτη, συγκεκριμένα στην Α΄ Δημοτικού και έχει δύο αδέρφια.

Εικόνα 8: Ο Γιάννης ζει χαρούμενος στην Ελλάδα που έχει ειρήνη

Η Φάτιμα περνάει απαίσια στο σχολείο της, γιατί έχει πόλεμο και στον πόλεμο τραυματίζονται άνθρωποι, κάποιοι πάνε στο κέντρο υγείας και άλλοι πεθαίνουν.

Εικόνα 9: Στο σχολείο της πατρίδας της η Φάτιμα δεν περνάει καλά

Ένα απόγευμα, την ώρα που έτρωγε με την οικογένειά της, έγινε έκρηξη και το σπίτι γέμισε χαλίκια. Αποφασίζουν να φύγουν από την πόλη τους. Θέλουν να πάνε στη Μεσόγειο Θάλασσα, που δεν έχει πόλεμο.

Εικόνα 10: Η οικογένεια της Φάτιμα αποφασίζει να πάει στη Μεσόγειο, που δεν έχει πόλεμο

Τότε, ο φίλος τη Φάτιμα της έδωσε ένα κουκλάκι για να της κάνει συντροφιά. Η Φάτιμα νιώθει άσχημα που γίνεται πόλεμος, νιώθει φόβο και η καρδιά της χτυπάει γρήγορα.

Εικόνα 11: Η Φάτιμα φοβάται από τον πόλεμο και η καρδιά της χτυπάει γρήγορα

Την ημέρα που έφευγαν με την οικογένειά της, είδε ένα λουλούδι στη θάλασσα. Φόρεσαν σωσίβια, μπήκαν στη φουσκωτή βάρκα. Μαζί τους ήταν και πολλοί άλλοι άνθρωποι. Ακουμπούσαν οι πλάτες τους επειδή δεν χωρούσαν. Δεν είχαν φαγητό και ήταν πολύ βαρετό το ταξίδι.

Εικόνα 12: Το ταξίδι της Φάτιμα με τη φουσκοτή βάρκα

Μετά από δύο εβδομάδες έφτασαν στην Ελλάδα και έγιναν ευτυχισμένοι. Μείνανε μέσα σε μια πολύχρωμη σκηνή. Ήταν χάλια όμως επειδή τους έλειπε το σπίτι και οι φίλοι τους.

Εικόνα 13: Έφτασαν στην Ελλάδα και έγιναν ευτυχισμένοι

Στην Ελλάδα μετά από έναν μήνα έκανε καινούριους φίλους στο σχολείο. Όταν μεγάλωσε πήγε στην Κρήτη. Έγινε manáβισσα και πωλούσε φρούτα και λαχανικά. Μία μέρα

ο Γιάννης πέρασε από το μανάβικο για να αγοράσει μπανάνες, μήλα και αχλάδια. Εκεί γνωριστήκανε. Την ερωτεύτηκε αμέσως (ένιωσε ερωτεύματα¹).

Εικόνα 14: Η γνωριμία της Φάτιμα με τον Γιάννη

Στην Κύπρο έγινε ο γάμος και έκαναν μία ευχή να έχουν ειρήνη και όχι πόλεμο. Στην Ειρήνη πάντα έχουμε υγεία και δεν σκοτώνονται παιδάκια.

Εικόνα 15: Ο γάμος της Φάτιμα με τον Γιάννη στην Κύπρο

---

¹ έκφραση των παιδιών

Έκαναν ένα παιδί που το ονόμασαν Ελπίδα.

Εικόνα 16: Απόκτηση της Ελπίδας

Στο τέλος, η νηπιαγωγός, συγκέντρωσε όλες τις ζωγραφιές των παιδιών και όλοι μαζί έφτιαξαν το παραμύθι, με εξώφυλλο και οπισθόφυλλο, το οποίο βιβλιοέδεσαν με κορδέλες.

Τα νήπια δυσκολεύτηκαν αρκετά να βρουν έναν τίτλο στο νέο τους παραμύθι. Στο τέλος, αποφάσισαν να το πούνε: «Αγαπημένοι δίχως πόλεμο».

Εικόνα 17: Παρουσίαση του παραμυθιού στο άλλο τμήμα

Αποτελέσματα – Συζήτηση – Περιορισμοί - Συμπεράσματα - προτάσεις

Η ερευνητική μας υπόθεση επιβεβαιώθηκε, τα παιδιά με την καθοδήγηση της ερευνήτριας δημιούργησαν μέσα από τη μεθοδολογία της δημιουργικής γραφής τη δική τους ιστορία.

Τα παιδιά απόλαυσαν τη διαδικασία, συζήτησαν μεταξύ τους επιχειρηματολογώντας, συγκρούστηκαν, συναποφάσισαν, ερεύνησαν, δημιούργησαν, πρότειναν και χάρηκαν το αποτέλεσμα. Οι δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής ήταν προσαρμοσμένες στις δυνατότητες των παιδιών και πραγματοποιήθηκαν σε κλίμα σεβασμού και εμπιστοσύνης. Τα παιδιά έδειξαν να το απολαμβάνουν και ζήτησαν από τη νηπιαγωγό να έρθει και τις επόμενες ημέρες για να φτιάξουν και άλλες ιστορίες.

Το επίκαιρο θέμα που διάλεξαν να πραγματευτούν τα πλούτισε με γνώσεις και ανθρώπινες αξίες. Ένωσαν το αίσθημα της ασφάλειας, αίσθημα από τα πρωταρχικά για την ομαλή ανάπτυξη του ανθρώπου και τη διαμόρφωση της ταυτότητάς του και μάλιστα, θέλησαν να το «μεταφέρουν» και στα παιδιά που εξαιτίας πολέμων αναγκάζονται να πάρουν το δρόμο της προσφυγιάς νιώθοντας φόβο και ανασφάλεια. Η υλοποίηση του προγράμματος αυτού άλλαξε τις στάσεις των νηπίων απέναντι στα προσφυγόπουλα. Με την εξέλιξη των δραστηριοτήτων έδειξαν να ευαισθητοποιούνται, λέγοντας στην νηπιαγωγό, να έρθουν τα παιδάκια στην τάξη μας, να παίξουν με τα δικά μας παιχνίδια γιατί στην Ελλάδα δεν έχουμε πόλεμο.

Η παρούσα μελέτη διέπεται από ορισμένους περιορισμούς. Ένας από τους βασικότερους ήταν το μικρό χρονικό διάστημα που πραγματοποιήθηκε το δημιουργικό μέρος, καθώς επίσης και ο περιορισμός του σε ένα τμήμα, ενός νηπιαγωγείου. Πιστεύεται ότι αν υπήρχε η δυνατότητα με την ίδια τάξη να γίνουν περισσότερες δημιουργικές δραστηριότητες, αλλά και με περισσότερα τμήματα, τα αποτελέσματα θα ήταν περισσότερο έγκυρα, ως προς την ικανότητα των παιδιών της νηπιακής ηλικίας να δημιουργούν παραμύθια και κοινωνικές ιστορίες.

Η δημιουργία παραμυθιών και κοινωνικών ιστοριών, μέσα από τη μεθοδολογία της δημιουργικής γραφής και της φιλιαναγνωσίας, θα μπορούσε να αποτελέσει θεμελιώδες κεφάλαιο και μέρος των αναλυτικών προγραμμάτων της προσχολικής αγωγής. Η πρόταση αυτή απορρέει από την υλοποίηση της μελέτης αυτής, κατά την οποία φάνηκε ότι η Δημιουργική Γραφή βοηθά τα νήπια να εμπλουτίσουν τη δομή και έκφραση του λόγου τους και τα κάνει να νιώθουν ευχάριστα και δημιουργικά.

Βιβλιογραφία

- Benish, T. M., & Bramlett, R. K. (2011). Using social stories to decrease aggression and increase positive peer interactions in normally developing pre-school children. *Educational Psychology in Practice*, 27(1), 1–17. <https://doi.org/10.1080/02667363.2011.549350>
- Bethe, E. (1922). *Märchen, Sagen, Mythen*. Leipzig: Quelle u. Meuer.
- Bettelheim, B. (1995). *Η γοητεία των παραμυθιών*. Αθήνα: Γλάρος.
- Bottigheimer, R. B. (1992). Sixteenth-Century Tale Collections and Their Use in the "Kinder- und Hausmärchen." *Monatshefte*, 84(4), 472–490.
- Briody, J., & McGarry, K. (2005). Using Social Stories to Ease Children's Transitions. *Young Children on the Web*, (September), 1–4.
- Cashdan, S. (1999). *The Witch Must Die: The Hidden Meaning of Fairy Tales*. New York: Basic Books. A Member of the Perseus Books Group.
- Chesterton, G. K. (n.d.). Quotes. Retrieved from <https://www.goodreads.com/quotes/341193-fairy-tales-do-not-tell-children-the-dragons-exist-children>
- David, A., & David, M. E. (1964). A Literary Approach to the Brothers Grimm. *Journal of the Folklore Institute*, 1(3), 180–196.
- Degh, L. (1979). "Household Tales" and Its Place in the Household: The Social Relevance of a Controversial Classic. *Western Folklore*, 38(2), 83–103.
- Efkarpidis, P. (2011). *Der pädagogische Ideengehalt in den griechischen Mythen*. Thessaloniki: Copy House.
- Herrin, M. J. (2004). *Using Social Stories to Teach Social and Behavioral Skills to Children with Autism*. <https://doi.org/10.1177/108835769501000101>
- Iser, W. (1974). *The Implied Reader: Patterns of Communication in Prose Fiction from Bunyan to Beckett*. Baltimore - London -: The Johns Hopkins University Press.
- Jaspers, K. (1971). *Psychologi der Weltanschauungen* (6th ed.). München: Piper, R.
- Lewis, C. (2013). *Η Αλίκη στη χώρα των θαυμάτων*. Αθήνα: METAIXMIO.
- Markidis, K. (2011). «Social literacy in school contexts: concepts and research

- instruments». Report for the National Book Center of Greece. Athens.*
- Osborn, A. F. (1979). *Applied Imagination. Principles and procedures of creative problem-solving* (3rd ed.). Scribner.
- Propp 1855-1970, V. J. (1991). *Μορφολογία του παραμυθιού: Η διαμάχη του Κλωντ Λεβί-Στρως με τον Β.Γ. Προπ και άλλα κείμενα* (2nd ed.). Αθήνα: Καρδαμίτσας.
- Reinhardt, K. (1927). *Platos Mythen*. Bonn: Cohem.
- Robert, G. A. (1965). Richard M . Dawkins: A Commemorative Essay on the Tenth Anniversary of His Death. *Folklore*, 76(3), 202–212. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/1258587>
- Ruthven, K. K. (1988). *Ο μύθος*. Αθήνα: Ερμής - Η Γλώσσα της Κριτικής.
- Schelling, F. (1957). *Philosophie der Mythologie. Nachdruck der Ausgabe von 1857 (Bd. 1-2)*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Tatar, M. (1993). *Off with Their Heads! Fairy Tales and the Culture of Childhood*. Princeton: Princeton Paperback printing.
- Tatar, M. (1995). What Do Children Want? *American Literary History (Oxford Academic)*, 7(4), 740–749.
- Tatar, M. (1999). *The Classic Fairy Tales*. (M. Tatar, Ed.) (A Norton C). New York: W.W. Norton & Company.
- Tatar, M. (2010). Why fairy tales matter: The performative and the transformative. *Western Folklore*, 69(1), 55–64.
- Timbal-Duclaux, L. (1996). *Το δημιουργικό γράψιμο*. Αθήνα: Πατάκη.
- Virginia Haviland. (n.d.). In *Wikipedia*. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Virginia_Haviland
- Winston, J. (1998). Moral Meanings in Literary Narratives and in Myths and Fairy Tales. In *Drama, Narrative and Moral Education* (pp. 25–37). London - Washington, CD: The Falmer Press.
- Zipes, J. (1982). Towards a Social History of the Literary Fairy Tale for C. *Children's*

Literature Association Quarterly, 7(2), 23–26.

- Zipes, J. (1983). *Fairy tales and the art of subversion*. New York: Routledge.
- Zipes, J. (1989). The Grimms and the German Obsession with Fairy Tales. In R. B. Bottingheimer (Ed.), *Fairy Tales and Society. Illusion, Allusion and Paradigm* (pp. 271–286). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Zipes, J. (1991). *Fairy Tales and the Art of Subversion. The Classical Genre for Children and the Process of Civilization*. New York: Routledge, Chapman&Hall.
- Zipes, J. (1995). *Creative Storytelling: Building Community/Changing Lives*. New York: Routledge.
- Zipes, J. (1997). *Happily Ever After: Fairy Tales, Children, and the Culture Industry*. New York: Routledge.
- Zipes, J. (2001). The enchanted forest of the brothers grimm: New modes of approaching the grimms' Fairy Tales. *Germanic Review*.
<https://doi.org/10.1080/00168890.1987.9934193>
- Zipes, J. (2002). On the Use and Abuse of Folk and Fairy Tales with Children. Bruno Bettelheim's Moralistic Magic Wand. In *Breaking the Magic Spell: Radical Theories of Folk and Fairy Tales*. University Press of Kentucky. Retrieved from https://www.academia.edu/3384421/On_the_Use_and_Abuse_of_Folk_and_Fairy_Tales_with_Children).
- Zipes, J. (2003). *The brothers Grimm: From enchanted forests to the modern world*. New York: PALGRAVE MACMILLAN.
- Zipes, J. (2009). Why fantasy matters too much. *Journal of Aesthetic Education*, 43(2), 77–91. <https://doi.org/10.1353/jae.0.0039>
- Αγγελούπουλου, Β. (1994). Εισαγωγή. In Β. Αγγελούπουλου & Ι. Βασιλαράκης, (Eds.), *Φιλαναγνσία και παιδική λογοτεχνία: Εισηγήσεις στο 5ο Σεμινάριο του Κύκλου Παιδικού Βιβλίου*. Αθήνα: Δελφίνι.
- Ακριτόπουλος, Α. Ν. (2013). *Τέρψεις και ιστορίες. Κριτικές, φιλολογικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις της λογοτεχνίας του παραμυθιού*. Θεσσαλονίκη: Γράφημα.

- Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (2008). *Τάσεις και εξελίξεις της παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Φίλων.
- Αναστασοπούλου, Ε. (2016). *Το Σανταλάκι*. Αθήνα: Διάπλους.
- Αρτζανίδου, Έ., Γουλής, Δ., Γρόσδος, Σ., & Καρακίτσιος, Α. (2011). *Παιχνίδια φιλιαναγνωσίας και αναγνωστικές εμπυνώσεις* (1st ed.). Αθήνα: Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός.
- Αρτζανίδου, Έ., & Κουράκη, Χ. (2014). Φιλιαναγνωσία και δημιουργική γραφή. In Τ. Η. Κωτόπουλος, Α. Βακάλη, Β. Νάνου, & Δ. Σουλιώτης (Eds.), *Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου “Δημιουργική Γραφή”*, Αθήνα, 4-6 Οκτ. 2013 (pp. 4–6). Φλώρινα: Π.Μ.Σ. “Δημιουργική Γραφή.”
- Αυδίκος, Ε. Γ. (1997). *Το λαϊκό παραμύθι*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Αφεντουλίδου, Α. (2014). Η Χιονάτη και οι εφτά νάνου»: μεταμοντέρνοι πειραματισμοί πάνω στο κλασικό παραμύθι από τον Τζάνι Ροντάρι και τον Ευγένιο Τριβιζά. *Ηλεκτρονικό Περιοδικό Παιδικής Λογοτεχνίας*, 20, 1–19. Retrieved from http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=320:-r-&catid=63:tefxos20&Itemid=100
- Βαϊζίδου, Χ. (2017). Η συμβολή των παραμυθιών στην ψυχική ανάπτυξη των παιδιών. Retrieved from <https://blog.doctoranytime.gr/paramythia-psixikh-anaptyxi/>
- Βακάλη, Α. Π., Ζωγράφου-Τσαντάκη, Μ., & Κωτόπουλος, Τ. Η. (2013). *Η δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*. Θεσσαλονίκη: ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ.
- Βασιλοπούλου, Μ. (2001). *Ο χάρτης εννοιών ως εργαλείο μάθησης*. Αθήνα: Αθηνά.
- Γκουργκούτα, Κ. Ε. (2003). *Πάμε βιβλιοθήκη*. Κοζάνη: Georgios Cola Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης Κοζάνης.
- Γκριμμ, Γ. & Β. (2006). *Τα παραμύθια των Αδελφών Γκριμμ*.
- Γλώσσας, Κ. Ε. (n.d.). μύθος. In *Λεξικό της κοινής Νεοελληνικής*. Retrieved from http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=μυθος&dq=

- Γνωμικολόγιον. (n.d.). Άντερσεν, Κρίστιαν Χανς. Retrieved from <https://www.gnomikologikon.gr/authquotes.php?auth=2037>
- Γούλης, Δ., & Γρόσδος, Σ. (2011). Φιλαναγνωσία: Ερωτήσεις και Απαντήσεις. In *Παιχνίδια Φιλαναγνωσίας και Αναγνωστικές Εμπυρώσεις* (pp. 57–72). Αθήνα: Gutenberg.
- Γρηγοριάδου-Σουρέλη, Γ. (1988). *Πώς φτιάχτηκε το δάσος*. Αθήνα: Χαρταετός.
- Γρηγορίου, Σ. (2017). *Φιλαναγνωσία και συναισθηματική - κοινωνική αγωγή των παιδιών*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Δαμιανού, Δ. (1995). Η Γυναίκα στο Μαγικό Παραμύθι. In Β. Δ. Αναγνωστόπουλος (Ed.), *Λαϊκό Παραμύθι και Παραμυθάδες στην Ελλάδα*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Επιστημονική και Συμβουλευτική Επιτροπή της συγχρηματοδοτούμενης πράξης. (2011). Δράσεις για τη φιλαναγνωσία. Retrieved from <http://www.philagnosia.gr/epimorfoseis/agapite-ekpaideutike/1551-epistoli>
- Καλλέργης, Η. (2007). Παιδική φιλαναγνωσία. Ένα δυσεπίλυτο επίκαιρο πρόβλημα. *Διαδρομές*, 85, 12–18.
- Καλογήρου, Τ. (2005). *Τέρψεις και ημέρες ανάγνωσης (Α' τόμος)*. Αθήνα: Σχολή Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου.
- Κανατσούλη, Μ. (2017). Παλίμψηστα των λαϊκών, προφορικών παραμυθιών: Μορφές επιβίωσης τους στον σύγχρονο πολιτισμό της εικόνας και του γραπτού λόγου. *Σύγκριση*, 16, 119–138. <https://doi.org/10.17307/wsc.v1i1.201>
- Καραγιάννη, Σ. (2018). *Η καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας μέσα από τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Καραγιάννης, Σ. (2010). Η δημιουργική γραφή ως καινοτόμος δράση στο σχολείο: όψεις. In *Ημερίδα: καινοτομίες και κριτική σκέψη: αναζητώντας πρακτικές για τη σχολική τάξη*. ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ.- Ελληνοαμερικανικών Εκπαιδευτικό Ίδρυμα - Κολλέγιο Αθηνών - Κολλέγιο Ψυχικού. Retrieved from www.scribd.com/doc
- Καρακίτσιος, Α. (2012). Δημιουργική Γραφή: μια άλλη προσέγγιση της λογοτεχνίας ή η επιστροφή της Ρητορικής; Retrieved from <http://keimena.ece.uth.gr/main/t15/02-karakitsios.pdf>

- Κατσαούνης-Πελασγός, Σ. (2004). Ο νεο-αφηγητής: Ένας νέος κάτοικος στο πανάρχαιο σπιτάκι της αφήγησης. In Κ. Κουλουμπή-Παπαπετροπούλου (Ed.), *Η τέχνη της αφήγησης* (Σειρά: Κύκ). Αθήνα: Πατάκη.
- Κατσίκη-Γκίβαλου, Α. (2012). Λογοτεχνία και εκπαίδευση - Από τα στενά όρια μιας διδασκαλίας στην καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας. In Κώστας Κατσουλάρης (Ed.), *Καινοτόμες δράσεις ενίσχυσης της φιλαναγνωσίας των μαθητών*. Αθήνα. Retrieved from <http://www.philanagnosia.gr/epimorfoseis/epimorfotiko-yliko/1583-epimorfotiko-yliko2>
- Κατσίκη-Γκίβαλου, Α., Πολίτης, Δ., Χαλκιαδάκη, Α., & Τσιαμπάση, Φ. (2011). *Καλλιεργείται η αγάπη για το διάβασμα; Τόποι ανάγνωσης και τρόποι εκπαίδευσης*. Αθήνα: Κοινοφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση.
- Κουλάκογλου-Ηλιάδη, Κ. (1988). Ταύτιση και κοινωνικοποίηση στο παραμύθι. *Διαδρομές*, 9, 13–17.
- Κουλουμπή-Παπαπετροπούλου, Κ. (1996). Αφήγηση ή ανάγνωση; Ένα ψευδοδίλημμα. *Διαβάζω*, 363, 101–103.
- Κουλουμπή-Παπαπετροπούλου, Κ. (2004). Η επιλογή του αφηγήματος, μια άλλη τέχνη. In Κ. Κουλουμπή-Παπαπετροπούλου (Ed.), *Η τέχνη της αφήγησης*. Αθήνα: Πατάκη.
- Κούπερ, Σ. Τ. (2007). *Ο θαυμαστός κόσμος των παραμυθιών. Αλληγορίες της εσωτερικής ζωής- πορεία προς την ωριμότητα*. Αθήνα: Θυμάρη.
- Κουρκούτας, Η. (2009). Η ψυχαναλυτική προσέγγιση των παραμυθιών και η χρήση παιδικών ιστοριών στην ψυχοθεραπεία και την ειδική αγωγή. In *Τέχνη - Παιχνίδι - Αφήγηση: Ψυχολογικές και Ψυχοπαιδαγωγικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Τόπος.
- Μακρίδου-Μπούσιου, Δ. (2005). *Θέματα μάθησης και διδακτικής*. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Μακρυκώστα, Σ. (2001). «*Το παραμύθι στο νηπιαγωγείο*».
- Μαλαφάντης, Κ. (2005). *Το παιδί και η ανάγνωση, Στάσεις, Προτιμήσεις, Συνήθειες*. Αθήνα: Γρηγόρης.

- Μαραγκουδάκη, Ε. (1994). Σχολικός χρόνος, Ελεύθερος χρόνος και Φιλαναγνωσία. In Βίτω Αγγελοπούλου & Ι. Ν. Βασιλαράκης (Eds.), *Φιλαναγνωσία και παιδική λογοτεχνία: εισηγήσεις στο 5ο Σεμινάριο του Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου* (pp. 45–67). Αθήνα: Δελφίνι.
- Μέγας, Γ. (1967). *Εισαγωγή εις την Λαογραφίαν*. Αθήνα.
- Μέμου, Σ. (2017). *Αφήγηση και παραμύθια: η συμβολή του θεάτρου στην εκπαίδευση στην αναθεώρηση των παραμυθιών των αδελφών Γκριμμ*.
- Μερακλής, Μ. Γ. (1993). *Έντεχνος και λαϊκός λόγος. Κείμενα και κριτική νεοελληνικού λόγου*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Μερακλής, Μ. Γ. (1999). *Το λαϊκό παραμύθι. Κείμενα Παραμυθολογίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μερακλής, Μ. Γ. (2012). Παραμύθι και ψυχοβιολογία. In *Για το λαϊκό παραμύθι. Διδακτικές προτάσεις για νηπιαγωγούς και δασκάλους* (p. 176). ΔΙΑΔΡΑΣΗ.
- Μητρέλης, Α. (2018). Η φιλαναγνωσία στη σχολική βιβλιοθήκη. Retrieved from <http://impschool.gr/deltio-site/?p=1159>
- Μουλά, Ε. (2012). Αναζητώντας τη δημιουργικότητα στη διδασκαλία της λογοτεχνίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Ο επαναπροσδιορισμός της δημιουργικής γραφής στην μεταμοντέρνα πραγματικότητα και την ψηφιακή εκπαιδευτική τάξη πραγμάτων. *Ηλεκτρονικό Περιοδικό*, 1–18. Retrieved from http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=258:15-moula&catid=59:tefxos15&Itemid=95%0AΝικολαΐδου
- Μπενέκος, Α. (1981). *Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα: Δίπτυχο.
- Μπέτελχαϊμ, Μ. (1995). *Η γοητεία των παραμυθιών. Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*. Αθήνα: Γλάρος.
- Νικολαΐδου, Σ. (2012). Δημιουργική Γραφή στο Σχολείο: Το τερπνόν μετά του ωφελίμου. Πιλοτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα συνεργασίας του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Δημιουργικής Γραφής του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας με το Πρότυπο Πειραματικό Σχολείο του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου. Retrieved from <http://keimena.ece.uth.gr/main/t15/05-nikolaidou.pdf>
- Ντούλια, Α. (2010). Διδάσκοντας μέσα από τα παραμύθια: Δυνατότητες - όρια -

- Προοπτικές. In *Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης, 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα “Μαθαίνω πώς να μαθαίνω”, 7-9 Μαΐου 2010* (pp. 7–9).
- Οικονομίδου, Σ. (2000). *Χίλιες και μία ανατροπές. Η νεότερικότητα στη λογοτεχνία για μικρές ηλικίες*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παιδική Λογοτεχνία: Ο μαγικός κόσμος των παραμυθιών. (n.d.). In *ΓΝΩΡΙΖΩ*. Κουμουνδουρέα.
- Πανίδου, Σ. (2018). *Ζαχρά και Νικόλας: Οι ιστορίες τους*. Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Παπαδάτος, Γ. Σ. (2013). *Παιδικό βιβλίο και φιλιαναγνωσία*. Αθήνα: Πατάκη.
- Παπαχρήστου, Α., & Στρατάκη, Α. (n.d.). *Το παραμύθι και η επίδρασή του στην ψυχολογική εξέλιξη του παιδιού*. Ιωάννινα.
- Πασσιά, Α., & Μανδηλαράς, Υ. (2000). *Εργαστήριο δημιουργικής γραφής για παιδιά*. Αθήνα: Πατάκη.
- Πολίτης, Δ. (2002). Μεταμυθοπλασία και Λογοτεχνία για Παιδιά. In *Η λογοτεχνία σήμερα. Όψεις, αναθεωρήσεις, προοπτικές (πρακτ. ομόνυμου συνεδρίου από 29/11 έως 1/12/2002)* (pp. 112–118). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Πουλιτσίδου, Ε. (2017). *Αναπαραστάσεις του Φύλου σε σερραϊκά παραμύθια*.
- Προύσαλης, Δ. (2009a). Ανιχνεύοντας τα κρυμμένα μονοπάτια της ανθρώπινης ψυχής. In Μ. Πούρκος (Ed.), *Τέχνη - Παιχνίδι - Αφήγηση: Ψυχολογικές και Ψυχοπαιδαγωγικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Τόπος.
- Προύσαλης, Δ. (2009b). Λαϊκό παραμύθι και αφηγητής. Όταν η τελευταία λέξη για τον κόσμο δεν έχει ακόμη ειπωθεί. In *Τέχνη - Παιχνίδι - Αφήγηση: Ψυχολογικές και Ψυχοπαιδαγωγικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Τόπος.
- Ροντάρι, Τ. (2003). *Γραμματική της Φαντασίας. Πώς φτιάχνουμε ιστορίες*. Αθήνα: ΤΕΚΜΗΡΙΟ.
- Ροντάρι, Τ. (2014). *Ο Κρεμμυδάκης και η παρέα του*. Αθήνα: Κέδρος.
- Σακελλαρίου, Χ. (1995). *Το παραμύθι χτες και σήμερα. Η ψυχοπαιδαγωγική και*

κοινωνική λειτουργία του. Αθήνα: Πατάκη.

Σεφέρης, Γ. (1972). *Ποιήματα*. (Γ. Π. Σαββίδης, Ed.). Αθήνα: Ίκαρος.

Σιβροπούλου, Ρ. (2004). *Ταξίδι στον κόσμο των εικονογραφημένων μικρών ιστοριών*.
Αθήνα: ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ.

Σουλιώτης, Μ. (2012). *Δημιουργική γραφή, οδηγίες πλεύσεως* (Α). Αθήνα:
Παιδαγωγικό Ινστιτούτο - Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων. Retrieved from
<http://online.anyflip.com/szss/jzil/mobile/index.html#p=5>

Τζημαγιώργη, Δ. (2011). *Από το λαϊκό στο έντεχνο παραμύθι*.

Τομπατζόγλου, Ξ. (2013). *Η ανάπτυξη της φιλαναγνωσίας σε παιδιά προσχολικής και
πρωτοσχολικής ηλικίας μέσω των ΤΠΕ*. Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

Τομπούλογλου, Ε. (2019). *Το σύγχρονο παραμύθι και το σύστημα
κοινωνικοπολιτισμικών αξιών που το χαρακτηρίζει*.

Τσιρώνη, Π. (2014). *Η καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση:
αξιολόγηση και συγκριτική μελέτη του Αναλυτικού Προγράμματος και των
Καινοτόμων Δράσεων Ενίσχυσης της Φιλαναγνωσίας των μαθητών*. Α.Π.Θ.

Τσιτσλοσπέργκερ, Χ. (2006). *Τα παιδιά παίζουν παραμύθια*. Αθήνα: Πατάκη.

Φιλαναγνωσία. (n.d.). Retrieved from [http://paidiki-logotexnia.blogspot.com/p/blog-
page_27.html](http://paidiki-logotexnia.blogspot.com/p/blog-page_27.html)

Χαδιαράκου, Ε. (2012). Τα παραμύθια κάνουν τα παιδιά εξυπνότερα. Retrieved from
<https://www.imommy.gr/2012/12/06/paramythia/>

Χατζητάκη-Καψωμένου, Χ. (2002). *Το νεοελληνικό λαϊκό παραμύθι*. Θεσσαλονίκη:
Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.